

**КОМПЕТЕНТНО-
ДІЯЛЬНІСНА
ПАРАДИГМА МОВНО-
ЛІТЕРАТУРНОЇ
ТА ХУДОЖНЬО-
ЕСТЕТИЧНОЇ ОСВІТИ**

— ВИПУСК 2

Миколаїв – 2023

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти

КОМПЕТЕНТІСНО-ДІЯЛЬНІСНА ПАРАДИГМА МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ОСВІТИ

*Науково-методичний збірник програм
компетентісно-орієнтованих і варіативних модулів*

Випуск 2

Миколаїв – 2023

УДК 378.147.33

- Науковий редактор:** *Шуляр В. І.*, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти, директор МОШПО, заслужений учитель України
- Відповідальна за випуск:** *Стойкова В. В.*, кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи МОШПО
- Упорядник:** *Гич Г. М.*, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОШПО
- Рецензенти:** *Родіонова І. Г.*, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури МНУ імені В. О. Сухомлинського;
Назаренко Л. А., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОШПО

Рекомендовано до друку вченою радою Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол від 31 травня 2023 року № 3).

Науково-методичний збірник «Компетентнісно-діяльнісна парадигма мовно-літературної та художньо-естетичної освіти» містить матеріали компетентнісних і варіативних модулів, які викладаються науково-педагогічними й педагогічними працівниками кафедри протягом 2022–2023 років.

Матеріали стануть у нагоді вчителям-предметникам і освітянам, студентам педагогічних університетів і всім, хто цікавиться сучасними методиками, прийомами та засобами вдосконалення освітнього процесу за вимогами Нової української школи.

Компетентнісно-діяльнісна парадигма мовно-літературної та художньо-естетичної освіти : науково-методичний збірник компетентнісно-орієнтованих і варіативних модулів / Наук. керівник В. І. Шуляр, відп. за випуск В. В. Стойкова, упорядник Г. М. Гич. – Вип. 2. – Миколаїв : Центр редакційно-видавничої діяльності ОШПО, 2023. – 164 с.

© Кафедра теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти

© Центр редакційно-видавничої діяльності

Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
2023

Зміст

Вступне слово	4
Гич Г. М. Педагогіка тексту і читання як основа уроку Нової української школи.....	5
Гладишев В. В. Здійснення вчителем психологічної самопомоги шляхом бібліотерапевтичного читання.....	29
Кузнєцова А. М. Грамотичні особливості фахового мовлення освітян.....	39
Мхитарян О. Д. Підвищення навчальних досягнень учнів із української літератури.....	56
Мхитарян О. Д. Розвиток предметно-методичної компетентності вчителя української літератури.....	85
Петренко О. М. Міждисциплінарні зв'язки мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання.....	134

ВСТУПНЕ СЛОВО

Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» надає право кожному педагогічному працівникові самостійно обирати форми і методи підвищення кваліфікації. Однією із таких популярних форм підвищення кваліфікації є компетентнісно орієнтовані варіативні модулі, тематика яких на кафедрі постійно розширюється відповідно до широкого спектру інформаційних потреб освітян Миколаївщини.

Представлені у другому випуску програми модулів розроблено відповідно до результатів інформаційного моніторингу освітян щодо вивчення інформаційних потреб освітянської спільноти області, який був проведений навчально-методичною лабораторією моніторингу якості освіти та сертифікації протягом 2023 року.

Модуль Г. М. Гич «Педагогіка тексту і читання як основа уроку Нової української школи» надасть вчителям інформацію щодо особливостей читачьких практик учнів 21 століття, що є особливо нагальним в контексті прийнятої в Україні «Стратегії розвитку читання на 2023 – 2032 роки».

Модуль «Здійснення вчителем психологічної самопомоги шляхом бібліотерапевтичного читання» В. В. Гладишева допоможе педагогічним працівникам мінімізувати негативні наслідки тривалого фізіологічного стресу через війну в Україні.

Модуль «Граматичні особливості фахового мовлення освітян», підготовлений А. М. Кузнєцовою продовжує сталу роботу кафедри щодо реалізації довготривалої програми удосконалення державомовної компетентності здобувачів освіти «Державна мова як дух, зброя та інтелект педагога Миколаївщини».

Матеріали модуля О. Д. Мхитарян «Підвищення навчальних досягнень учнів із української літератури» стануть в нагоді учителям української літератури, оскільки присвячені вкрай актуальній темі оцінювання особистих досягнень здобувачів освіти. Другий модуль «Розвиток предметно-методичної компетентності вчителя української літератури» продовжує тему удосконалення предметних компетентностей вчителів української літератури.

Матеріали модуля «Міждисциплінарні зв'язки мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання», підготовлені О. М. Петренко, розкривають перед педагогами проблематику інтеграції шкільних предметів.

Підготовлені науково-методичні матеріали модулів можуть використовуватися учителями мовно-літературної та мистецької освітніх галузей як інструмент самоосвіти і будуть цікавими всім педагогам області

ПЕДАГОГІКА ТЕКСТУ І ЧИТАННЯ ЯК ОСНОВА УРОКУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Галина Гич, канд. пед. наук, доцент, завідувач кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОШПО

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність модуля Концепцією Нової української школи передбачається низка наскрізних умінь, що мають бути сформовані у учнів. Одним із таких умінь є читання з розумінням, а наявність такого критерію спонукає українську науку, дотичну до проблеми читання учнів, шукати нові теоретико-методологічні і практико орієнтовані підходи до розуміння специфіки читацької діяльності учнів нової формації.

З нашої точки зору, такою наукою має стати педагогіка тексту і читання, яка повинна акумулювати в собі не тільки теорію, але і практику формування учня як сталого читача. Навчання читанню і активна читацька діяльність дітей і підлітків в умовах переважного використання комп'ютерних технологій – важливі теоретико-практичні проблеми, які постійно обговорюються науковцями XXI століття. Вирішити ці складні питання без звернення до класиків педагогіки і психології неможливо, оскільки цифровізація змінює вищі психічні функції людини. Комп'ютер, смартфон, Інтернет – це *нові культурно-історичні знаряддя*, які щоденно змінюють нашу діяльність, у тому числі і читацьку. В свою чергу, використання знаряддя цифрової реальності знаходить своє відображення у розвитку психічних процесів: уваги, сприйняття, мисленні, пам'яті, уяві, мові, а також у структурі особистості (цінностях, мотивації, поведінці і ін.).

Учням «нової грамотності» притаманна інша читацька діяльність, яка має враховуватися учителем на уроці при визначенні конкретних прийомів роботи з текстом як основи будь-якого уроку. Освітні стандарти усіх країн світу одним із своїх головних завдань вбачають формування функціональної грамотності. Міжнародні порівняльні дослідження (PISA, PIRLS) актуалізують проблему функціонального читання учнів без якого неможливо говорити про ефективність процесів сприйняття та розуміння навчальної інформації. В Україні «читання з розумінням» визначено як одне із наскрізних умінь, яке має бути сформоване у кожного здобувача освіти».

Особливість сучасного освітнього процесу є те, що учні паралельно використовують для читання як традиційні, так і електронні тексти. Наявність двох читацьких практик – «з листа та з екрану» є свідченням співіснування двох різних видів читацької діяльності, які переслідують одну мету – прочитати і зрозуміти текст. Така змішана практика читання ставить перед науковцями і учителями завдання якнайглибшого розуміння особливостей електронного читання учнів XXI століття.

Мета модуля полягає в теоретичному поясненні феномену «цифрове читання» і спробам пошуку можливих практичних дій учителя в ситуації переважання електронного читання в читацькій практиці дітей та підлітків і удосконалення предметно-методичної компетентності учителів щодо використання методик, прийомів та технологій роботи з текстом на уроках Нової української школи і в позаурочний час.

Завдання модуля:

Систематизувати знання щодо особливостей читацької діяльності учнів «нової грамотності» як «людей екрану» та основних методик, прийомів і технологій роботи з текстом на уроках відповідно до теорії педагогіки тексту і читання,

Сформувати вміння (навички) використання сучасних методик, прийомів, технологій і засобів активізації читацької діяльності учнів на уроках і в позаурочний час,

Розвинути установки до постійного удосконалення наскрізного уміння «читати з розумінням» на всіх уроках і в позаурочний час та розуміння необхідності впровадження на уроках різноманітних сучасних методик, прийомів і технологій роботи з текстом, адекватних поняттю «нова читацька практика учнів 21 століття».

Очікувані навчальні результати:

1. *Знання* особливостей традиційної та «нової» практик читання та основних складові педагогіки тексту і читання як наукової дисципліни і різноманітних методик, технологій та прийомів роботи з текстом на уроках,
2. *вміння* використовувати на уроках різні методики смислового читання учнів.
3. *установки до* активного впровадження на уроках сучасні методики роботи з текстом на основні науково-теоретичних та практичних досягнень педагогіки тексту і читання.

Професійні компетентності, які розвиваються під час модуля

- Фахова компетентність - використання на уроці конкретних методик роботи з текстом, адекватних специфіці читання учнів як «людей екрану».
- Інформаційно-цифрова компетентність - добір у Всемережжі та відбір конкретних методик роботи з текстами.

Навчальна стратегія модуля (форми та методи організації освітньої діяльності)

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється через:

- опанування новими поняттями та термінами, які відносяться до проблематики «педагогіка тексту і читання»;
- опанування практичними вміннями та навичками самостійного пошуку у Всемережжі різноманітних методик, прийомів роботи з текстом на уроці,
- опанування практичними вміннями використання на уроках сучасних методик роботи з текстом.

Матеріально-технічне забезпечення модуля

Індивідуальний комп'ютер або ноутбук з доступом до мережі.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Зміст навчання (тематичний план)	Розподіл нав- чальних годин	Форми навчальних занять	Освітній продукт
<i>Тема 1. Читання учнів «нової грамотності» як предмет педагогіки тексту і читання</i>			
Теоретичний матеріал	80 хв.	Інтерактивна лекція	Слухач знає основні особливості читацької поведінки учнів як «людей екрану»
<i>Тема 2. Синквейн і діаманта як робота з текстом на уроках</i>			
Синквейн і діаманта як робота з текстом.	80 хв.	Практична робота	Слухач уміє створювати синквейн і діаманту і використовувати це на уроках як види навчальної діяльності учнів
<i>Тема № 3. Методики, прийоми і технології роботи з текстом на уроках</i>			
Теоретичний матеріал.	80 хв.	Лекція-візуалізація	Слухач знає методики, прийоми і технології роботи з текстом
<i>Тема № 4. Кросенс як методика візуалізації текстової інформації</i>			
Кросенс як робота з текстом.	80 хв.	Практична робота	Слухач уміє створювати кросенси і використовувати їх на уроках як види навчальної діяльності учнів
<i>Тема 5. (семінар – тренінг) Компетентний читач ХХІ століття: завдання Нової української школи</i>			
Методична юрбівка	80 хв.	Групове обговорення проблем активізації читання учнів і презентація виконаних робіт	Слухач розуміє значущість читання як основи навчання і необхідність використання різних методик, прийомів і технологій роботи з текстом

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

Тема 1. Читання учнів «нової грамотності» як предмет педагогіки тексту і читання

Мета заняття: надати учителям теоретичні знання щодо особливостей читацької діяльності учнів XXI століття.

Завдання заняття:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

1. поняття «нова грамотність (постграмотність)» як ознака освіти XXI століття та його основних характеристик;
2. особливостей поведінки сучасних учнів, які проявляються у специфіці протікання психічних процесів під час отримання та засвоєння навчальної інформації,
3. особливостей читацької діяльності сучасних учнів, які проявляються у відході від читання-занурювання у текст до скролінг- і скріммінг-читання.

➤ *Розвинути установки до:*

1. обов'язкового урахування особливостей читацької поведінки сучасних учнів на уроках,
2. розуміння важливості використання методів, прийомів, засобів роботи з текстом як продуктів педагогіки тексту і читання.

Очікувані навчальні результати:

- *знання щодо* розуміння особливостей читацької діяльності учнів «нової грамотності» і основних теоретичних здобутків педагогіки тексту і читання.
- *уміння* використовувати на уроках наступні методики роботи з текстом: інтелект-карта, мем, мотиватор, кросенс, сінквейн, читацький журнал.
- *установки* до використання на уроках сучасних методик, прийомів, технологій роботи – текстом.

Теоретичний матеріал до теми 1.

Основні поняття: специфічні особливості постграмотного читання дітей XXI століття.

Зміст навчання

Особливості постграмотного читання дітей XXI століття.

Лекція з елементами тренінгу подається у вигляді слайд-лекції (презентація у форматі .ppt), яка може бути використана кожним слухачем модулю самостійно (після лекційного заняття для доопрацювання теоретичного матеріалу або для самоопрацювання).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вебінар з читацької компетентності // <https://www.youtube.com/watch?v=VN3gtmXe3w>
2. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо [Текст] / А. Фасоля // Дивослово. 2017. - № 9. С.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

1. Основні характеристики особливостей читання учнів «нової грамотності».

Тема формування «нового» читача і нових практик читання, з нашої точки зору, найґрунтовніше представлено у публікаціях Маргарити Гудової щодо особливостей читання в епоху постграмотності і Юлії Щербініної про специфіку існування книжкової культури в сучасному світі.

Відразу зазначимо наші **принципові позиції** щодо читання дітей і підлітків XXI століття. Перше, вони читають, але з фізіологічної точки зору процес їх читання зовсім інший. Друге, «золота полицка» для читання цієї аудиторії формується у нас на очах, самими читачами. Вона складається з інших книг і суттєво вирізняється від «золотої полицки» попередніх поколінь. **Це аксіоматичні речі.**

Один із висновків знаного науковця Д. Фельдштейна, який надав детальні характеристики учнів «нової грамотності» – сучасні діти не читають і не розуміють прочитане. Цю тезу підтримує більшість учителів-практиків. Оскільки науковці розглядають читання як найскладніший вид розумової діяльності, зосередимо увагу на характеристиці поняття «нове читання». Цивілізований світ визнав той факт, що в епоху панування комп'ютерних технологій змінюється сутність дієслова «читати».

Дитяче читання розуміється нами як соціалізаційний механізм залучення до матеріальної і духовної культури, що включає в себе змістовні і технологічні соціальні практики. Загальновідомо, що кожне наступне покоління людей читає менше і гірше. Це визнано аксіомою і науковці намагаються віднайти адекватні методики і прийоми читання, які полегшать сучасним дітям процес читання, оскільки вони використовують переважно електронну інформацію. Загальновідомо, що аудіовізуальна інформація значно легше засвоюється і є легкодоступною.

Сьогодні, коли світ неухильно рухається від логоцентричної до іконоцентричної культури, треба визнати владу картинки над владою слова і перебудувати освітній процес. Це, безперечно, стосується і читання учнів початкової школи, адже саме в цьому віці дитина має стати читачем.

Виховання "компетентного читача" є провідною педагогічною метою національних програм підтримки і розвитку читання багатьох країн світу (Швеція, Англія, США, Японія, Фінляндія та ін.). Постійно зростає число держав, де читання розглядають як базове вміння життєдіяльності людини.

Сучасний учень знаходиться на перетині книжкової та комп'ютерної культур, і саме в цих умов він формується як читач. Найбільш глибокі зміни читацької поведінки пов'язані з інформаційними технологіями, що впливає на формування зовсім іншого читача.

«Зритель» – так влучно називає читача XXI століття Ігор Кондаков, саме цей умовний термін чітко визначає особливості читання дітей «нової грамотності». Винесення на перше місце у понятті слова «зритель» (рос.) є не випадковим і підтверджує факт того, про що давно говорять і пишуть науковці: логоцентрична культура поступається культурі іконоцентричній. Вочевидь мова йде про зовсім іншу поведінку читачів – дітей XXI століття. При цьому науковці здебільшого скептично оцінюють роль новітніх технологій у читанні дітей та підлітків: Польський професор Магдалена Фікус дуже жорстко відноситься до інформатизації суспільства та її впливу на дітей: «...руку замінив протез у вигляді клавіатури і я починаю допускати помилки. Це означає, що поряд зі мною росте покоління, яке не читає (а в кращому випадку замінює

читання аудіокнигами або фільмами). Це покоління скоро буде не в змозі і писати; найбільші медійні компанії придумують гаджети, які самостійно намагаються вгадати, що я хочу написати ... Напевно, зупинити ці процеси, потужні і швидкі, як потік струмка, вже неможливо. Але залишається цікаве питання: як ми будемо думати через сто років?».

Сучасні діти сприймають букви, цифри, схеми, малюнки через певний технологічний пристрій – програму, яка забезпечена засобом виведення - екраном. Цей екран і замінює сучасній дитині собою багато інших предметів, зокрема – книгу. Саме цим зумовлена зміна дієслова «читати», яке сьогодні рідко є читанням-зануренням у текст, а характеризується науковцями як скролінг- і скріммінг-читання. Цифрова епоха не знищила читання дітей, але сьогодні вони читають зовсім по-іншому, ніж попередні покоління дітей, і читання для них має зовсім інший смисл, ніж у попередні епохи. Читання з екрану настільки відрізняється від читання з листа, що ці два види читання можна назвати принципово різними техніками. Науковці говорять про традиційні та нові практики читання.

Саме комп'ютерні технології стали підґрунтям розвитку синоптичного читання, яке розуміється як перехресне читання кількох взаємопов'язаних текстів та/або одночасне читання кількох різних текстів (синоніми цього поняття: нелінійне, динамічне, розширене, кіберчитання, гіперчитання).

Учні Нової української школи використовують два види читання: читання з метою придбання читацького і літературного досвіду та читання з метою засвоєння та використання інформації. З точки зору аналізу процесу читання як фізіологічного, науковці стверджують, що в епоху панування електронних технологій панують дві практики сприйняття інформації: скролінг- і скріммінг-читання. Скріммінг-читання являє собою поверхове ознайомлення з чимось, швидкий перегляд; побіжне переглядово-ознайомче читання, швидке читання, читання "по діагоналі". Досягнути розуміння смислу прочитаного під час такого читання доволі важко, тому саме «пояснювальне» читання має тут допомогти зрозуміти сенс тексту. Скролінг-читання виглядає як перелистування, пошук очима ключових слів, "прокрутка" тексту і також не сприяє розумінню прочитаного або принаймні ускладнює цей процес.

Дозволимо собі висловити наступну точку зору: така практика читання не є перешкодою у сприйнятті освітніх текстів, але вона, скоріше за все (бо спеціальні дослідження відсутні), є перешкодою при читанні художніх текстів, сприйняття яких в першу чергу базується на зануренні у текст і дає читачеві відчуття задоволеного від прочитаної книги.

Сформовану з дитинства практику роботи з екраном читачі переносять на традиційні тексти. Очевидно, що «народжені в Інтернеті» діти, не можуть сприймати лінійний текст так, як попередні покоління. Кліпове мислення, якому притаманна фрагментарність, швидкість, перестрибування з однієї картинки на іншу, змінює читання сучасних учнів.

2. Специфіка читацької діяльності сучасних учнів. Сучасні діти сприймають букви, цифри, схеми, малюнки через певний технологічний пристрій – програму, яка забезпечена засобом виведення – екраном. Цей екран і замінює сучасній дитині собою багато інших предметів, зокрема – книгу. Саме цим зумовлена зміна дієслова «читати», яке сьогодні рідко є читанням-зануренням у текст, а характеризується науковцями як скролінг- і скріммінг-читання. Цифрова епоха не знищила читання дітей, але сьогодні вони читають зовсім по-іншому, ніж попередні покоління дітей, і читання для них має зовсім інший смисл, ніж у попередні епохи. Читання з екрану настільки відрізняється від читання з листа, що ці два види читання можна назвати принципово різними техніками. Науковці говорять про **традиційні та нові практики читання.**

Саме комп'ютерні технології стали підґрунтям розвитку синоптичного читання, яке слід розуміти як перехресне читання кількох взаємопов'язаних текстів та/або одночасне читання кількох різних текстів (синоніми поняття: нелінійне, динамічне, розширене, кіберчитання, гіперчитання).

Діти і підлітки XXI століття використовують два основні види читання: читання з метою придбання читацького і літературного досвіду і читання з метою засвоєння та використання інформації. З точки зору аналізу читання як фізіологічного процесу, зазначається, що в епоху панування електронних технологій переважають два основні види читання: **скролінг- і скрімінг**. Скрімінг-читання – це поверхове ознайомлення з інформацією, швидкий перегляд; побіжне переглядово-ознайомче читання, швидке читання, читання «по діагоналі». Скролінг-читання – це «перегортання» та прокручування тексту, пошук очима ключових слів. І перший, і другий види читання не завжди сприяють розумінню прочитаного або принаймні ускладнюють цей процес.

Останніми роками науковці пишуть про феномени читання дітей: «зісковзування погляду», «розбите дзеркало». Перший проявляється у тому, що очі читача постійно «сковзять» по сторінці, опускаючись донизу і текст не читається уважно, а очі «вибирають» лише частину строки. Цей феномен не є абсолютно новим, про гравітацію читання відомо давно, але він вочевидь перешкоджає уважному читанню. Другий феномен також негативно позначається на смисловому читанні, оскільки текст «розсипається» в очах учня і йому важко відразу зрозуміти, про що йдеться у тексті.

З кожним роком все більше і більше діти читають не традиційні книги, а електронні видання. Тому науковці активно досліджують цей феномен і говорять про такі особливості сприйняття інформації з екрану: F-паттерн і Z-паттерн, діаграма Гутенберга.

Z-паттерн - це лейаут в формі букви "Z". Коли читач сканує сторінку, його погляд природним чином рухається зліва направо, зверху вниз - і Z-паттерн повторює цю траєкторію. Спочатку погляд рухається по верхній горизонталі - з лівого верхнього кута в правий; далі з правого верхнього кута погляд переміщається в лівий нижній, створюючи діагональ. Потім погляд знову рухається за горизонталлю - на цей раз з лівого нижнього кута в правий. Таким чином, виходить траєкторія руху погляду в формі букви "Z": Цей паттерн працює, тому що саме так більшість текстоорієнтованих людей читають книги: зверху вниз і зліва направо.

Діаграма Гутенберга універсальна і вже сьогодні можна говорити про урахування цього феномену сприйняття інформації на уроках. Радимо учителю найважливішу інформацію помістити в перші два абзаци тексту, який написаний на дошці або виведений на екран у презентації. Обов'язково треба окрім заголовків, використовувати і підзаголовки (бажано формулювати їх емоційними, а не «сухими» словами і словосполученнями). Учитель має переконатися, що вони більш помітні, ніж звичайний текст, щоб учень їх швидко побачив; заголовки і підзаголовки повинні починатися зі слів, що відображають суть тексту. Як тільки учні побачать два перших слова, вони повинні зрозуміти смисл, сенс, зміст тексту. Науковці радять поєднувати пов'язані один з одним абзаци тексту (наприклад, використовуючи інший фон) і виділяти жирним важливі слова і фрази. Можна попрацювати з різними можливостями форматування посилань: кожне посилання має містити в собі слова із найбільш зрозумілим змістом. використовуйте марковані списки; позбудьтеся необов'язкової інформації.

Проблема читання в епоху мультимедіа – це проблема адаптації людського мозку до автоматизації, відповідно читацька поведінка сучасної дитини пов'язана зі змінами сприйняття текстів, переважання «швидкого читання» над повільним, вдумливим читанням, звичкою до постійних перемикань між різними текстами, між текстами і діями. Крім того, читання молодших учнів (уголос, про себе, за текстом, по

пам'яті) не реалізується ізольовано від інших форм мови; воно формується через формування специфічних структур регуляції, які включають у себе і письмо (написаний текст). Тому надзвичайно важливо, щоби діти власноруч не просто переписували певні тексти, але і писали такі тексти самі, «з чистого аркуша».

Вкрай важливим є питання визначення питомої ваги трьох видів читання з точки зору його морфології: читання-переглядання, читання-прослуховування, читання-дотик. Практично всі тексти, з якими діти мають справу на уроках – це тексти, які вони переглядають очима. Учитель має активно залучати учнів на уроках і в позаурочний час до прослуховування текстів, оскільки аудіальні канали учень задіює далеко не завжди. Читання дотик вже увійшло в практику читацької діяльності сучасних дітей, оскільки електронні тексти діти читають доволі часто.

Психологи встановили, що більшість дітей, працюючи з текстом, здебільшого вчиняють так: вони кілька разів читають текст, намагаючись запам'ятати, а потім переказують, підглядаючи в книгу в тих місцях, які не залишилися в пам'яті. Це яскрава картина «зубріння», коли дитина механічно запам'ятовує текст, видаючи під час його переказу лише «мовну оболонку». У результаті і вчитель, і сам учень потрапляють у полон ілюзії, що текст зрозумілий, а матеріал засвоєний. У початковій школі такий шлях дозволяє цю ілюзію підтримувати, але чим старшим стає учень, тим складнішими й об'ємнішими стають тексти і тим важче йому впоратися з навчальними завданнями. Не секрет, що і до теперішнього часу, на жаль, більшість школярів залишаються читачами «дитячого віку». Читання більшості учнів можна умовно назвати «квазі-читання», яке формально подібне читанню, але не є ним повною мірою. На жаль, таке читання перетворює будь-який текст у в миттєвий і тому малозначущий.

До проблеми впливу електронних технологій на читання та розуміння текстів додаються і «вічні», які описані в теорії, але мало зреалізовані практиками. Так, психологи із занепокоєнням говорять про алексетимію (грец. а — заперечення, lexis — слово, thyme — почуття) як нездатність особи називати емоції, пережиті ним самим або іншими людьми, тобто переводити їх у вербальний план. Без розвитку емоційного інтелекту учнів їх активне смислове читання є неможливим.

Дозволимо собі сказати: така практика читання навряд чи є перешкодою у сприйнятті освітніх текстів, але вона, імовірно (бо спеціальних досліджень немає), **є перешкодою під час читання художніх текстів**, сприйняття яких насамперед базується на зануренні в текст і дає читачеві відчуття задоволення від прочитаної книги. Оскільки, за думкою науковців, сучасні діти є гедоністами, то вони не будуть активно читати наступну книгу, якщо не отримали насолоди від читання попередньої. Це ще раз підтверджує багаторічну абсолютно правильну тезу про те, що діти і підлітки чекають задоволення від читання – приблизно такого, яке вони отримують під час спілкування з різноманітними гаджетами. Саме «п'ять екранів» супроводжують наших дітей у житті, але кожен цей екран може стати інструментом для читання, коли смартфон використовується для читання.

Сформовану з дитинства практику роботи з екраном діти і підлітки як читачі переносять на традиційні книги і тексти. Очевидно, що «народжені в інтернеті» діти не можуть сприймати лінійний текст так, як попередні покоління. Кліпове мислення з притаманними йому фрагментарністю, швидкістю, перестрибуванням з однієї картинки на іншу, **змінює читацьку поведінку дітей та підлітків**. Уважне, вдумливе читання попередніх поколінь як «цифрових мігрантів» було сформоване столітніми практиками використання виключно лінійних текстів (дуже часто – доволі великих за обсягом). Лінійне мислення «людей книги» і кліпове мислення «людей екрану» - це різні фізіологічні процеси (і очей – як основного інструменту читання, і мозку, який активно задіяний у процесі читання).

Отже, учні «нової грамотності» читають не так, як читали попередні покоління. Подальше розроблення визначеної теми вбачаємо в науковому обґрунтуванні та методичному відборі різноманітних методик, технологій, прийомів і засобів навчання, які є адекватними поняттю «нове читання». Серед можливих інструментів учителя для організації «пояснювального читання» – «тексти «нової природи»», які можуть стати серйозною допомогою вчителю, оскільки саме вони відповідають особливостям читацької поведінки учнів ХХІ століття.

Читацькі практики -це прийняті у культурі традиційні і нові способи та навички використання друкованих і електронних артефактів.

За способами читання науковці виокремлюють традиційні та нові практики читання. В основі традиційної практики (або моделі читання) – любов до книги як такої. Нові практики читання свідчать про поступове широке використання в читанні електронних носіїв, така практика читання формує зовсім іншого читача.

За ступенем впливу вирізняють традиційні (автономні (такі, якими управляють, каналізовані) та самостійні / вільні читацькі практики. Традиційними практиками називають активне звернення до друкованих видань, відвідування бібліотек, використання бібліографічних списків з метою формування власного кола читання, знайомство з книжковими виставками і т. п. Особливої уваги сьогодні потребують вільні читацькі практики, але це буде темою наступної розмови.

До нових практик читання науковці відносять «читання з пелюшок», читання дитячих енциклопедій (короткого, структурованого матеріалу за темою), які надзвичайно подобаються дітям, читання після перегляду візуальних продуктів (фільму, мультфільму або мультсеріалу), «електронне читання» з використанням різних пристроїв. Таким чином, сьогодні можна констатувати факт наявності двох основних моделей читацької діяльності дітей і підлітків: традиційної і «нової». Обидві моделі і сьогодні визначають читацьку поведінку читачів, оскільки не буває у суспільстві так, щоб будь-яка революція абсолютно знищила попередні надбання людства. Традиційна модель дитячого читання є і сьогодні, але поряд з нею, з огляду на інформаційну революція, сформувалась та розвивається **«нова» модель читання дитячо-юнацької аудиторії**. Саме ці зміни і потребують детального наукового вивчення понять «читацька практика», «модель читання», «способи читацької поведінки».

Перш ніж окреслити можливі шляхи дій щодо зміни читацьких практик, означимо коло соціально-психологічних чинників соціалізації через читання. В першу чергу мова йде про імпринтинг, який розуміється як фіксація дитиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей, які впливають на її життєво важливі об'єкти (характерно для дитячого віку від декількох місяців до 1-2 років). Так, саме у цьому віці можна говорити про початок формування майбутнього читача. Читання дитині книг батьками у цьому віці **сприяє фіксації в її пам'яті образів зі сторінок книг**, а також запам'ятовування відчуттів при зіткненні з фактурами різних матеріалів (паперового тексту книги, картинок з картону та інших елементів, «вбудованих» в сучасні книжки для наймолодших) і т. п. Чи готові сьогодні соціальні інститути суспільства, окрім сім'ї, до роботи з таким читачем? Чи вистачає книг, виготовлених з використанням різноманітних фактур, для наймолодшої аудиторії читачів? Відповідь очевидна.

Другим чинником є екзистенційний натиск як оволодіння мовою і неусвідомлюване засвоєння норм соціальної поведінки, особливо - у процесі взаємодії зі значущими особами (в першу чергу – батьками). Цей процес відбувається у віці 2-4 років, коли дитина вже може **повторювати прочитаний батьками текст** (особливо - дитячі вірші). Відчиняємо всі можливі двері для дитячої поезії, бо саме рифма у цьому віці найкраще сприймається мозком дитини.

Третім важливим чинником є наслідування, в першу чергу - будь-якого зразку. У дитячому віці поява кумира є досить поширеним явищем. Дитина намагається копіювати поведінку героїв - персонажів улюблених казок та інших творів. Вкрай важливо, щоб ці персонажі були відомі всім читачам-дітям, вони мають бути впізнаваними і улюбленими. Мають бути **серії книг, де головний персонаж зростає разом з дитиною**, яка читає цю книгу. Всі згадали феномен Гаррі Поттера? Нам вкрай потрібні свої, українські, герої художніх книг, які згодом мають стати персонажами фільмів, спектаклів, мультфільмів.

Філіпп Девіс із Ліверпульського університету дійшов висновків, що під час читання виникає ефект «занурення» у книгу, коли читач уявляє себе на місці героя, тобто в мозку починають функціонувати ті зони, які в інший час не бувають задіяними. При цьому зазначимо, що цей ефект не виникає під час перегляду телевізора або під час комп'ютерної гри.

Останнім фактором є ідентифікація як процес неусвідомлюваного ототожнення людиною себе з іншою людиною, групою, зразком. Діти відповідно до вікових та індивідуальних особливостей схильні ідентифікувати себе з тими чи іншими героями, сприймаючи при цьому властиві їм зразки поведінки, стиль життя і т. д. Це фактично продовження попередньої теми, але складність реалізації цього чинника полягає в тому, що це аж ніяк не буде один герой (або одна героїня) для всіх дітей і підлітків. Суспільство настільки розшароване за самим різними ознаками, що діти сьогодні мають різні цінності і можуть ставитися до одного літературного героя прямо протилежно. Але ж наслідують лише того героя, яким беззастережно захоплюються. Письменники і поети, думайте!

Не можна оминати тему механізмів реалізації цього дуже непростого, але вкрай важливо завдання. В першу чергу мова йде про використання традиційного механізму як засвоєння дитиною норм, еталонів поведінки, поглядів, стереотипів, які закладені в текстах книг, в ілюстраціях. Цей процес відбувається, як правило, на неусвідомленому рівні за допомогою фіксації, некритичного сприйняття панівних стереотипів, правил, переваг у виборі книг, оцінки значущості читання, наявності та складу домашньої бібліотеки тощо. Ще раз підкреслимо роль батьків у становленні позитивних практик читацької діяльності дітей і шукаємо нові форми залучення активної батьківської аудиторії до процесу формування читача. Саме батьки є тими «янголами читання», які закладають формат майбутньої читацької поведінки (свідомо або несвідомо, грамотно або безграмотно).

Інституційний механізм функціонує в процесі взаємодії людини з різними організаціями та соціальними інститутами, які дотичні до питань функціонування книги і читання в суспільстві. Засоби масової комунікації (книги і періодичні видання, радіо, телебачення, мультимедіа, Інтернет та ін.) впливають на соціалізацію особистості не тільки за допомогою трансляції певної інформації, а й через подання певних зразків поведінки героїв книг, кінофільмів, телепередач і т.п.

Міжособистісний механізм функціонує в процесі взаємодії дитини з суб'єктивно значущими для нього особами, думки яких для нього важливі. В його основі лежить психологічний механізм міжособистісного перенесення завдяки процесам емпатії, ідентифікації і т. д. У випадку з дитячим читанням значущими особами є батьки, інші родичі, вчитель, бібліотекар, а також однолітки та друзі. У цьому плані край важливо мати цілу низку різноманітних рекомендаційних сервісів, де діти і особливо підлітки можуть знайти собі «партнера» по читанню.

Субкультурний механізм діє в рамках певної вікової чи іншої субкультури. Під субкультурою розуміється комплекс соціальних норм і поведінкових проявів, типових для людей певного віку або культурного прошарку, який створює певний стиль життя і мислення тієї чи іншої вікової або соціальної групи. Субкультура надзвичайно впливає на соціалізацію дитини через її носіїв (однолітки, однокласники та ін.), тобто

особи, думка яких для них особливо важлива. При цьому вони можуть сприйматися як авторитетні особистості, наприклад, в питаннях читання. Діапазон субкультур, якими цікавляться сучасні тинейджери, дуже широкий. Чи є сьогодні художня література, де у правильному ракурсі представлена та чи інша субкультури?

Отже, дітям і підліткам як представникам покоління Z та «людям екрану» притаманні зовсім інші читацькі практики, які треба наполегливо та ґрунтовно вивчати. Науковці мають пояснити представникам всіх зацікавлених у формуванні читачів соціальних інститутів, що саме і як треба робити з метою залучення молодого покоління до читання.

Для того, щоб діти і підлітки XXI століття читали, всі соціальні інститути, які дотичні до проблеми читання, мають об'єднатися і створити середовище за формулою «Ad libitum» - коли кожна дитина читає за бажанням, на розсуд, на свій розсуд; як захочеться, скільки завгодно. Завдання непросте, але ми здатні це зробити, оскільки розуміємо значущість читання і маємо великий досвід залучення дітей і підлітків до читання. Просто треба знайти **відповідні методики, технології, прийоми і засоби** активізації читацької поведінки зовсім інших «людей екрану».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вебінар з читацької компетентності // <https://www.youtube.com/watch?v=VN3gtmXe3w>
2. Фасоля А. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо / А. Фасоля // Дивослово. - 2017. - № 9. - С. 8-15.
3. Читацька компетентність: інтерактивний збірник вправ для формування читацької майстерності - Полулях Н.С., Столій І.Л., Лобусова О.В., Кириченко Н.В. Ранок. 2018. _ 64 стор. // <https://rozetka.com.ua/ua/35002847/p35002847/characteristics/>
4. PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. – К. : УЦОЯО, 2017. – 123 с.

Питання для повторення та самоперевірки до теми № 1.

1. У чому полягає принципова різниця між сприйняттям інформації «людьми книги» та «людьми екрану»?
2. Поясніть, будь ласка, поняття «нова грамотність (постграмотність)? Чому сьогодні говорять про феномен «квазі-читання», чим він спричинений?
3. Яка специфіка притаманна сприйняттю інформації учнями як «цифровими аборигенами»?
4. Що таке «скролінг-читання» і «скріммінг-читання»?
5. У чому проявляється феномен «зискозування погляду» при читанні «людей екрану»?
6. У чому полягає сутність феномену «розбите дзеркало»? Як учитель може мінімізувати цей недолік сприйняття інформації на уроці?
7. Як саме має подаватися інформації на персональному сайті або блозі учителя з огляду на феномен «F-паттерн»?
8. Якими є особливості уваги та пам'яті сучасних учнів?
9. Які основні ресурси Всемережжя допоможуть Вам додатково опанувати цю тему?

ТЕМА № 2. Методики, прийоми і технології роботи з текстом на уроках.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: Удосконалення фахової компетентності учителів щодо створення і використання на уроках різних видів конспектів.

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ:

➤ *знання:*

- особливостей застосування різних видів конспектів на уроках;
- методики складання і використання на уроках конспектів як візуалізації навчальної інформації.

➤ *уміння:*

- використовувати на уроках різні види конспектів як елементу смислового читання;
- створювати і використовувати на уроках різні види конспектів;

➤ *установки до:*

- практики постійного удосконалення викладання предмету з використанням різних видів конспектів.

Мета заняття: надати учителям теоретичну інформацію щодо окремих методик і прийомів роботи з текстом: дошка візуалізації, настрою, кросенс, мем, мотиватор, «хмарка слів» в умовах реалізації на уроках компетентнісно-діяльнісної парадигми навчання.

Завдання заняття:

- *систематизувати знання* щодо сучасних методик роботи з текстом на уроках,
- *сформувати практичні уміння* використання на компетентнісно-діяльнісному уроці дошки візуалізації і кросенсу, мемів, мотиваторів і демотиваторів, інтелект-карти.
- *розвинути установки до активного використання* на уроках сучасних методик, прийомів і технологій роботи з текстом.

Очікувані навчальні результати:

- *знання* унаочнених методик роботи з текстом на уроці та особливостей їх використання на уроках.
- *уміння* використовувати на компетентнісно-діяльнісному уроці окремих методів візуалізації навчальної інформації,
- *установки до* бажання активно знаходити в Всемережжі, створювати самостійно та використовувати на уроках методики, технології та прийоми роботи з текстом.

Теоретичний матеріал до теми № 2.

Основні поняття:

- ейдетика як методичний прийом,
- ейдос-конспект як елемент уроку та його структура,
- види ейдос-конспектів,
- методика створення конспектів,
- можливості використання ейдос-конспектів на уроках,
- конспект Білла Гейтса, конспект Корнелла

Зміст навчання.

Ейдетика як методичний прийом.

Ейдетика - це прийоми розвитку пам'яті через образне і асоціативне мислення. Методика заснована на запам'ятовуванні інформації за допомогою зорових вражень, які допомагають утримувати і відтворювати в деталях образ сприйнятого раніше предмета або явища. Ейдетика добре збільшує творчий потенціал, учні по-новому починають сприймати навчальну інформацію.

Переваги використання методики ейдотехніки:

- Пам'ять – розширення можливостей, об'єму пам'яті.
- Уява, фантазія – збагачення словесної і образної уяви, багатогранність сприйняття світу.
- Творче мислення – вміння рішати будь-яке завдання легко, оригінально, із задоволенням.
- Структурність – один блок містить декілька тем.
- Лаконічність – максимум закодованої інформації при мінімумі візуальних або графічних знаків.
- Швидкість – здатність швидко знаходити рішення та генерувати ідеї.
- Увага – розвиток об'єму та тривалості уваги, вміння помічати деталі, без напруження їх пригадувати.
- Гнучкість – застосування різноманітних підходів для рішення завдання;
- Відчуття – розвиток не тільки зорової пам'яті, але й слухових, тактильних відчуттів.
- Інтерес – ейдотехніка пробуджує пізнавальну активність, бажання розвиватися, бачити свої успіхи.
- Емоційна сфера – використання уяви та яскравих образів розвиває позитивні емоції та відношення до життя. Радість навчання, так само, як і радість праці, робить дитину здоровішою: коли людина перебуває в стані радості, позитивної напруги, в її організмі виробляється природний стимулятор, який сприяє підвищенню імунітету і працездатності.
- Самооцінка – ефективність ейдотехніки надає можливість кожному побачити свої здібності, таланти і результати, розвиває впевненість у собі. Учень стає більш працездатним, краще вчиться.

Ефективність ейдотехніки побудована на **ФОРМУЛІ: уява + позитивні емоції = засвоєна інформація.**

До елементів ейдотехніки звертається майже кожен словесник, підсвідомо відчуваючи необхідність використання наочних образів, створення ілюстрацій до художніх творів, що вивчаються, тощо. Але все-таки важливе **свідоме** використання технології, її методів, володіння алгоритмом роботи з ейдос-конспектами.

Методи ейдетики сприяють розвиткові нового життєвого і художньо-естетичного досвіду учнів, дозволяють відтворювати яскравий наочний образ протягом тривалого часу, розширюють не тільки межі пам'яті, але й можливості дитини бачити світ по-іншому – у всій його різноманітності кольорів, запахів, звуків.

Ейдос-конспект як елемент уроку та його структура.

Все більшого поширення на уроках набуває така цікава творча форма роботи, як **складання ейдос-конспекту**. Ейдос-конспект (ЕК) – це роздуми, породжені образністю тексту, що супроводжуються створенням власних образів на основі цитат твору. Поєднуючи в собі опорний конспект (теоретичні знання) та ілюстрації до твору, ейдос-конспект задіює логічне і образне мислення.

ЕК являє собою складне ціле:

- образний малюнок (можливо, графік), що складається з фігур, кольорів, картин, які виявляються асоціативно у свідомості читача в процесі інтерпретації;
- чітке обґрунтування кожного елементу висловлюванням з тексту;
- формулювання назви конспекту як головної думки, сприйнятої та сформульованої читачем;
- формулювання висновку, пов'язаного з назвою; твір-інтерпретація тексту (роздум на основі даного).

Види ейдос-конспектів.

- за формою:
  - *художні*: в основі – малюнок, фотографія або колаж;
  - *графічні*: наближені до опорних схем-конспектів, але в основі схеми лежать образи;
  - *колірні*: в основі – символіка кольору. Малюнок може виконуватися у вигляді кольорограми з поступовою зміною кольорів, їхнім взаємопроникненням і навіть з виходом за межі обмеженого простору (кола, еліпса тощо). Важливо, щоб учень не шукав тлумачення символіки кольору в довідниках чи енциклопедіях, а керувався своїми емоціями, почуттями, прислухався до голосу внутрішнього «я»;
  - *асоціативні*: надання конкретних форм образного втілення символу або абстрактного поняття, скажімо, щастя, мудрості, натхнення, творчості, яке вимагатиме від учня креативності мислення, уміння переносити властивості одного предмета (явища) на інші на основі тотожності або контрасту. Візуалізувати можна авторські образи і ті, що народжені в уяві читача, тобто асоціативні («У зручний для вас спосіб презентуйте своє розуміння художнього образу ... за поезією ...»).

- *комбіновані*: поєднують у собі різні види: малюнок і колір, схему і образи, авторські та читацькі образи;
- *цифрові*: створені на комп'ютері.

За змістом ейдос-конспекти поділяються на кілька груп:

- ті, що відображають особливості художнього світу письменника («Природне, соціальне і духовне життя в поезіях В.Вітмена»);
- ті, що розкривають тематику, проблематику, ідейний зміст, композицію твору);
- ті, що допомагають аналізувати образ – персонаж;
- ті, що передають роль словесного образу або художньої деталі у творі;
- ті, що проводять літературні паралелі.

Методика створення конспектів.

Структура ейдос-конспекту:

1 частина: тема, цитатний матеріал, що породжує образ (малюнок, схему, поєднання кольорів, фотографію) – з лицевого боку.

2 частина: коментар з теми (розгорнуте судження, що дає тлумачення свого бачення теми і образів у творі) – зі зворотного боку.

Ейдос-конспект – це особисте тлумачення і власне бачення теми та образів художнього твору учнем. У середніх класах він допомагає робити зримими метафору, уособлення або порівняння. Поступово ЕК ускладнюється, обов'язковим стає формулювання ідеї уроку.

«Кольорове оформлення – важлива деталь ейдос-конспекту. Правильно оформлений конспект зачаровує, загострює увагу на головному,

тобто впливає на учня своїми естетичними і психологічними якостями».

Необхідними етапами занять зі складання ейдос-конспектів є **презентація** ейдос-конспекту учнями, а також **захист** ейдос-конспекту, обґрунтування форм фігур, обраного кольору з текстом художнього твору, власними виявленими асоціаціями. Можливе залучення музичних творів з обґрунтуванням вибору.

Можливості використання ейдос-конспектів на уроках.

Робота з ейдос-конспектами – складова комплексного аналізу будь-якого навчального тексту.

Приклади **завдань**, які підводять учнів до створення власних ейдос-конспектів:

Завдання 1. Прочитайте вірш вголос та запишіть свій перший емоційний стан після прочитаного. Можете зафіксувати його у вигляді будь-якого зображення (малюнок, графік, геометрична фігура, пляма одного або декількох кольорів та под.).

Завдання 2. Якщо ви зафіксували отримані емоції у вигляді зображення, спробуйте відповісти на питання: чому ваше зображення такої форми, що це символізує? Чому ви обрали такі кольори, що це для вас означає?

Завдання 3. Спробуйте розбити вірш на «тематичні», або «описові», блоки-сегменти, читаючи вірш повільно.

Завдання 4. Дайте назву кожному уривку, використовуючи слова з тексту вірша.

Завдання 5. Спробуйте зобразити (як в завданні № 1) провідний настрій кожного уривка. Поясніть значення форми і кольору вашого зображення.

Завдання 6. Дайте відповідь на питання: чи змінюється настрій вірша від висловлювання до висловлювання? Опишіть ваші спостереження та зміну настрою у вірші.

Ейдос-конспект цікавий тим, що може показати глибину розуміння тексту учнем.

Переваги роботи з ейдос-конспектом:

- допомагає побачити образ, створений автором, очима учня (зазвичай діалог письменника і учня скритий від учителя);
- дозволяє перевірити рівень сприйняття твору, а інколи і творчості, адже коментар до ейдос-конспекту розкриває глибину розуміння тексту;

- потребує від учня самостійної роботи у виборі тем, образів, навчас його пошуковій діяльності;

- розвиває творчі спосібності учня, інтегрує різні види мистецтва.

Кольорові опорні конспекти не тільки роблять різноманітними та більш емоційними форми проведення уроків, але й сприяють глибокому та послідовному засвоєнню матеріалу, служать підмогою для закріплення умінь і навичок, розвитку мовлення.

Конспект за методом Корнелла представляє собою аркуш, розділений на три частини. У правій широкій частині зазвичай представлені найбільш важливі тези за темою уроку. У колонці ліворуч можна навести запитання до уроку та ключові слова до матеріалу. Нижня частина конспекту призначена для підведення підсумків.

Методичні поради щодо створення конспекту за методом Корнелла:

1. Розділіть аркуш на три частини.
2. У правій широкій частині напишіть найбільш важливі тези за темою уроку.

3. У колонку ліворуч запишіть запитання та ключові слова до матеріалу.

4. Запишіть підсумки та висновки в нижньому розділі.

Ідея створення і використання на уроці такого конспекту полягає в тому, що учень готує його самостійно з використанням будь-яких джерел, але коли на уроці він відповідає, то найбільша частина конспекту (права широка) закривається і він має відповідати з використанням лише ключових понять та висновків, які він сам і підготував.

Конспект за методом Білла Гейтса – це також аркуш формату А4, на якому можна зробити від 3 (мінімально) до 5-7 (максимально) складових, які можуть бути одного розміру (небажано), а можуть бути різного розміру (прямокутник або квадрат). На наступному етапі треба визначитись, що саме Ви будете вписувати у кожен частину конспекту. Далі треба заповнити текстовою або нетекстовою інформацією кожен елемент конспекту. Особливу увагу треба звернути на понятійний апарат уроку (найбільш важливі поняття і терміни теми). Не забувайте про візуалізацію інформації за допомогою картинок, схеми, інфографіки, таблиць і т. д. Вкрай важливою є належна кольорова гама конспекту.

Конспект за методом Білла Гейтса – це також аркуш формату А4, на якому можна зробити від 3 (мінімально) до 5-7 (максимально) складових, які можуть бути одного розміру (небажано), а можуть бути різного розміру (прямокутник або квадрат) і навіть кольору.

Методичні поради до створення таких конспектів:

- Розділіть аркуш формату А4 на частини на власний розсуд або хай це зроблять самі учні.

- Визначте, що саме будуть вписувати учні у кожен частину конспекту. На початку роботи учитель може сам запропонувати учням своє бачення (ключові слова уроку, приклади, висновки, питання до теми, сформулювати творчі або домашні завдання). Далі треба заповнити текстовою або нетекстовою інформацією кожен елемент конспекту. Особливу увагу треба звернути на понятійний апарат уроку (найбільш важливі поняття і терміни теми). Не забувайте про візуалізацію інформації за допомогою картинок, схеми, інфографіки, таблиць і т. д. Вкрай важливою є належна кольорова гама конспекту.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягає особливість укладання конспекту за методом Білла Гейтса?
2. Яку інформацію можна розміщувати у складниках корнеллівського конспекту?
3. Назвіть основні види ейдос-конспектів?
4. Як можна використовувати ейдос-конспекти для вивчення лексичних одиниць уроку російської мови?
5. Назвіть формулу ейдетики і поясніть її сутність.
6. Що представляє собою ейдос-конспект як методичний прийом?
7. Назвіть приблизну структуру ЕК.
8. Які види ейдос-конспектів Ви знаєте?
9. Поясніть приблизний алгоритм створення конспектів.
10. Які можливості використання ейдос-конспектів на своїх уроках Ви бачите?

Практична робота № 1. Синквейн і діаманта як прийоми смислового читання.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: Удосконалення фахової компетентності учителя щодо організації смислового читання на уроках (на прикладі створення і використання синквейна і діаманти).

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ:

➤ *знання:*

- основні прийоми, технології і методики смислового читання,
- синквейн і діаманта як методики смислового читання, які учитель може використовувати на уроках.

○ *уміння:*

- підбирати і відбирати відповідні методики, прийоми і технології роботи з текстом на уроках відповідно до завдань уроку;
- остворювати і використовувати н уроках синквейн та діаманту.

➤ *установки до:*

- постійного удосконалення фахових компетентностей щодо розширення методик, прийомів та засобів організації смислового читання на уроках.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Основні поняття:

- Синквейн (ситан, сенкан),
- Діаманта,
- Методика створення синквейна і діаманти.

Синквейн (ситан, сенкан) і діаманта як методики смислового читання і роботи з навчальними текстами.

Синквейн (ситан, сенкан) і діаманта – це короткий неримований вірш, що складається з п'яти і семи рядків відповідно. Вони синтезують інформацію і факти в стисле висловлювання, котре описує, віддзеркалює запропоновану тему. Це швидкі і потужні способи аналізу, синтезу і узагальнення понять, які використовують для розвитку образної мови; вони не вимагають тривалих затрат часу та передбачають реалізацію практично усіх особистісних здібностей (інтелектуальних та творчих). Процедура їх складання гармонійно поєднує елементи трьох освітніх систем: інформаційної, діяльнісної та особистісно орієнтованої. Техніка цих віршів ідеально підходить для розвитку образного мислення, концентрації знань, переосмислення отриманої інформації, вираження своєї позиції щодо теми, а також для вивчення нових понять.

Синквейн (ситан, сенкан) – це технологія розвитку критичного мислення на стадії синтезу та рефлексії. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять» і позначає вірш у п'ять рядків, у якому людина висловлює своє ставлення до проблеми чи поняття. Сенкан - це не звичайний вірш, а вірш, написаний у відповідності з визначеними правилами. На сьогодні існує декілька видів сенканів (синквейнів): традиційний, зворотній, дзеркальний, синквейн-метелик, гірлянда синквейнів та дидактичний синквейн. Кожен синквейн має свої правила складання.

Дидактичний «сенкан» (синквейн) вперше розвинувся в практиці американської школи у ХХ столітті. Написання «сенкана» є формою

вільної творчості, що вимагає від автора вміння в інформаційному матеріалі найбільш суттєві елементи, робити висновки і коротко їх формулювати. Здатність резюмувати інформацію, викладати складні ідеї, почуття і уявлення в декількох словах – важливе уміння. Воно вимагає вдумливої рефлексії, заснованої на багатому понятійному запасі. При зовнішній простоті форми, сенкан - швидкий, але потужний інструмент для рефлексії, синтезу та узагальнення понять та інформації.

Приклад синквейна

Фізика.

Потрібна, цікава.

Досліджує, розвиває, допомагає думати.

Фізика — наука про природу.

Закони.

Діаманта - вірш із семи рядків, перший і останній з яких – поняття з протилежним значенням. Цей вид вірша складається за наступною схемою:

Перший рядок. Перший герой твору – один іменник.

Другий рядок. Опис першого героя – два прикметники.

Третій рядок. Дії першого героя – три дієслова (дієприкметники, дієприслівники); *Четвертий рядок.* Фраза, що єднає двох героїв твору, встановлює їх стосунки (4 слова, але не обов'язково) - будь-які частини мови.

П'ятий рядок. Дії другого героя – три дієслова (дієприкметники, дієприслівники);

Шостий рядок. Опис другого героя – два прикметники;

Сьомий рядок. Другий герой твору – один іменник (антипод першому героєві або його метаморфоза).

Наприклад, при порівнянні образів Павлика та Захарка (С.Черкасенко «Маленький горбань») можна скласти таку діаманту:

Павлик

справедливий, добрий

любить, допомагає, рятує

Хлопчик-каліка, який добротою пробуджує в Захаркові гарні почуття

кривдить, б'є, нищить

жорстокий, сильний

Захарко

Прийоми «сенкан» і «діаманта» є цікавим для учнів і мають багато позитивних моментів: забезпечує міжпредметні зв'язки; розвиває творчі здібності учнів; викликає інтерес і навіть захоплення предметом, процесом навчання в цілому.

Сенкан і діаманта надають можливість вчителю: організувати роботу учнів для підбиття підсумків уроку; закріпити основні поняття, які були розглянуті на уроці; оцінити понятійний і словарний багаж учнів.

Ці прийоми дають учням можливість: ● чітко визначитися з ключовими поняттями, головними ідеями уроку; сформулювати свої думки цікавим способом; ● проявити свої творчі здібності; ● синтезувати знання, які отримали на уроці.

Види роботи учнів з сенканом та діамантою: складання нового сенкана; складання нового короткого повідомлення по готовому сенкану з використанням слів і фраз, що входять до його складу; корекція і вдосконалення сенкану; аналіз неповного сенкану без вказівки його теми і визначення назви теми цього сенкану; сенкан-загадка.

Організаційні форми роботи: самостійно при виконанні домашньої роботи; самостійно у ході уроку; у складі групи з наступним конкурсом на кращу роботу за темою; робота в парі над однією темою; при підготовці повідомлення за неповним сенканом - діамантою або визначення їх теми.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають особливості методики створення синквейну?
2. Якими є основні вимоги до створення діаманти?
3. Синквейн і діаманта: знання тексту, творче і креативне мислення або бездумне «придумування»? Аргументуйте свою точку зору.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богосвятська, А. І. Сенкан. Роздуми про один творчий прийом [Текст] / А. І. Богосвятська // Зарубіжна література в школах України. 2011. № 12. С. 18-21.
2. Дзямучич Н.І. Сенкан у системі інноваційного навчання // Педагогічний пошук. 2010. № 4. С. 64-66.
3. Коленченко В.В. Синквейн в літературі і дидактиці [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://metodisty.ru/m/files/view/sinkvein>
4. Сміслові читання: методики і прийоми на уроках середньої школи // <https://uk.sodiummedia.com/4282815-semantic-reading-methods-and-techniques-in-high-school-lessons>
5. Стратегія смислового читання // <https://infourok.ru/prezentaciya-po-ukrainskoy-literature-strategiya-smislovogo-chitannya-i-roboty-z-tekstom-na-urokah-ukrainskoi-movi-ta-literaturi-3394477.html>

Практична робота № 2. Кросенс як робота з текстом на уроках.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: опанування методикою складання кросенсу для використання на уроках.

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ:

- *знання:* унаочнені нелінійні тексти як елементи компетентнісно-діяльнісного уроку.
- *уміння:* створювати кросенс як елемент візуалізації текстової інформації на уроках.
- *установки* до бажання опанувати новітній інструментарій смислового прочитання текстів з метою удосконалення викладання предмету.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Найчастіше в Інтернеті можна знайти таке визначення: кроссенс – головоломка нового покоління, побудована на асоціаціях. Слово «кроссенс» означає «перетин смислів» і створено авторами за аналогією зі словом «кросворд». Ця унікальна ідея належить письменнику, педагогу і математику Сергію Федіну і доктору технічних наук, художнику і філософу Володимиру Бусленку. Кроссенс уперше був надрукований у 2002 році у журналі «Наука і життя». Він являє собою асоціативний ланцюжок, замкнутий у стандартне поле із дев'яти квадратів (як у грі «Хрестики-нулики»). Дев'ять зображень розташовані в ньому таким чином, що кожен малюнок має зв'язок із попереднім і наступним, а центральний об'єднує за смислом відразу декілька. Зв'язок може бути як поверхневий, так і змістовний. Але в будь-якому випадку це прекрасне завдання для розвитку логічного і творчого мислення.

Оскільки основне значення кроссенсу – це певна загадка, ребус, головоломка, то він є гарною формою нетрадиційної перевірки знань із теми. Застосування кроссенсу на уроці різноманітне. Можна побудувати весь урок в формі кроссенсу, тобто дев'ять його елементів можуть представляти собою структуру уроку.

КРОССЕНС НА РІЗНИХ ЕТАПАХ УРОКУ

1. Можна зашифрувати у кроссенс тему уроку чи епіграф до нього.
2. За допомогою кроссенсу можна розглядати проблематику твору.
3. Кроссенс може стати своєрідним планом-конспектом уроку, коли на кожному етапі уроку вчитель відкриває наступний квадрат.
4. Кроссенс як узагальнення знань про певне поняття (добу чи напрям в літературі).
5. Під час вивчення і повторення біографії письменника.
6. Система образів твору зашифрована у кроссенс.
7. Характеристика героя художнього твору.
7. Сюжет твору учні залюбки розгадають у кроссенсі.
8. Для роботи на уроці над будь-яким із цих питань дайте можливість учням попрацювати в парах чи групах.
8. Кроссенс можна запропонувати учням як творче домашнє завдання.
9. За допомогою кроссенсу можна презентувати книгу.

Якщо ви дасте один і той самий кроссенс кожному учневі для розгадування - відповіді будуть відрізнятися. Якщо ви дасте завдання скласти кроссенс на одну й ту саму тему кільком групам учнів - роботи будуть відрізнятися. Кроссенс може допомогти вам відкрити нестандартне, креативне, образне мислення у своїх учнів!

Різновиди розшифровування кроссенсу

Використання на уроках

Оскільки основне значення кроссенса – це певна загадка, ребус, головоломка, то він є гарною формою нетрадиційної перевірки знань із теми. Застосування кроссенса на уроці різноманітне, його можна використати:

- ✓ При формулюванні теми і мети уроку;
- ✓ При вивченні нового матеріалу, в якості постановки проблемної ситуації;
- ✓ При закріпленні і узагальненні вивченого матеріалу;
- ✓ При підведенні підсумку роботи на уроці, включити як рефлексію.

Можна побудувати весь урок в формі кроссенса, тобто дев'ять елементів кроссенса можуть представляти собою структуру уроку.

Кроссенс можна запропонувати учням як творче домашнє завдання.

Для вчителя кроссенс :

- ✓ Це спосіб поглибити розуміння вже вивченого шкільного поняття (явища, теми);
- ✓ Це можливість показати неординарне практичне застосування знань і зв'язок вивченого з життям;
- ✓ Це можливість встановити міжпредметні зв'язки з іншими шкільними дисциплінами.

Для учня кроссенс:

- ✓ Це розвиток логічного, образного і асоціативного мислення, уяви;
- ✓ Це прояв нестандартного мислення і креативності;
- ✓ Це розвиток можливості самовираження.

Робота з кроссенсом відображає глибину розуміння учнями вивченої теми.

Методичні поради:

- Визначить тематику і загальну ідею майбутнього кроссенсу;

- Виділіть 9 елементів, що мають безпосереднє відношення до теми;
- Визначить зв'язок між елементами та їх послідовність;
- Виділіть елементи, які мають 3 і більше зв'язків (хрест, основа);
- Сконцентруйте головну ідею в одному елементі (5-й квадрат);
- Виділіть відмітні риси та особливості кожного елемента;
- Доберіть зображення, що ілюструють елементи;
- Створіть кросенс.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. Чи маєте Ви досвід створення кросенсів?
2. Чи використовували Ви кросенси, створені іншими учителями або учнями?
3. Чи може бути кросенс матеріалом для вивчення уроку?
4. Назвіть основні види прочитання кросенсу.
5. Як можна використовувати на уроках кросенси для вивчення біографії поетів та письменників?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кросенс на уроках зарубіжної літератури і російської мови // Режим доступу: <https://www.1urok.ru/categories/2/articles/13982>
2. Кросенс на уроках української мови і літератури // <https://naurok.com.ua/zrazki-krosensiv-dlya-urokiv-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-127977.html>
3. Головоломка нового покоління (кросенс) на уроках української мови і літератури 5, 6 і 9 класів // <https://super.urok-ua.com/golovolomka-novogo-pokolinnya-krossens-z-ukrayinskoji-movi-ta-literaturi-dlya-uchniv-5-6-10-klasiv/>

Семінар-тренінг. Компетентний читач XXI століття: завдання Нової української школи.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: систематизувати отримані теоретичні знання щодо організації смислового читання на уроках з метою удосконалення фахової компетентності.

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Систематизувати знання щодо: особливостей читацької діяльності учнів «нової грамотності» як «людей екрану» (лекція № 1), основних методик, прийомів, засобів роботи з текстом на уроках відповідно до теорії педагогіки тексту і читання (лекція № 2).

Сформувати вміння (навички): використання сучасних методик, прийомів, технологій і засобів активізації читацької діяльності учнів на уроках і в позаурочний час (практичні роботи №№ 1, 2).

Розвинути установки до: розуміння та урахування у освітньому процесі особливостей читацької поведінки учнів «нової грамотності», розуміння необхідності впровадження на уроках різноманітних сучасних методик, прийомів, засобів і технологій роботи з текстом, адекватних поняттю «квазічитання»;

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

ПИТАННЯ ДЛЯ ДИСКУСІЙНОГО ОБГОВОРЕННЯ У ФОРМАТІ «ВІДКРИТИЙ МІКФОРОН»

1. Опишіть, будь ласка, свій власний досвід роботи з текстом на уроці.
2. Як можна використовувати технології смислового читання на етапі передтекстової роботи учнів?
3. Ейдос-конспект: створює учень або учитель? Ваша точка зору.
4. Якими саме методиками і прийомами смислового читання можна стимулювати інтерес учня до конкретного навчального тексту?
5. Етап роботи з навчальним текстом на уроці: найбільш ефективні стратегії смислового читання
6. Синквейн і діаманта як технології смислового читання та елемент роботи зі словом.
7. Які методики смислового читання розраховані на підвищення рівня емоційного сприйняття навчальної інформації на уроках?
8. Конспект за методом Корнелла або Білла Гейтса: «плюси» та «мінуси».
9. Які недоліки сучасних методик смислового читання Ви бачите? Як можна їх подолати або мінімізувати?
10. Які саме методики роботи з текстом можна використовувати, щоб учень швидше запам'ятав навчальну інформацію?
11. Ченч- і клоуз-тести: засіб перевірки знань чи дробота з текстом на уроці чи у позаурочний час?
12. Післятекстова діяльність учня: пошук шляхів ефективних методик.
13. Як можна використовувати технологію брейнстормінгу як післятекстову роботу учнів?
14. Як Ви вважаєте, які техніки і технології смислового читання можна використовувати як домашні або творчі завдання?
15. Як Ви особисто ставитесь до великої кількості методик роботи з текстом, які передбачають використання комп'ютерних технологій в умовах певної «інформаційної бідності» конкретних шкіл?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ (навчальних)

I – Основні джерела:

1. Гич Г. М. Методичні поради до розробки компетентнісно-орієнтованих завдань до уроків за творами Валерія Бойченка / Г.М. Гич // Таємини буття Валерія Бойченка: історико-біограф. та метод. вид. / упор., гол. ред. В. Шуляр; упор., наук. консул. Т. Кремінь. Миколаїв: МОШПО, 2021. С. 236 – 241.
2. Гич Г. М. Моделі і способи читання дітей і підлітків XXI століття / Г.М. Гич // Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «IX Волошинські читання «Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство». К., 2021. С. 156 – 161.
3. Гич Г. М. Нова читацька практика учнів у технологічному полі сучасної шкільної освіти / Г.М. Гич // Вересень. 2021. № 3 - 4. С. ????.
4. Гич Г. М. Педагогіка тексту і читання у світлі наукової доктрини Льва Виготського / Г.М. Гич // Педагогічні читання «Дитина... як зоряний світ і наша планета», присвячених відзначенню 125-річчя від дня народження видатного психолога Л. С. Виготського. Миколаїв, МОШПО. - Здано до друку.
5. Гич Г. М. Підручник у форматі «одна тема – одна розгортка» / Г.М. Гич:// Тези Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми сучасного підручника». К., 2021. С. 38 - 41.

6. Гич, Г. М. Читання учнів «нової грамотності» і традиції пояснювального читання Костянтина Ушинського / Г. М. Гич // Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал. – 2020. – № 1 (84). – С. 23-30
7. Гич Г. М. Читацькі практики дітей і підлітків ХХІ століття / Г.М. Гич // Бібліосвіт.: Інф. Вісник Держ. Б-ки України для юнацтва. – К.: 2021. – С. 25 – 36.

II – Додаткові джерела:

1. Айзенварг Л.Г., Айзенварг М.Л. Эйдетика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://do100verno.com.ua/blog/tag/10>
2. Антошук Є.В. Швидка педагогічна допомога від «Української Школи Ейдетики». 8 уроків з техніки ефективного запам'ятовування будь-якої інформації. – Вінниця, 2002.
3. Бесєдіна А. Вплив методів і завдань ейдетики на розвиток особистості учня // Рідна школа. – 2009. – № 2-3. – С. 61-62.
4. Гайдаєнко М. Эйдетика – удивительная реальность // Психолог. – 2011. – № 28 (июль).
5. Тимошенко І. Эйдетика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tip-top.sebastopol.ua/ru/tip-top/eidetika>
6. Уліщенко В. Метод ейдетики в інтерсуб'єктному навчання української літератури // Рідна школа. – 2011. – № 7. – С. 33-37.
7. Харьковская Школа Эйдетики Анастасии Никитиной [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://eydetica.kh.ua/>

III – Інтернет-ресурси:

1. Вебінар з читацької компетентності // <https://www.youtube.com/watch?v=VH3gtmXe-3w>
2. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>
3. Читацька компетентність: інтерактивний збірник вправ для формування читацької майстерності - Полулях Н.С., Столій І.Л., Лобусова О.В., Кириченко Н.В. Ранок. 2018. _ 64 стор. // <https://rozetka.com.ua/ua/35002847/p35002847/characteristics/>

ЗДІЙСНЕННЯ ВЧИТЕЛЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ ШЛЯХОМ БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНОГО ЧИТАННЯ

*Володимир Гладишев, доктор педагогічних наук,
професор кафедри теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти*

Актуальність модуля: У межах «Нової української школи» велика увага приділяється постаті вчителя як людини, що забезпечує ефективність навчально-виховного процесу. У той же час – робота вчителя вимагає великих витрат енергії, психологічної стійкості, вміння завжди бути психологічно виваженим, толерантним, уважним до потреб учня. Це можливо лише за умов належного ставлення до власного «психологічного відновлення», без якого швидко відбувається «емоційне вигорання», яке не дає можливості плідно працювати та жити. Запропонована методика бібліотерапевтичного читання озброює вчителя інструментом ефективною психологічною самодопомогою, що суттєвим чином підвищує його професійний рівень, захищає особистість від «емоційних провалів», робить життя більш повноцінним.

Мета модуля: Ознайомлення вчителя із методикою бібліотерапевтичного читання. Формування умінь здійснювати психологічну самодопомогу шляхом бібліотерапевтичного читання, потреби у читанні як засобі гармонізації внутрішнього світу та елементі підвищення професійного рівня.

Завдання модуля:

Систематизувати знання щодо:

- ролі книги у житті людства та людини;
- осмислення власної читацької особистості;
- виявлення особистісних проблем та осмисленні «особистісних запитів»;
- цілеспрямованої роботи зі спеціальною та художньою літературою;
- зіставлення «особистого» й «робочого» у власному житті.

Сформувати вміння (навички):

- аналізувати літературні твори під кутом зору їхнього «бібліотерапевтичного потенціалу»;
- формувати «золотий список» творів, що відбиває власну особистість;
- здійснювати бібліотерапевтичне читання;
- зіставляти «особистісний запит» та результати бібліотерапевтичного читання, виявляти ефективність звернення до художньої літератури;
- підвищувати психологічну стійкість, досягати «ефекту неваляшки»;

- планувати власну психологічну самодопомогу;
- запобігати «психологічних провалів», допомагати учням осмислювати власний психологічний стан та знаходити вихід із складних ситуацій.

Розвинути установки до:

- розвинути установки на покращення власного психологічного стану шляхом здійснення психологічної самодопомоги (бібліотерапевтичне читання);
- розвинути установки на професійне й особистісне самовдосконалення.

Очікувані навчальні результати:

знання:

- знання основних закономірностей здійснювання бібліотерапевтичного читання як форми психологічної самодопомоги;
- знання особливостей власного читацького досвіду та особистісного здійснення читацької діяльності;

вміння:

- визначати «особистісний запит»;
- добирати літературний твір (твори) з метою задоволення «особистісного запиту»;
- ефективно здійснювати процес бібліотерапевтичного читання;
- аналізувати ефективність бібліотерапевтичного читання, формувати його стратегію відповідно до власних особистісно-професійних потреб.

установки до:

- творчого ставлення до бібліотерапевтичного читання, розвитку своєї читацької діяльності відповідно до власних особистісно-професійних потреб;
- упровадження елементів бібліотерапевтичного читання у власну професійну діяльність з метою формування в учнів початкових умінь психологічної самодопомоги шляхом бібліотерапевтичного читання.

Професійні компетентності, які розвиваються під час модуля:

- підтримувати свій психологічний стан на відповідному до професійних вимог рівні;
- ефективно використовувати свій особистісно-професійний потенціал;
- уміння визначати «особистісні запити», що заважають повноцінно виконувати свої професійні обов'язки та жити у гармонії зі Світом;
- здійснювати психологічну самодопомогу, відновлювати психологічну стійкість, рівновагу найбільш природним для людини взагалі та вчителя зокрема шляхом – засобами звернення до художньої літератури;
- формувати позитивний психологічний мікроклімат у класі та під час спілкування з учнями.

Опис структури модуля (якщо в модулі виділено окремі розділи):

Загальна кількість годин: - 10.

Лекції – 4.

Практичні заняття – 4.

Тренінг-семінар (2 год.): виконання практичних вправ на здійснення психологічної самопомоги шляхом бібліотерапевтичного читання.

Особливості організації проведення модуля.

Навчальна стратегія модуля (форми та методи організації освітньої діяльності)

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється через:

- індивідуальний підхід;
- практичні заняття;
- власну дослідницьку діяльність курсантів щодо опрацювання творів або фрагментів творів художньої літератури.

Матеріально-технічне забезпечення модуля:

МОППО: Гладьшев В. В., Гладьшева С. А. Библиотерапевтическое чтение – инструмент психологической самопомощи учителя. – Николаїв: МОППО, 2020. – 96 с.

Форма підсумкового контролю (це обов'язково, для видачі сертифіката):

підготовка фрагментів для участі у тренінгу-семінарі, участь у тренінгу-семінарі.

ТЕМА 1. БІБЛІОТЕРАПІЯ ТА БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНЕ ЧИТАННЯ.

- Бібліотерапія як форма позитивного впливу на особистість.
- Специфіка бібліотерапевтичне читання.
- Етапи бібліотерапевтичного читання.
- «Золотий список» творів як відбиття особистості вчителя.

ТЕМА 2. «ОСОБИСТІСНІ ЗАПИТИ» ВЧИТЕЛЯ ТА РОБОТА З НИМИ.

- «Особистісні запити» вчителя: проблема визначення.
- Класифікація «особистісних запитів».
- Робота з «особистісними запитами».

ТЕМА 3. СЕПАРАЦІЯ ЯК НАЙБІЛЬШ СКЛАДНИЙ ПРОЦЕС У ЖИТТІ ЛЮДИНИ.

- Сепарація: специфіка й сутність.
- Етапи сепарації
- Аналіз «сепараційних тривог» на кожному є етапів..
- Роль сепарації у роботі вчителя (власна та дитяча).

ТЕМА 4. ВИЯВЛЕННЯ БІБЛІОТЕРАПЕВТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТВОРІВ.

- Поняття: «бібліотерапевтичний потенціал твору».
- Аналіз творів із виявлення їхнього бібліотерапевтичного потенціалу.

ТЕМА 5. ТРЕНІНГ-СЕМІНАР.

- Обговорення підготовлених студентами фрагментів творів.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН МОДУЛЯ

	<i>Лекції(вивчення теорії), год.</i>	<i>Практ. заняття, год.</i>	<i>Семінар. заняття (обговорення), год.</i>	<i>Тести, год.</i>	<i>Самост. робота, год.</i>	<i>Усього, год.</i>
Вступ до курсу	4	6				
Тема 1. Бібліотерапія та бібліотерапевтичне читання.	2				1	3
Тема 2. «Особистісні запити» вчителя та робота з ними.		2			1	3
Тема 3. Сепарація як найбільш складний процес у житті людини.		2			1	3
Тема 4. Виявлення бібліотерапевтичного потенціалу творів.		2			2	4
Підсумковий контроль у формі Тренінгу-семінару.						2
Усього, год.					5	15

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах модуля оцінюються на основі:

- підготовлений фрагмент;
- участь у тренінгу-семінарі;

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Зміст навчання (тематичний план)	Розподіл навчальних годин	Форми навчальних занять	Освітній продукт
Тема 1.			
Бібліотерапія та бібліотерапевтичне читання.	2	Лекція	Слухач знає сутність бібліотерапії, специфіку бібліотерапевтичного читання, уміє визначати його роль у психологічній допомозі.
Тема 2.			
«Особистісні запити» вчителя та робота з ними.	2	Лекція	Слухач знає специфіку «особистісного запиту», володіє вміннями визначати його та працювати з ним.
Тема 3.			
Сепарація як найбільш складний процес у житті людини.	2	Практичне	Слухач знає специфіку сепарації як найбільш важливого процесу у житті людини, уміє визначати «сепараційні тривоги» на кожному з етапів сепарації та долати ці тривоги шляхом бібліотерапевтичного читання.
Тема 4.			
Виявлення бібліотерапевтичного потенціалу творів.	2	Практичне	Слухач знає специфіку бібліотерапевтичного потенціалу літературних творів та вміє його виявляти та використовувати.
Тема 5. Семінар.			
Підсумковий контроль			
Тренінг-семінар «Бібліотерапевтичне читання».	2	Тренінг-семінар	Слухач вміє підгодовувати фрагмент твору, виявити його бібліотерапевтичний потенціал та зіставити з можливими «особистісними запитами».

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

Тема 1. Бібліотерапія та бібліотерапевтичне читання.

Мета заняття:

Сформувати уявлення про специфіку бібліотерапії та бібліотерапевтичного читання, його можливості як інструменту психологічної самопомоги вчителя.

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
- знання ролі літератури у житті людства, можливостей її впливу на особистість;
- Сформувати вміння (навички):*
- розглядати літературні твори у контексті їхнього бібліотерапевтичного потенціалу;
- Розвинути установки до:*
- самостійного оволодіння матеріалом.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
- розуміння специфіки бібліотерапії та бібліотерапевтичного читання:
- уміння:*
- відрізняти естетичний потенціал твору від бібліотерапевтичного;
- установки до:*
- самостійного оволодіння матеріалом.

Теоретичний матеріал до теми 1.

Основні поняття:

- --- бібліотерапія;
- --- бібліотерапевтичне читання;
- --- етапи бібліотерапевтичного читання.

Зміст навчання.

З'ясування специфіки бібліотерапії як впливу на особистість; виявлення специфіки бібліотерапевтичного читання як форми психологічної самопомоги вчителя; виявлення етапів бібліотерапевтичного читання та специфіки діяльності вчителя на кожному з них.

Види навчальної діяльності до теми 1.

Сприйняття лекційного матеріалу, бесіда, узагальнення власного життєво-педагогічного досвіду, науковий пошук.

Питання для повторення та самоперевірки до теми 1:

1. Що таке бібліотерапія?
2. У чому полягає специфіка бібліотерапевтичного читання?
3. Які етапи бібліотерапевтичного читання вам відомі?
4. У чому полягає специфіка читацької діяльності на кожному з етапів?

Тема 2. «Особистісні запити» вчителя та робота з ними.

Мета заняття:

Сформувати уявлення про специфіку «особистісних запитів» учителя, їхню умовну класифікацію та роботу з ними.

Завдання заняття:

Систематизувати знання щодо:

- «особистісних запитів», їхньої класифікації та роботи з ними;

Сформувати вміння (навички):

- визначати власні «особистісні запити» та працювати з ними;

Розвинути установки до:

- самоаналізу та самовдосконалення.

Очікувані навчальні результати:

знання:

- розуміння специфіки особистісних запитів і роботи з ними:

уміння:

- визначати «особистісні запити» та ефективно працювати з ними;

установки до:

- самоаналізу та самовдосконалення;

Теоретичний матеріал до теми 2.

Основні поняття:

- --- «особистісний запит»;
- --- «професійні особистісні запити»;
- --- «індивідуальні особистісні запити».

Зміст навчання.

З'ясування специфіки «особистісних запитів» як відбитку особистості вчителя; осмислення «професійних» та «індивідуальних» причин виникнення «особистісних запитів»; визначення основних підходів до роботи з «особистісними запитами» та їхньої специфіки. в бібліотерапії як впливу на особистість.

Види навчальної діяльності до теми 2.

Сприйняття лекційного матеріалу, бесіда, узагальнення власного життєво-педагогічного досвіду, науковий пошук.

Питання для повторення та самоперевірки до теми 2:

1. Як ви розумієте поняття «особистісний запит»?
2. Чому «особистісні запити» вчителя не можна «відірвати» від його професії?
3. Що таке «професійні особистісні запити»?
4. Що таке «індивідуальні особистісні запити»?

Тема 3. Сепарація як найбільш складний процес у житті людини. Практичне заняття.

Метод навчання: дискусія, аналіз наукової літератури, моделювання ситуацій..

Питання для обговорення:

1. Сепарація як етап життя людини.
2. Етапи сепарації.
3. «Сепараційні тривоги» та робота з ними.
3. Особистісний та професійний досвід сепарації.

Опис завдання:

1. З'ясуйте специфіку сепарації.
2. Які етапи сепарації визначають, у чому полягає специфіка процесу на кожному з них?
3. У чому витоки «сепараційних тривог» - визначте основні причини.
4. Підготуйте розповідь про зіткнення з проблемами сепарації у власній професійній діяльності.

Тема 4. Виявлення бібліотерапевтичного потенціалу творів. Практичне заняття.

Метод навчання: дискусія, аналіз художньої літератури, робота в групах.

Питання для обговорення:

1. Естетичний потенціал художньої літератури.
2. Бібліотерапевтичний потенціал художньої літератури.
3. Шляхи використання бібліотерапевтичного потенціалу творів.

Опис завдання:

1. Передивіться та з'ясуйте, чим відрізняється бібліотерапевтичний потенціал літературного твору від морально-естетичного.
2. Оберіть твори, які, на Вашу думку, відрізняються значним бібліотерапевтичним потенціалом.
3. Підготуйте фрагмент твору із виявленням його бібліотерапевтичного потенціалу з метою його презентації в аудиторії.

Тренінг-семінар «Бібліотерапевтичне читання».

Метод навчання: дискусія, презентація та захист власного фрагменту твору.

Питання для обговорення:

1. Чому Ви обрали саме цей фрагмент?
2. Який бібліотерапевтичний потенціал Ви виявили?
3. Як Ви плануєте його використовувати відповідно до «особистісних запитів»?

Опис завдання:

1. Опрацюйте літературні твори, які, на Вашу думку, мають значний бібліотерапевтичний потенціал.
2. Підготуйте фрагмент для обговорення в аудиторії.
3. Складіть план його презентації.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

1. Уміння визначати специфіку бібліотерапевтичного читання..
2. Уміння визначати специфіку діяльності на кожному з етапів бібліотерапевтичного читання.
3. Уміння виявляти специфіку «особистісного запиту».
4. Уміння зіставляти «особистісний запит» та бібліотерапевтичний потенціал літературних творів.
5. Уміння здійснювати психологічну самопомогу шляхом бібліотерапевтичного читання.
6. Уміння упроваджувати елементи бібліотерапевтичного читання у власну професійну діяльність, залучати до нього учнів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ (навчальних)

I – Основні джерела:

1. Белянин В.П. Психологическое литературоведение. Текст как отражение внутренних миров автора и читателя. — Москва: Генезис, 2006. — 320 с.
2. Берту Э. Книга как лекарство : скорая литературная помощь от А до Я / Э. Берту, С. Элдеркин . – Москва : Синдбад. – 2016. – 490 с.
3. Библиопсихология и библиотерапия; [под. ред. Н. С. Лейтес, Н. Л. Карпова, О. Л. Кабачек]. – Москва : Шк. б-ка. – 2005. – 479 с.
4. Борецка И. Библиотерапия. Лекции / И. Борецка. – Лекции. — Гродно : ГрГУ, 2007. – 100 с. Пер. с польского И. Ф. Притульчик.
5. Волошина Н.Й. Естетичне виховання учнів у процесі вивчення літератури. – К.: Рад. шк., 1985. – 102 с.
6. Гладышев В.В. Библиотерапевтическое чтение – инструмент психологической самопомощи учителя : справочные материалы

/ В. В. Гладышев, С. А. Гладышева. – М.: Флинта, 2021. – 188 с.

7. Гладышев В.В. Библиотерапевтическое чтение – инструмент психологической самопомощи учителя : справочные материалы

/ В. В. Гладышев, С. А. Гладышева. – Николаев: НОИППО, 2020. – 96 с.

8. Дрешер Ю. Н. Библиотерапия. Полный курс: учеб. Пособие / Ю. Н. Дрешер. – М. : "Издательство ФАИР", – 2007. – 560 с.

9. Дрешер Ю. Н. Библиотерапия: теория и практика : учебное пособие / Ю. Н. Дрешер. – СПб. : «Профессия». – 2008. – 269 с.

10. Мишукова Е. О. Лечение книгой, или Основы библиотерапии / Е. О. Мишукова. – Москва : ЦБС №3 ЮАО, Библиотека - филиал №172 «Просвещение трудящихся», 2011. – 19 с.

II Интернет-ресурсы:

<https://www.facebook.com/groups/1123892771366346/>

<https://monocler.ru/biblioterapiya-knigi-po-samorealizatsii/>

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОГО МОВЛЕННЯ ОСВІТЯН

Анастасія Кузнєцова, старший викладач кафедри теорії й методики мовно літературної та художньо-естетичної освіти

Актуальність модуля

Важливо складовою професійної діяльності педагога є його мовленнєва компетентність, що передбачає послуговування всіма нормами сучасної української літературної мови (орфоепічними, орфографічними, лексичними, граматичними, стилістичними) в різних комунікативних ситуаціях.

Одними з найскладніших для засвоєння є граматичні норми. Вони регулюють правильне формотворення всіх частин мови, зв'язок їх у словосполученні, правильну побудову речень, тому виділять словотвірні, морфологічні й синтаксичні види граматичних норм. Програмою запропонованого модуля передбачено опрацювання кличного відмінка, кількісних і порядкових числівників, активних дієприкметників, дієслівних форм на -ся, прийменникових конструкцій як «слабких» граматичних норм професійного мовлення освітян і таких, що потребують особливого теоретико-практичного відпрацювання.

Мета модуля – удосконалення мовленнєвої / державомовної компетентності сучасних освітян відповідно до граматичних норм сучасної української мови.

Завдання модуля:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. кличного відмінка як виразної ознаки української граматики;
  2. числівників і їхніх розрядів за значенням;
  3. складних дієслівних категорій;
  4. нормативних прийменникових конструкцій сучасної української мови.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. уживати кличний відмінок у різних стилях спілкування;
  2. правильно відмінювати різні розряди числівників;
  3. нормативно вживати дієприкметники і дієслівні форми на -ся;
  4. уживати прийменникові конструкції відповідно до граматичних норм сучасної української мови.
- *Розвинути установки до:*
  1. почуття національної свідомості;
  2. шанобливого ставлення до української мови як державної;
  3. потреби в постійному вдосконаленні рівня знань, мовленнєвої / державомовної компетентності.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  - кличний відмінок як виразна ознака української граматики;
  - числівники і їхні розряди за значенням;
  - складні дієслівні категорії;
  - нормативні прийменникові конструкції сучасної української мови.
- *вміння:*
  1. уживати кличний відмінок у різних стилях спілкування;
  2. правильно відмінювати різні розряди числівників;
  3. нормативно вживати дієприкметники і дієслівні форми на -ся;
  4. уживати прийменникові конструкції відповідно до граматичних норм сучасної української мови.
- *установки:*
  1. почуття національної свідомості;
  2. шанобливе ставлення до української мови як державної;
  3. потреба в постійному вдосконаленні рівня знань, мовленнєвої / державомовної компетентності.

Професійні компетентності, які розвиваються під час модуля:

- Інтелектуальна;
- мовленнєва / державомовна;
- предметна;
- інформаційна;
- продуктивна;
- мотиваційна,
- психологічна.

Особливості організації проведення модуля:

Модуль передбачає отримання теоретичних знань, розвиток і вдосконалення мовленнєвих навичок відповідно до граматичних норм сучасної української мови.

Навчальна стратегія модуля (форми та методи організації освітньої діяльності)

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється через:

- інтерактивне заняття;
- педагогічний тренінг;
- практичні заняття.

Матеріально-технічне забезпечення модуля:

Індивідуальний комп'ютер або ноутбук із доступом до інтернету, проєктор.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН МОДУЛЯ

	<i>Інтерактивне заняття, год</i>	<i>Тренінг, год</i>	<i>Практ. заняття, год</i>	<i>Тести, год</i>	<i>Усього, год</i>
Вступ до курсу	0,5	-	-	-	0,5
Тема 1. Кличний відмінок як виразна ознака української граматики	-	-	1,5	-	1,5
Тема 2. Відмінювання числівників у сучасній українській мові	-	-	2	-	2
Тема 3. Дієприкметники у фаховому мовленні освітян	0,5	1,5	-	-	2
Тема 4. Прийменникові конструкції сучасної української мови	-	-	2	-	2
Тема 5. Дієслівні форми на -ся: нормативне вживання	-	2	-	-	2
Усього, год	1	3,5	5,5	-	10

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Зміст навчання (тематичний план)	Розподіл нав- чальних годин	Форми навчальних занять	Освітній продукт
<i>Тема 1. Вступ. Кличний відмінок як виразна ознака української граматики (2 год)</i>			
Теоретичний матеріал	0,5	Інтерактивне заняття	Слухач/слухачка знає відмінки сучасної української мови, зокрема кличний як форму граматичного вираження звертання
Практичний матеріал	1,5	Практичне заняття	Слухач/слухачка вмє вживати кличний відмінок у різних стилях спілкування
<i>Тема 2. Відмінювання числівників у сучасній українській мові (2 год)</i>			
Теоретичний матеріал	0,5	Інтерактивне заняття	Слухач/слухачка знає числівники як самостійну частину мови, види за будовою і розряди за значенням
Практичний матеріал	1,5	Практичне заняття	Слухач/слухачка вмє правильно відмінювати кількісні й порядкові числівники на позначення одиниць, десятків, сотень

Тема 3. Дієприкметники у фаховому мовленні освітян (2 год)			
Теоретичний матеріал	0,5	Інтерактивне заняття	Слухач/слухачка знає дієприкметник як форму дієслова, активні й пасивні дієприкметники
Практичний матеріал	1,5	Тренінг	Слухач/слухачка вміє утворювати й нормативно використовувати дієприкметники, не зловживати формами на -уч- (-юч-), -ач- (-яч-)
Тема 4. Прийменникові конструкції сучасної української мови (2 год)			
Практичний матеріал	2	Практичне заняття	Слухач/слухачка вміє вживати прийменникові конструкції відповідно до граматичних норм сучасної української мови, уникаючи кальок (росіянізмів) і суржику
Тема 5. Дієслівні форми на -ся: нормативне вживання (2 год)			
Практичний матеріал	2	Тренінг	Слухач/слухачка вміє вживати дієслівні форми на -ся відповідно до граматичних норм сучасної української мови в усіх стилях мовлення

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах модуля оцінюються на основі:

- відвідування занять;
- участі в обговоренні теоретичних питань теми;
- виконання практичних завдань.

Розподіл балів:

Види навчальної діяльності	Теми					Підсумковий контроль	Примітки
	1	2	3	4	5		
Відвідування	1	1	1	1	1		
Участь в обговоренні теоретичних питань	2	2	2	2	2		
Виконання практичної роботи	7	7	7	7	7		

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

Тема 1. Вступ. Кличний відмінок як виразна ознака української граматики **Мета заняття:** удосконалення умінь (навичок) правильно вживати кличний відмінок у різних стилях спілкування.

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  - відмінкової системи сучасної української мови;
  - кличного відмінка як форми граматичного вираження звертання.
- *Сформуувати вміння (навички):*
  1. вживати кличний відмінок у різних стилях спілкування;
  2. вживати правильні форми поширених і непоширених звертань.
- *Розвинути установки до:*
  - потреби в постійному вдосконаленні мовленнєвої компетентності;
  - шанобливого ставлення до української мови як державної.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  - відмінкова система сучасної української мови;
  - кличний відмінок як форма граматичного вираження звертання.
- *уміння:*
  1. вживати кличний відмінок у різних стилях спілкування;
  2. вживати правильні форми поширених і непоширених звертань.
- *установки:*
  1. потреба в постійному вдосконаленні мовленнєвої компетентності;
  2. шанобливе ставлення до української мови як державної.

Теоретичний матеріал до теми 1

Основні поняття:

- мовленнєва /державомовна компетентність;
- граматичні норми сучасної української літературної мови;
- відмінкова система української мови;
- кличний відмінок;
- поширені й непоширені звертання;
- кличний відмінок імен і прізвищ.

Зміст навчання

Вступ до курсу. Мовленнєва / державомовна компетентність як ключове вміння (навичка) Нової української школи. Граматичні норми сучасної української літературної мови (СУЛМ): словотвірні, морфологічні, синтаксичні. Відмінкова система української мови: відмінки й питання, способи розрізнення.

Кличний відмінок – виразна ознака української граматики. Кличний відмінок як форма граматичного вираження звертання. Поширені й непоширені звертання. Кличний відмінок слов'янських та іншомовних імен і прізвищ.

Види навчальної діяльності до теми 1:

Інтерактивне заняття

Передбачає продуктивний діалог викладача зі слухачами: викладач постійно звертається до освітян із питаннями, які збуджують думку, мобілізують до використання наявних знань для подальшого вивчення нового матеріалу.

Практичне заняття

Зміни у вимові й написанні українських й іншомовних слів

Методи навчання: пояснення, інструктаж, обговорення, вправи.

Форми навчання: індивідуальна робота, у парах, колективна.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Вправа-мотивація «Коло компліментів» (висловити комплімент колезі, використовуючи звертання).
2. «Нарощення»: іменник – непоширене звертання – поширене звертання – речення зі звертанням (робота в парах).
3. Відредагуйте текст / медіатекст, звертаючи увагу на звертання (робота в малих групах).
4. Складання і розігрування ситуативних діалогів з використанням звертань (робота в групах).
5. Заповніть форму звітності. Презентуйте результати своєї роботи.

Форма звітності для завдання:

Створіть 10 карток-сорбонок (Ім'я по батькові в кличному відмінку)

Питання для повторення та самоперевірки до теми 1:

- Як ви розумієте поняття «мовленнєва / державомовна компетентність» вчителя Нової української школи?
- Що регулюють граматичні норми сучасної української мови?
- Скільки відмінків є в української мови?
- Як їх розрізнити?
- Який відмінок є виразною ознакою української граматики?

- Чому він є слабкою граматичною нормою?
- Яке призначення кличного відмінка?
- Які особливості творення кличного відмінка жіночих імен? Чоловічих? Слов'янських? Іншомовних?
- Які імена викликають складнощі в утворенні кличного відмінка?
- Чи можна вживати прізвище в кличному відмінку?
- Від чого це залежить?

Тема 2. Відмінювання числівників у сучасній українській мові

Мета заняття: удосконалення умінь (навичок) правильно відмінювати різні розряди числівників.

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. кількісних і порядкових числівників;
  2. простих, складних і складених числівників.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. правильно відмінювати кількісні й порядкові числівники на позначення одиниць, десятків, сотень;
  2. правильно вимовляти числівники.
- *Розвинути установки до:*
  1. шанобливого ставлення до української мови як державної;
  2. потреби в постійному вдосконаленні рівня знань.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. кількісні й порядкові числівники;
  2. прості, складні і складені числівники.
- *уміння:*
  1. правильно відмінювати кількісні й порядкові числівники на позначення одиниць, десятків, сотень;
  2. правильно вимовляти числівники.
- *установки:*
  1. шанобливе ставлення до української мови як державної;
  2. потреба в постійному вдосконаленні рівня знань.

Теоретичний матеріал до теми 2

Основні поняття:

- числівник;
- кількісні й порядкові;
- цілі, збірні, дробові;
- прості, складні і складені;
- відмінювання числівників;
- вимова числівників;
- апостроф і м'який знак у числівниках.

Зміст навчання

Числівник як самостійна частина мови. Розряди числівників за значенням: кількісні (цілі, дробові, збірні) і порядкові. Види числівників за будовою: прості, складні і складені. Особливості відмінювання кількісних числівників на позначення одиниць, десятків і сотень. Відмінювання дробових і збірних числівників. Вимова й написання числівників у непрямих відмінках. Уживання апострофа і м'якого знака в числівниках.

Види навчальної діяльності до теми 2:

Інтерактивне заняття

Передбачає продуктивний діалог викладача зі слухачами: викладач постійно звертається до освітян із питаннями, які збуджують думку, мобілізують до використання наявних знань для подальшого вивчення нового матеріалу.

Практичне заняття

Методи навчання: обговорення, активний діалог, інструктаж, вправи.

Форми навчання: робота в парах, мікрогрупах, колективна.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. Виразне читання фахових текстів із числівниками.
2. Запишіть числові сполуки буквами.
3. Аукціон «Хто більше?»: знайти якомога більше допущених у тексті помилок (робота в мікрогрупах).
4. Фахові діалоги з використанням запропонованих числівників.
5. Заповніть форму звітності. Презентуйте результати своєї роботи.

Форма звітності для завдання:

Інфографіка «Відмінювання числівників»

Питання для повторення та самоперевірки до теми 2:

- Які є розряди числівників за значенням?
- Які види кількісних числівників частіше використовуєте у своєму мовленні? Які у фаховому?
- Назвіть види числівників за будовою. Проілюструйте.
- Яких помилок припускаємося, вживаючи числівники?
- Як відмінюємо кількісні числівники на позначення одиниць?
- Які особливості відмінювання десятків?
- Як відмінюємо сотні?
- Як відмінюємо дробові числівники? Збірні?
- Які особливості вимови й написання числівників у непрямих відмінках?
- У яких числівниках уживаємо апостроф?
- У яких числівниках уживаємо м'який знак?

Тема 3. Дієприкметники у фаховому мовленні освітян

Мета заняття: удосконалення умінь (навичок) нормативного вживання дієприкметників у фаховому мовленні.

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. дієприкметника як форми дієслова;
  2. активних і пасивних дієприкметників.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. правильно утворювати й використовувати дієприкметники у фаховому мовленні;
  2. уникати зловживання формами на -уч- (-юч-), -ач- (-яч-).
- *Розвинути установки до:*
  1. шанобливого ставлення до української мови як державної;
  2. потреби в удосконаленні мовленнєвої / державомовної компетентності.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. дієприкметник як форма дієслова;
  2. активні й пасивні дієприкметники.
- *уміння:*
  1. правильно утворювати й використовувати дієприкметники у фаховому мовленні;
  2. уникати зловживання формами на -уч- (-юч-), -ач- (-яч-).

➤ *установки:*

1. шанобливе ставлення до української мови як державної;
2. потреба в удосконаленні мовленнєвої / державомовної компетентності.

Теоретичний матеріал до теми 3

Основні поняття:

- дієприкметник як форма дієслова;
- активні й пасивні дієприкметники;
- словотвірні суфікси;
- нормативні й ненормативні форми на -уч- (-юч-), -ач- (-яч-);
- граматичні росіянізми;
- лексичні й граматичні синоніми.

Зміст навчання

Дієприкметник як особлива форма дієслова. Частота й потреба вживання дієприкметників у фаховому мовленні. Види дієприкметників: активні й пасивні, словотвірні суфікси кожного виду. Нормативні й ненормативні дієприкметники на -уч- (-юч-), -ач- (-яч-): причини зловживання, основні способи уникнення граматичних росіянізмів (заміна суфікса, прикладка, лексичні й граматичні синоніми).

Види навчальної діяльності до теми 3:

Тренінг

Дієприкметники у фаховому мовленні освітян

Методи навчання: пояснення, активні діалоги, вправи, рефлексія.

Форми навчання: індивідуальна робота, парна, групова, колективна.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

1. «Графічний диктант»: назвіть побачені дієприкметники.
2. «Уважні редактори»: виправте помилки у вживанні дієприкметників. Запропонуйте всі можливі варіанти (робота в групах).
3. «Моделювання»: від поданих дієслів утворіть дієприкметники. З кількома на вибір складіть речення.
4. Рефлексія «П'ять з»:
згадали – з'ясували – записали – запам'ятали – захотіли.

Форма звітності для завдання:

Укладіть словник нормативних фахових дієприкметників / дієприкметникових сполук

Питання для повторення та самоперевірки до теми 3:

- Що називають дієприкметником?
- Як часто вживаємо їх у фаховому мовленні?
- Які є види дієприкметників?
- Як утворюємо активні дієприкметники?
- Які суфікси є словотвірними для пасивних?
- Наведіть приклади нормативних і ненормативні дієприкметники на -уч- (-юч-), -ач- (-яч-)?
- Чому виникають ненормативні?
- Як уникнути граматичних росіянізмів?
- Коли використовуємо лексичні синоніми?
- Чи доречними є граматичні синоніми?
- Які з них можна використати? У яких випадках?

Тема 4. Прийменникові конструкції сучасної української мови

Мета заняття: удосконалення умінь (навичок) нормативного вживання прийменникових конструкцій відповідно до граматичних норм СУМ.

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. прийменникових конструкцій фахового мовлення.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. правильно вживати прийменникові конструкції у фаховому мовленні;
  2. уникати граматичних кальок (росіянізмів).
- *Розвинути установки до:*
  1. шанобливого ставлення до української мови як державної;
  2. потреби в постійному вдосконаленні рівня знань.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*

1. прийменникові конструкції фахового мовлення.
- *уміння:*
1. правильно вживати прийменникові конструкції у фаховому мовленні;
  2. уникати граматичних кальок (росіянізмів).
- *установки:*
1. шанобливе ставлення до української мови як державної;
  2. потреба в постійному вдосконаленні рівня знань.

Теоретичний матеріал до теми 4

Основні поняття:

- прийменник;
- прості, складні і складені прийменники;
- сталі прийменникові конструкції;
- прийменникова синонімія;
- граматичні кальки;
- суржик, росіянізми.

Зміст навчання

Прийменник як службова частина мови. Види прийменників за будовою: прості, складні і складені. Сталі прийменникові конструкції в різних стилях мовлення. Прийменникова синонімія як спосіб урізноманітнення фахового мовлення, уникнення лексичних повторів. Типові помилки вживання одиничних прийменників і прийменникових конструкцій: граматичні кальки, суржик, росіянізми. Безприйменникові конструкції.

Види навчальної діяльності до теми 4:

Практичне заняття

Прийменникові конструкції сучасної української мови

Методи навчання: обговорення, пояснення, активні діалоги, вправи.

Форми навчання: робота в парах, мікрогрупах, індивідуальна, колективна.

Завдання для виконання:

Опис завдання:

Трансформуйте текст, правильно вживаючи прийменники.

«Уважні редактори»: знайдіть і виправте помилки у вживанні прийменників.

Поясніть (робота в парах).

«Аукціон ідей»: замініть прийменники синонімічними конструкціями (робота в групах).

Напишіть позитивну новину на сайт Вашого закладу освіти, використовуючи запропоновані прийменники.

Заповніть форму звітності, представте свою роботу на загал.

Форма звітності для завдання:

Створіть буклет «Прийменники фахового мовлення»

Питання для повторення та самоперевірки до теми 4:

- Яка роль прийменника в мові / мовленні?
- Які є види прийменників за будовою?
- Як пишемо складні прийменники? Складені?
- Які сталі прийменникові конструкції використовують у різних стилях мовлення?
- Які у фаховому мовленні?
- З якою метою використовують прийменникову синонімію?
- Які типові помилки вживання одиничних прийменників і прийменникових конструкцій?
- Наведіть приклади граматичних кальок, суржику, росіянізмів?
- Як часто їх уживають?
- Що цьому сприяє?
- Коли використовуємо безприйменникові конструкції?

Тема 5. Дієслівні форми на -ся: нормативне вживання

Мета заняття: удосконалення умінь (навичок) нормативного вживання дієслівних форм на -ся у фаховому мовленні.

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. значення дієслівних форм на -ся в сучасній українській мові;
  2. правил вживання дієслів на -ся у фаховому мовленні.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. правильно вживати дієслівні форми на -ся у фаховому мовленні;
  2. уникати ненормативних варіантів уживання дієслів на -ся.
- *Розвинути установки до:*
  1. шанобливого ставлення до української мови як державної;
  2. потреби в удосконаленні мовленнєвої / державомовної компетентності.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. значення дієслівних форм на -ся в сучасній українській мові;
  2. правила вживання дієслів на -ся у фаховому мовленні.
- *уміння:*
  1. правильно вживати дієслівні форми на -ся у фаховому мовленні;
  2. уникати ненормативних варіантів уживання дієслів на -ся.
- *установки:*
  1. шанобливе ставлення до української мови як державної;
  2. потреба в удосконаленні мовленнєвої / державомовної компетентності.

Теоретичний матеріал до теми 5

Основні поняття:

- форми дієслова;
- дієслівні форми на -ся;
- значення дієслів на -ся;
- нормативні й ненормативні варіанти;
- типові граматичні помилки;
- вимова й написання дієслів на -ся.

Зміст навчання

Дієслова на -ся як форми дієслова. Основні значення ся-дієслів: зворотнє, безособове, активне, пасивне. Нормативне й ненормативне вживання дієслів на -ся у фаховому мовленні. Типові граматичні помилки: зловживання ся-дієсловами під час оформлення грамот, дипломів, подяк, сертифікатів. Вимова й написання дієслів на -ся.

Види навчальної діяльності до теми 5:**Тренінг***Дієслівні форми на -ся: нормативне вживання***Методи навчання:** обговорення, пояснення, активні діалоги, вправи.**Форми навчання:** робота в мікрогрупах, індивідуальна, колективна.**Завдання для виконання:***Опис завдання:*

1. «Так чи ні»: визначте нормативні й ненормативні вживання дієслів на -ся.
2. Відредагуйте фахові тексти (робота в мікрогрупах).
3. «4 кути»: обговорення зразків грамот, дипломів, сертифікатів, подячних листів.
4. Рефлексія «Валіза знань»: коротко про важливе, корисне, цікаве, результативне.
5. Заповніть форму звітності, представте свою роботу на загал.

Форма звітності для завдання:

Напишіть подяку / грамоту / сертифікат за підсумками навчання

Питання для повторення та самоперевірки до теми 5:

- Для чого вживаємо дієслівні форми на -ся?
- Чи є вони доречними у фаховому мовленні освітян? Аргументуйте, проілюструйте свою відповідь.
- Які основні значення ся-дієслів?
- Як їх розрізнити?
- Коли вживання дієслів на -ся є нормативним? Коли ненормативним?
- У чому складнощі вживання ся-дієслів у фаховому мовленні?
- Чи допустимі вони під час оформлення грамот, дипломів, подяк, сертифікатів?
- Про що треба пам'ятати, заповнюючи такі документи?
- Які особливості вимови й написання дієслів на -ся?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вирган І. О. Російсько-український словник сталих виразів / І.О. Вирган, М. М. Пилинська. – Х., Прапор, 2000. – 863 с.
2. Головащук С. І., Словник-довідник з українського літературного слововживання. – Київ: Наукова думка, 2010. – 432 с.
3. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. – Видання друге, істотно доповнене. – К. : КММ, 2019. – 208 с.
4. Граматичний словник української літературної мови. Словозміна: Близько 140 000 слів / Відп. ред. Н. Ф. Клименко. – К.: Видавничий дім Д. Бураго, 2011. – 760 с.
5. Паламар Л. М. Українське ділове мовлення: навч. посіб. / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. – К.: Либідь, 1997. – 271 с.
6. Пентиліук М. І., Маруніч І. І., Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 224 с.
7. Пономарів О.Д. Культура слова: мовностилістичні поради. – К.: Основа, 1999. – 239 с.
8. Українська мова за професійним спрямуванням: практикум: Навч. пос. / За ред. Т.В. Симоненко. – К., 2010. – 68 с.
9. Український правопис. – К.: Наукова думка, 2019. – 393 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ:

1. Мова – ДНК нації : освітній проєкт для тих, хто хоче вдосконалити свої знання з української мови. – <http://ukr-mova.in.ua>.
2. Офіційний сайт української мови . – <http://ukrainskamova.com/>
3. Р.І.Д. слова, що линуть крізь віки... – <http://rid.ck.ua/>
4. Словник наголосів онлайн. – <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
5. Чиста мова. – <https://chysta.uamodna.com/>
6. Школа української мови Івана Ющука. – <https://ushchuk.wordpress.com/>
7. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. – <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>

ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ольга Мхитарян, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти

Актуальність модуля:

Зумовлене потребами суспільного поступу радикальне оновлення вітчизняної освітньої системи надзвичайно загострило питання якості літературної освіти учнів, особливо зі слабкими навчальними результатами. Попри невичерпні потенційні можливості художнього твору для особистісного становлення читача та впровадження інноваційного навчання літератури на засадах Нової української школи, об'єктивною реальністю сучасної практики навчання залишається масова неуспішність учнів.

Реформування освітньої галузі крізь призму компетентнісного підходу, що передбачає утвердження особистісно-діяльнісної парадигми навчання та пріоритет результативності предметної підготовки учнів, істотно підвищує вимоги до якості їх навчальних досягнень із літератури. В умовах, коли «глибоку кризу літературної освіти, яка – і в цьому твердженні немає перебільшення – набула масштабів гуманітарної катастрофи» (Г. Ключек), констатують наукова та вчительська спільноти, актуалізується питання пошуку ефективних засобів розв'язання читацьких труднощів школярів. Особливо ця проблема загострюється в 5–6-х класах, оскільки, за результатами моніторингового дослідження Українського центру оцінювання якості освіти, розшарування учнів за рівнем сформованості читацької компетентності переважно відбувається після їх переходу до основної школи.

Низький рівень навчальних досягнень школярів – складне інтегративне явище, детерміноване низкою соціальних, психолого-педагогічних, навіть біологічних причин. Однак розв'язання пізнавальних проблем учнів в осягненні глибинного сенсу прочитаного визначає передусім удосконалення змістово-предметного та процесуально-технологічного аспектів їхнього навчання. Актуалізується необхідність підвищення кваліфікації словесників на основі засвоєння ефективних шляхів розв'язання читацьких труднощів учнів у контексті сучасних освітніх викликів, зокрема компетентнісно-діяльнісної спрямованості навчання української літератури та інтеграції медіаосвітніх дискурсів.

Мета модуля – удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо цілеспрямованого розвитку навчальних досягнень учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь як вагомого чинника підвищення якості літературної освіти.

Завдання модуля:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

1. факторів підвищення якості шкільної літературної освіти,
2. поняття «учні з низьким рівнем навчальних досягнень» та психолого-педагогічних особливостей таких школярів,
3. специфіки навчально-корекційної роботи словесника під час вивчення художнього твору з метою формування компетентного читача Нової української школи,
4. особливостей використання методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь.

➤ *Сформувати вміння (навички):*

1. урахування в освітньому процесі особливостей психолого-педагогічних особливостей школярів із низьким рівнем літературного розвитку,
2. проєктування уроку української літератури на основі прогнозування навчально-корекційної роботи з окремими школярами,
3. використання на уроках Нової української школи елементів методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь.

Очікувані навчальні результати:

➤ *знання:*

1. психолого-педагогічні особливості учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь,
2. специфіка діагностування літературно-особистісного розвитку школярів із пізнавальними труднощами,
3. методика формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи,

➤ *вміння*

- о діагностувати рівень літературно-особистісного розвитку учня,
- о проєктувати засоби навчально-корекційної роботи у процесі вивчення літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи,
- о використовувати на уроці української літератури елементи методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь,

➤ *установки до:*

1. потреба особистісно-літературного розвитку школярів із низьким рівнем навчальних досягнень;
2. готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Професійні компетентності, які розвиваються під час модуля

- психолого-педагогічна компетентність – щодо понять «учні з низьким рівнем навчальних досягнень», «навчально-корекційна робота словесника»,
- фахова компетентність – щодо проєктування уроку Нової української школи з використанням школи елементів методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь,
- інформаційно-цифрова компетентність – щодо формування умінь та навичок пошуку актуальної методичної інформації та впровадження новітніх інформаційних технологій.

Особливості організації проведення модуля

Модуль передбачає як отримання теоретичних знань, так і формування конкретних практичних умінь щодо використання елементів методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь.

Навчальна стратегія модуля (форми та методи організації освітньої діяльності)

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється через:

- поглиблення розуміння понять і термінів у контексті проблематики «учні з низьким рівнем літературних знань і вмінь» і «методика формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь»;
- опанування практичними вміннями та навичками системного використання на уроках української літератури НУШ елементів методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь.

Матеріально-технічне забезпечення модуля

Індивідуальний комп'ютер або ноутбук із доступом до мережі.

Форма підсумкового контролю

- Участь у тренінг-семінарі.
- Виконання двох практичних робіт.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

міст навчання (тематичний план)	Розподіл навч. годин	Форми навчальних занять	Освітній продукт
<i>Тема 1. Наукові засади підвищення якості шкільної літературної освіти</i>			
Теоретичний матеріал	80 хв.	Інтерактивна лекція	Слухач знає психолого-педагогічне підґрунтя корегованого навчання літератури на засадах методології Нової української школи
<i>Тема 2. Формування читацької компетентності учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь: діагностування їх літературно-особистісного розвитку</i>			
Практична робота	80 хв.	Практична робота № 1	Слухач знає особливості діагностування літературно-особистісного розвитку учнів із низьким рівнем навчальних досягнень та шляхів подолання їхніх читацьких труднощів
<i>Тема 3. Формування читацької компетентності учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь: типологія навчальних завдань</i>			
Практична робота	80 хв.	Практична робота № 2	Слухач знає особливості проектування системи літературних завдань для учнів із

			низьким рівнем знань і вмінь під час вивчення ними окремих творів шкільного курсу української літератури
Тема 4. Теорія і практика навчання учнів із низьким рівнем літературного розвитку			
Теоретичний матеріал	80 хв.	Інтерактивна лекція	Слухач знає основні особливості використання методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у практиці навчання української літератури
Тема 5. Методичні умови організації корекційного процесу на уроках української літератури			
Груповий тренінг-семінар у формі обговорення досвіду учителів щодо використання опанованої методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи	80 хв.	Групове обговорення методики корегованого навчання української літератури	Слухач розуміє доцільність використання методичного інструментарію навчально-корекційної роботи словесника на різних етапах уроку та в позакласній діяльності учнів
Підсумковий контроль			
Слухач модуля самостійно виконує дві практичні роботи			2 практичні роботи
Презентація власного педагогічного досвіду			Виступ під час тренінг-семінару

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах модуля оцінюються на основі:

- відвідування та активності участі в обговоренні теоретичних питань тем під час лекцій із елементами тренінгу;
- самостійного проєктування уроків із використанням інструментарію методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь (на власний вибір слухача);
- представлення розроблених елементів уроку в ході групової роботи.

Розподіл балів

Види навчальної діяльності	Теми					Підсумковий контроль	Примітки
	1	2	3	4	5		
Відвідування	1	1	1	1	5	7	
Участь в обговоренні	2	2	2	2	10	18	
Виконання практичної роботи	-	5 - 10	5 - 10	5 - 10	-	15 - 30	
Самопрезентація виконаних практичних робіт	-	-	-	-	5 - 10	5 - 10	

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

Тема № 1. Наукові засади підвищення якості шкільної літературної освіти.

ВИД ЗАНЯТТЯ: інтерактивне заняття (лекція)

ТЕМА ЗАНЯТТЯ: *Наукові засади підвищення якості шкільної літературної освіти*

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: синхронний

МЕТА ЗАНЯТТЯ: *удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо цілеспрямованого розвитку навчальних досягнень учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь як вагомого чинника підвищення якості літературної освіти*

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ➤ *знання:*

- методологічні передумови підвищення якості шкільної літературної освіти;
- психолого-педагогічні особливості учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь;
- специфіка діагностування літературно-особистісного розвитку школярів із пізнавальними труднощами;
- методичні аспекти формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи;

➤ *уміння:*

- діагностувати рівень літературно-особистісного розвитку учня;
- проектувати засоби навчально-корекційної роботи у процесі вивчення літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба особистісно-літературного розвитку школярів із низьким рівнем навчальних досягнень;

- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Основні поняття:

Читацька компетентність учнів у контексті ідей НУШ. Учні «із низьким рівнем навчальних досягнень» як суб'єкти освітнього процесу. Основні психолого-педагогічні характеристики школярів із пізнавальними труднощами. Діагностика літературно-особистісного розвитку учнів із низьким рівнем навченості як початковий етап навчально-корекційної роботи словесника.

Основні питання теми:

- Теоретико-методологічні аспекти розвитку читацької компетентності учнів у контексті ідей НУШ.
- Психолого-педагогічні передумови реалізації потенційних можливостей учнів із низьким рівнем навчальних досягнень. Діагностування літературно-особистісного розвитку учнів із труднощами в навчанні.

Зміст навчання

1. Теоретико-методологічні аспекти розвитку читацької компетентності учнів у контексті ідей НУШ.

Становлення сучасного інформаційного суспільства зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, розроблення технологій розвитку й саморозвитку конкурентоспроможної особистості, яка прагне до творчого перетворення себе та світу.

Важливими складниками формули Нової української школи є *новий зміст* освіти, заснований на формуванні *компетентностей*, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, та орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм. Однак об'єктивною реальністю сучасної школи є масова неуспішність школярів, попри невичерпні потенційні можливості художнього твору для особистісного становлення читача та впровадження прогресивних ідей вивчення літератури.

Особливо ця проблема загострюється в 5–6-х класах, оскільки, за результатами моніторингового дослідження Українського центру оцінювання якості освіти, розшарування учнів за рівнем сформованості читацької компетентності переважно відбувається після їх переходу до основної школи.

Оскільки компетентнісна освіта спрямовується на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані *ключова* (базова), *загальнопредметна* і *предметна* (галузева) компетентності, *читацьку компетентність* пояснюємо як відчужену від суб'єкта соціальну норму до освітньої підготовки учня, необхідну для його якісної продуктивної діяльності в сфері читацької діяльності.

Натомість *читацькою компетентністю*, за висновками більшості вчених, називаємо набуту в процесі навчання літератури інтегровану здатність школяра, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, які цілісно реалізуються у процесі практики.

У формульованому навчанні учнів спираємося на висновки фахівців про комплекс специфічних *особистісних, когнітивних, естетико-комунікативних та ціннісних* механізмів читацької компетентності, спрямованих на організацію та реалізацію ефективної естетичної взаємодії реципієнтів із художнім текстом.

Тлумачачи предметну компетентність як читацьку, за Т. Яценко, у її будові виділяємо сукупність таких предметних компетенцій, як-от: *загальнокультурна, власне читацька, ціннісно-світоглядна, комунікативно-мовленнєва, інформаційно-комунікаційна*.

Літературна освіта школярів має спрямовуватися на формування **наскрізних умінь**, якими мають оволодіти учні: 1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного; 2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формах; 3) критично і системно мислити; 4) логічно обґрунтовувати позицію; 5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей; 6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем; 7) конструктивно керувати емоціями; 8) оцінювати ризики; 9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем; 10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми; 11) співпрацювати з іншими.

Очікувані результати навчання з літератури в модельних навчальних програмах встановлено згідно з визначеними та індексованими в Державному стандарті базової середньої освіти щодо мовно-літературної освітньої галузі чотирма групами вимог до обов'язкових результатів навчання:

1) взаємодія з іншими особами в усній формі, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях [індекси 6 МОВ 1.1.1-1–6 МОВ 1.8.1-1];

2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української), медіатекстах та використання інформації для збагачення власного досвіду й духовного розвитку [індекси 6 МОВ 2.1.1-1–6 МОВ 2.7.2-1];

3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови [індекси 6 МОВ 3.1.2-1–6 МОВ 3.2.3-2]

4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу [індекс 6 МОВ 4.2.2-1].

Основні аспекти теоретико-методологічного підґрунтя модельних навчальних програм:

1. *Зміст і структура* модельних навчальних програм розроблені відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) і Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

2. Пріоритет *особистісно зорієнтованого, компетентнісного та проблемно-пошукового підходів* у навчанні.

3. Учитель має право самостійно планувати опрацювання програмового матеріалу, що передбачає *потижнєве календарно-тематичне планування*.

Нині активно розвиваються різні концепції розв'язання **проблеми читання**, серед яких доцільно виокремити такі **основні положення**:

- *читання* – це *творча діяльність*, а *читач* – *активний* учасник літературного процесу;

- художня взаємодія автора і читача має *діалогічний характер*: читач – це водночас суб'єкт діалогічних стосунків і об'єкт впливу з боку автора та його твору;

- художнє *сприймання* має *продуктивний характер*, читацька рецепція здатна збагачувати твір, адже художній текст має *«стільки змістів, скільки читачів цього твору»*.

Сьогоднішній читач – це людина, яка живе в мобільному медіасвіті, користується всіма його засобами (інтернетом, телебаченням тощо) і перебуває під їхнім впливом. Дослідники констатують, що нині правомірно говорити про формування *так званого медійного покоління*.

Серед *завдань*, які мають бути реалізовані під час читання, звернімо увагу на такі:

- забезпечення *позитивної мотивації* навчання;
- *пізнання себе і світу через читання*, збагачення культурними кодами та символами, представленими в художніх творах;
- створення умов для організації *діалогічних стосунків* між учнями і художнім твором;
- розширення *особистісного культурно-естетичного тезауруса* учня на основі спілкування з твором мистецтва;
- виховання *громадян України, здатних поцінувати явища рідної та зарубіжної культури*, готових до діалогу з представниками інших національних традицій;
- формування в учнів *потреби у власній рефлексії над думками, висловленими в художньому творі*;
- розвиток *умінь давати власну аргументовану оцінку прочитаному*.

Однак *провідне завдання* вивчення художньої літератури – *дати учню певний алгоритм знайдення необхідної інформації із незнайомого тексту і показати можливості використання цієї інформації* в інших сферах життєдіяльності. У цьому разі результатом шкільної літературної освіти буде *не сформованість умінь / навичок аналізу, а усвідомлена потреба створювати власну читацьку інтерпретацію художнього тексту*.

У сучасному інформаційному світі з'являються нові можливості для розвитку та саморозвитку особистості сучасного школяра і, відповідно, його читацької культури. Наголошуючи на *перспективності використання медіаресурсів у навчальному процесі*, зазначимо, що *медіаосвіта розширює спектр методів і форм проведення занять* з учнями. А комплексне вивчення преси, кінематографа, телебачення, відео, інтернету (який синтезує риси багатьох традиційних засобів масової комунікації) допомагає *виправити*, наприклад, такі істотні вади традиційної художньої освіти, як *однобічність, ізольоване одне від одного вивчення літератури, музики чи живопису, окремий розгляд форми (так званих художніх засобів) та змісту* під час аналізу конкретного твору.

Оскільки в житті школяра *візуальне сприймання* має провідну роль, то цілком логічно буде простежити, як різноманітні медійні засоби розкривають тему значення книжки та читання, і використати це з навчальною метою під час вивчення суміжних образотворчостей. Для цього доцільно звернути увагу на такі *сучасні медіатексти*, як:

- анімаційні стрічки;
- кінофільми і телевізійні програми;
- відеоролики, кліпи, присвячені книжці та читанню, зокрема буктрейлери;
- малюнки, графіка, фотографія на тему книжки і читання;
- рекламні постери, що популяризують книжку та читання;
- заставки популярної пошукової системи Google (так звані дудли);

- матеріали веб-сайтів, присвячені літературним темам, зокрема сайти, на яких читачеві надається можливість представити власні тексти.

Важливим фактором фактор підвищення якості шкільної літературної освіти нині визначається **інтеграція навчання**. *Інтеграція як методичне поняття* є процесом, що передбачає впорядкування, узгодження та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів чи галузей знань для цілісного й різнобічного вивчення важливих наскрізних тем, проблем у системі літературної освіти школярів на різних рівнях із метою формування цілісної, духовно багатой, естетично-розвиненої Я (особистості) учня-читача (Шуляр В. І., 2014, с. 313–314).

У сучасній методичній науці виникає об'єктивна необхідність проектування цілісної інтеграційної системи літературної освіти школярів, що структурно диференціюється за такими рівнями: 1) рівень асиміляції інструментарію (теоретичного або технічного) літератури як науки з суміжними базовими науками (українська чи зарубіжна література, мистецтво, музика, суспільні науки, інформатика тощо), зберігаючи при цьому кожен свою автономію – у *методиці* це поняття «міжпредметні зв'язки»; 2) рівень синтезу взаємодіючих наук на основі однієї із них (базової) як частковий, так і повний (міждисциплінарний) на своїй концептуальній основі – у *методиці* це базова інтегрована дисципліна «Література» у класах національних меншин тощо; 3) рівень цілісності у створенні елективного курсу, що може мати інтегративний характер і власний предмет вивчення, – у *методиці* курси за вибором: «Байкарство в Україні і світі», «Фольклор народів світу», «Література бароко», «Література постмодернізму», «Сонет в українській і світовій літературі» та інші в системі допрофільної підготовки та/чи під час профільного навчання суспільно-гуманітарного та філологічного напрямку (Шуляр В. І., 2014, с. 314). Тож у новітній методиці літератури сучасна поліцентрична інтеграція у змісті літературної освіти виявляється насамперед у таких її видах, як: внутрішньопредметна, міжпредметна та міжсистемна.

2. Психолого-педагогічні передумови реалізації потенційних можливостей учнів із низьким рівнем навчальних досягнень. Діагностування літературно-особистісного розвитку учнів із труднощами в навчанні.

Учні із низьким рівнем навчальних досягнень визначаємо як таких, хто виявляє ознаки відставання в процесі здобуття знань і чий результати навчання не відповідають державним стандартам загальноосвітньої підготовки школярів. Поняття об'єднує два рівні навчальних досягнень учнів: початковий і середній, адже істотну невідповідність загальноосвітньої підготовки державним вимогам виявляють не лише школярі, рівень навчальних досягнень яких є початковим (1–3 бали), а й ті, хто має середні навчальні результати (4–6 балів). Уживання означення «низький» пояснюється низьким рівнем навчальних можливостей, що виявляється у вадах мотиваційної й пізнавальної сфер учнів. Доцільним є й узгодження рівнів навчальних досягнень учнів із рівнями їхнього літературного розвитку, яких, за Л. Виготським, виділено три: високий, середній і низький.

Оскільки подолання учнівських труднощів у вивченні літератури тісно пов'язане з проблемами *важковихованості, педагогічної занедбаності та шкільної дезадаптації* учнів, то необхідним є розмежування й уточнення цих термінів і понять. Термін «важкий учень» зумовлений тим, що учень виявляє істотні відхилення від норм поведінки й чинить активний «опір вихованню» (А. Макаренко); вади поведінки й характеру школяра важко піддаються коригуванню й потрібний індивідуальний підхід педагогів. Педагогічно занедбані учні – у минулому важковиховувані, які мають систематичні порушення в поведінці, негативні моральні якості. Соціально дезадаптований учень не засвоює позитивний соціальний досвід, не може пристосуватися до зразків поведінки й вимог педагога, унаслідок чого стає «важким». Учні з низьким

рівнем навчальних досягнень не обов'язково є важковиховуваними, педагогічно занедбаними або соціально дезадаптованими, хоча й можуть бути ними.

Корекційно-розвивальна робота вчителя передбачає проведення попереднього спеціально організованого моніторингу учнів з низьким рівнем навчальних досягнень на основі *комплексу діагностичних процедур*: психологічних, медичних і педагогічних. Оскільки рекомендації різних спеціалістів часто з об'єктивних причин виявляються абсолютно протилежними, оптимальну міру врахування їхніх висновків під час вибору певної методики навчання учня зі слабкими навчальними досягненнями визначає саме вчитель.

Стратегічне значення для розвитку особистісного компонента читацької компетентності «неуспішних» учнів має принцип індивідуалізації їх навчання, що спирається на знання про їхні ***реальні навчальні можливості, типові причини неуспішності*** та ключові ***читацькі труднощі***.

Зважаючи на пізнавальні труднощі неуспішних учнів, **корекційно-розвивальні впливи** словесника варто спрямовувати за двома взаємопов'язаними **напрямами**:

- 1) корекції *емоційно-вольових особливостей* школярів (мотивації, виховання вольових та формування організаційних якостей);
- 2) розвитку *пізнавальної сфери* учнів (типу *нервової системи; розумових операцій*; продуктивних ознак *мислення*; провідного каналу і властивостей *сприймання* твору; відтворювальної і творчої *уяви*; особливостей *пам'яті* і процесу *запам'ятовування* (методи, засоби); усного й писемного *мовлення*; властивостей *уваги*).

Складність структури особистості дитини зумовлює велику кількість параметрів, що потрібно цілеспрямовано вивчати задля оптимізації навчально-розвивальних впливів на учнів зі слабкими навчальними досягненнями. Так, словесникові важливо знати, до якої з груп можна віднести учня, наприклад, за домінуючим каналом сприймання (візували, аудіали, кінестетики), або за типом мислення (образне, логічне, змішане), або за темпераментом (холерики, сангвініки, флегматики, меланхоліки) тощо.

Звісно, в ідеалі така робота проводиться у тісній співпраці зі шкільним психологом та, за необхідності, із психіатром, нейрофізіологом, дефектологом, соціологом, соціальним педагогом та іншими спеціалістами. Однак за відсутності в школі психологічної служби вчитель-професіонал ерудованого типу в змозі провести таке діагностування самостійно експертним шляхом, користуючись спеціальною літературою та мережею Інтернет. Спочатку педагог вивчає учнів зі слабкими навчальними досягненнями *за мінімальною кількістю параметрів (закон мінімального фактора)*, далі, за відсутності бажаних результатів, використовує додаткові методики діагностики дитини, і так до тих пір, поки не створить ефективну технологію навчання учнів. До того ж, пам'ятаймо, що всі психічні функції людини діють в певній системі (Л. Виготський), тому *удосконаливши хоча б одну зі сторін особистості учня, неодмінно прискоримо розвиток інших*.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають методологічні засади літературної освіти учнів контексті розбудови Нової української школи? Які основні теоретико-методичні вимоги до формування читацької компетентності школярів на сучасному етапі навчання?
2. Якими є основні психолого-педагогічні та методичні передумови діагностування літературно-особистісного розвитку учнів із низьким рівнем знань і вмінь?

3. У який спосіб особливості розглянутої навчально-корекційної роботи словесника узгоджуються з Вашим досвідом професійної діяльності?

Тема № 2. Формування читацької компетентності учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь: діагностування їх літературно-особистісного розвитку

ВИД ЗАНЯТТЯ: практична робота № 1.

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: асинхронний.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо організації навчально-корекційної роботи у процесі вивчення учнями шкільного курсу літератури

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- психолого-педагогічні особливості учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь;
- специфіка діагностування літературно-особистісного розвитку школярів із пізнавальними труднощами;
- методичні аспекти формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи;

➤ *уміння:*

- діагностувати рівень літературно-особистісного розвитку учня;
- проектувати засоби навчально-корекційної роботи на уроках літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба особистісно-літературного розвитку школярів із низьким рівнем навчальних досягнень;
- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

Коротка умова завдання

Змодельуйте *психолого-педагогічну характеристику* гіпотетичного учня з низьким рівнем літературних знань і вмінь, окресливши: основні *причини* його неуспішності, діагностувавши особливості *реальних навчальних можливостей* та індивідуальні *читацькі труднощі*.

На основі цієї характеристики чітко визначте *шляхи подолання навчальної неуспішності* в процесі вивчення літератури таким школярем.

Шаблон для виконання

Параметри психолого-педагогічної характеристики	Психолого-педагогічна характеристика учня з низьким рівнем літературних знань і вмінь	Шляхи подолання навчальної неуспішності
Основні причини неуспішності		
Особливості реальних навчальних можливостей		
Індивідуальні читацькі труднощі		

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

До складу *реальних навчальних можливостей* «неуспішних» учнів відносять:

- 1) особливості *пізнавальної діяльності* учнів (*навченість* (літературні знання, уміння), *научуваність* (здатність до навчання), *надпредметні способи пізнання* (загальнонавчальні вміння), *ставлення до навчання, працездатність, темп роботи, самостійність*);
- 2) сформованість *психічних процесів*, необхідних для розвитку читацьких якостей (*сприймання, уява, мислення, пам'ять, мовлення, емоції та почуття, увага, воля*);
- 3) специфіку *особистісного розвитку* школярів (*потреби, інтереси, нахили, здібності, темперамент, характер*);
- 4) особливості *соціалізації* учнів (*родинне виховання, міжособистісні стосунки з учителями, однокласниками, неформальними групами спілкування*).

Типовими причинами неуспішності учнів 5–6-х класів під час вивчення літератури є:

- а) недостатній загальний розвиток;
- б) низький рівень сформованості психічних процесів: мислення, уяви, уваги, пам'яті, мовлення;
- в) низька самоорганізація;
- г) негативне ставлення до навчання.

Основні **читацькі труднощі учнів** із низьким рівнем навчальних досягнень:

- 1) *контекстне сприймання явищ літератури* (недостатній розвиток спостережливості й відтворювальної уяви, чуття поетичного слова, здатності до співпереживання, вміння осягнути узагальнений зміст словесно-художніх образів, оцінювати прочитані художні твори з певних естетичних позицій);
- 2) усвідомлене засвоєння *теоретико-літературних понять*;
- 3) *аналітична робота* над текстом художнього твору;
- 4) створення *зв'язного висловлювання* й виявлення ставлення до прочитаного.

Напрями корекційно-розвивальної роботи словесника:

- 1) корекція *емоційно-вольових особливостей* школярів:
  - формування потреб самопізнання й самовдосконалення, інтересу учнів до літератури й процесу її осягнення, виховання культури почуттів;

- цілеспрямованості, принциповості, самостійності, ініціативності, витримки, рішучості, наполегливості, організованості;

2) розвиток *пізнавальної сфери* учнів:

- типу *нервової системи* (поняттєвий, образний); *розумових операцій* (виділення головного, порівняння, доведення, конкретизація, узагальнення); продуктивних ознак *мислення* (глибини, послідовності, самостійності, критичності, гнучкості, швидкості);

- провідного *каналу* (аудіальний, візуальний, кінестетичний) і властивостей *сприймання* твору (емоційність, точність, образність, цілісність, активність);

- відтворювальної і творчої *уяви*;

- особливостей *пам'яті* (типи, види) і процесу *запам'ятовування* (методи, засоби);

- усного й писемного *мовлення* (активний словник; грамотність, правильність, емоційність, образність, точність, чіткість, виразність);

- властивостей *уваги* (види; обсяг, розподіл і переключення).

Оскільки навчуваність учня визначається шляхом прогнозування зони найближчого розвитку школяра, тобто рівня максимально можливих для конкретного учня результатів навчання, *основна особливість коригованого навчання* полягає не в тому, щоб усіх учнів з низьким рівнем навчальних досягнень вивести на високий рівень знань і вмінь, а в тому, щоб *кожного з них навчати відповідно до максимуму його можливостей, особливо, якщо вони невисокі*. Це дає змогу не лише навчити, виховати, розвинути й соціалізувати учнів з низькою успішністю, а й уникнути надмірного їх перевантаження, зберігши основу життя людини – здоров'я.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. Які специфічні характеристики притаманні учням із низьким рівнем літературного розвитку?

2. У чому виявляється змістове наповнення провідних для психолого-педагогічної характеристики учня з низьким рівнем літературних знань і вмінь понять «реальні навчальні можливості», «типові причини неуспішності», «читацькі труднощі»?

3. Якими основними методичними підходами подолання учнівської неспішності має керуватися словесник, зважаючи на специфіку психо-розумових ознак дитини? Які сучасні аспекти організації навчально-виховного процесу під час вивчення літератури доречно використовувати з метою реалізації цих підходів?

Тема № 3. Формування читацької компетентності учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь: типологія навчальних завдань.

ВИД ЗАНЯТТЯ: практична робота № 2.

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: асинхронний

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо проєктування системи літературних завдань для учнів 5–6-х класів із низьким рівнем знань і вмінь під час вивчення ними окремих творів шкільного курсу

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- психолого-педагогічні особливості учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь;
- специфіка діагностування літературно-особистісного розвитку школярів із пізнавальними труднощами;
- методичні аспекти формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи;

➤ *уміння:*

- діагностувати рівень літературно-особистісного розвитку учня;
- проектувати засоби навчально-корекційної роботи на уроках літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба особистісно-літературного розвитку школярів із низьким рівнем навчальних досягнень;
- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

Коротка умова завдання

Змодельуйте *систему літературних завдань* для учнів 5–6-х класів із низьким рівнем навчальних досягнень під час вивчення *конкретної теми* зі шкільного курсу української літератури, обраної Вами на основі однієї з *модельних навчальних програм* із вивчення предмета.

Теоретичним підґрунтям цієї роботи рекомендуємо використати *авторську типологію* навчальних завдань, запропоновану в методичній моделі формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навчальних досягнень (О. Мхитарян).

Шаблон для виконання

Типи завдань за авторською типологією	Система літературних завдань для учнів 5–6-х класів із низьким рівнем навчальних досягнень під час вивчення конкретної теми
I тип завдань	
II тип завдань	
III тип завдань	
IV тип завдань	

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Провідним специфічним засобом коригованого навчання учнів основної школи з низьким рівнем навчальних досягнень є *класифікація навчальних завдань*, спрямованих на підвищення ефективності читацької діяльності. Зважаючи на чотири групи читацьких труднощів учнів 5–6-х класів, визначаємо типи навчальних завдань для цілеспрямованого формування літературних знань і вмінь. Перший тип завдань означає дії учнів, спрямовані на корекцію позитивної мотивації навчання, цілеспрямоване усунення недоліків у загальнонавчальних уміннях і психологічних процесах, що активно впливають на формування читача: а) літературні ігри; б) завдання з цікавим змістом; в) завдання з підказками на основі конкретизації, аналогії, прямої вказівки на шлях його розв'язання, застереження від помилок; г) завдання спрощеного характеру; ґ) завдання для розвитку вмінь виразного, вдумливого і швидкого читання, планування діяльності, роботи з книгою, самоконтролю; д) завдання для корекції сприймання, уяви, мислення, пам'яті, мовлення, емоцій і почуттів, уваги, волі.

Другий тип завдань ґрунтується на застосуванні алгоритмів розумових дій для вдосконалення літературних знань учнів: а) назв, авторів і змісту художніх творів; б) напам'ять текстів; в) основних теоретико-літературних понять; г) відомостей із біографії письменників; ґ) морально-естетичних цінностей твору.

Третій тип завдань передбачає використання різноманітних регулятивів діяльності для закріплення в учнів читацьких умінь у 5-му класі: а) відтворювати в уяві художні картини, переказувати прочитане; б) планувати невеликий епічний твір; в) висвітлювати в тексті окремі образні елементи, розрізняти вивчені художні засоби; г) визначати основні риси характеру дійових осіб; ґ) самостійно формулювати тему, головну думку твору, з'ясувати його значення, писати невеликі творчі роботи;

у 6-му класі: а) переказувати прочитане, доказово висловлюючи своє ставлення до нього; б) поділяти текст на емоційно-сміслові частини; в) пояснювати образотворчу роль художніх деталей у творі; г) планувати характеристику образу; ґ) пояснювати виконавське завдання письменника і складати твір-роздум за прочитаним.

Четвертий тип завдань пов'язаний із розвитком зв'язного мовлення й творчих здібностей учнів: а) вправління учнів у діалогічному й монологічному мовленні; б) словникова робота (із допоміжним довідковим матеріалом); в) вправи на редакторський коментар і переклад; г) творчі роботи; ґ) рецензування усних відповідей і письмових робіт; д) робота над помилками.

Особливістю пропонованої типології навчальних завдань є їх змістово-процесуальна орієнтація та можливості для застосування вчителем диференційованої допомоги учням. Ідеться про *орієнтовні основи* розумових дій для здійснення навчальної діяльності – алгоритми, пам'ятки, інструктажі, таблиці, схеми та ін., які, не даючи готової відповіді, приводять школяра до самостійного розв'язання завдання. Важливо на основі попереднього психолого-педагогічного вивчення учня встановити *оптимальну міру* необхідної йому педагогічної допомоги, щоб він, виявивши максимум самостійності, отримав реальні можливості для свого літературного розвитку. Оскільки як непосильність, так і надмірна спрощеність завдань ведуть до зниження інтересу до навчання в учнів із низьким рівнем успішності, руйнування їхніх вольових якостей, то слід дбати про відповідну логіку корекційної роботи *проблемність* навчальних завдань для таких школярів. Утім, це не означає заперечення необхідності репродуктивної роботи таких учнів, що завдяки розвитку пам'яті забезпечує сприятливі умови для їхньої пошукової діяльності.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають особливості наукових засад проєктування системи навчальних завдань для учнів із низьким рівнем літературного розвитку?
2. Якими основними психолого-педагогічними вимогами має керуватися словесник, розробляючи завдання для учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь?
3. У який спосіб спроектована Вами система навчальних завдань для учнів із низьким рівнем навчальних досягнень узгоджується з актуальними викликами розбудови Нової української школи?

Тема № 4. Теорія і практика навчання учнів із низьким рівнем літературного розвитку

ВИД ЗАНЯТТЯ: інтерактивна лекція.

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: синхронний.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо цілеспрямованого розвитку навчальних досягнень учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь як вагомого чинника підвищення якості літературної освіти

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- фактори підвищення якості навчальних досягнень учнів із літератури;
- особливості корегованого навчання школярів із низьким рівнем літературного розвитку;
- методика розвитку навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи;

➤ *уміння:*

- проєктувати засоби навчально-корекційної роботи у процесі вивчення літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба особистісно-літературного розвитку школярів із низьким рівнем навчальних досягнень;
- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Основні поняття:

- Основні складники методичної моделі формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь

- Перспективні шляхи організації корекційного процесу в практиці навчання української літератури.

Основні питання теми:

1. Методична модель розвитку навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь.
2. Актуальні питання організації корекційного процесу в практиці навчання української літератури.

Зміст навчання

1. Методична модель формування літературних знань і вмінь в учнів із низьким рівнем навчальних досягнень.

Складниками методичної моделі формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навчальних досягнень є: а) принципи ефективного навчання літератури; б) форми організації пізнавальної діяльності учнів; в) методи й прийоми навчально-виховної й корекційно-розвивальної роботи; г) специфічні засоби вивчення літератури; ґ) етапи коригованого навчання. Концептуальною є ідея цілеспрямованої корекції в учнів недоліків емоційно-пізнавальної сфери як основи успішного подолання ними читацьких труднощів та їхнього особистісного становлення.

Цілеспрямований розвиток літературних знань і вмінь в учнів із низьким рівнем успішності спирається на дотримання як традиційних, так і нових принципів: індивідуалізації й гуманізації літературної освіти учнів із пізнавальними труднощами, єдності думки й почуття в осягненні ними художнього твору, модельованості педагогічних впливів на таких школярів.

Основною формою корекційно-розвивальної роботи словесника є індивідуальне й групове навчання з акцентом на застосуванні диференційованої допомоги учням, допоміжними – додаткові заняття (консультації), самостійне читання учнів, літературний гурток, корекційно-розвивальний факультатив.

До основних методів і прийомів організації та проведення пізнавальної діяльності учнів 5–6-х класів, які виявляють відставання в навчанні, відносимо: індивідуальну бесіду, виразно-художнє читання, переказування, усне малювання; ілюстрування, програвання, демонстрування; спостереження над текстом, планування, характеристику літературного героя, письмові роботи. Методами мотивації читацької діяльності учнів із пізнавальними труднощами є: забезпечення успіху в навчанні, літературні ігри, створення ситуацій інтересу й новизни; переконування й навіювання. Для контролю й самоконтролю пізнавальної діяльності «неуспішних» учнів використано такі методи, як: індивідуальне опитування учнів із використанням додаткових і допоміжних запитань, пам'яток, алгоритмів і схем розумових дій; складання портфоліо тощо.

Зважаючи на групи читацьких труднощів учнів 5–6-х класів, визначаємо типи навчальних завдань для цілеспрямованого формування їхніх літературних знань і вмінь. *Перший* тип завдань означає дії учнів, спрямовані на корекцію позитивної мотивації навчання, цілеспрямоване усунення недоліків у загальнонавчальних уміннях і психологічних процесах. *Другий* тип завдань ґрунтується на застосуванні алгоритмів розумових дій для вдосконалення літературних знань учнів. *Третій* тип завдань передбачає використання різноманітних регулятивів діяльності для закріплення в учнів читацьких умінь. *Четвертий* тип завдань пов'язаний із розвитком мовлення й творчих здібностей учнів.

Особливістю пропонованої типології навчальних завдань є їх *змістово-процесуальна орієнтація* та можливості для застосування вчителем *диференційованої допомоги* учням. Ідеться про *орієнтовні основи розумових дій* для здійснення навчальної діяльності – *алгоритми, пам'ятки, інструктажі, таблиці, схеми* та ін., які, не даючи готової відповіді, приводять школяра до самостійного розв'язання завдання.

Процес формування літературних знань і вмінь в учнів основної школи з низьким рівнем навчальних досягнень має трьохетапний характер. *Перший* етап (діагностичний) передбачає ретельне вивчення словесником індивідуальних особливостей учнів та причин їхніх пізнавальних невдач на основі комплексу процедур: психологічних, медичних і педагогічних. Враховуючи, що складність структури особистості таких учнів передбачає велику кількість параметрів для обстеження, пропонуємо на початкових етапах роботи оптимізувати цей процес завдяки цілеспрямованому дослідженню їх мінімальної кількості. Лише за відсутності бажаних результатів варто починати використовувати додаткові методи вивчення дитини в тісній співпраці зі шкільним психологом (за необхідності – психіатром, нейрофізіологом, дефектологом, соціологом, соціальним педагогом та іншими спеціалістами). Відправним пунктом навчально-корекційної роботи є опора на позитивні й усунення негативних якостей школярів.

Другий етап (мотиваційно-організаційний) має на меті нейтралізацію негативних емоцій неспішності учнів та забезпечення перспективи для їх подальшого розвитку шляхом формування на необхідному рівні стійкої мотивації пізнання, надпредметних способів навчальної діяльності та усунення вад у розумовій сфері як передумови ефективності будь-яких педагогічних впливів словесника. Розвиваючи пізнавальний інтерес і когнітивні емоції учнів, створюємо їм стимули для успішної роботи й допомагаємо долати навчальні труднощі. Ліквідацію прогалин у загальнонавчальних умінь учителі починають із пояснення загальних правил планування будь-якої діяльності, зокрема необхідності визначення мети, завдань, етапів роботи, їх послідовності, термінів виконання, учасників та відповідальних. Удосконалюючи мислення учнів, особливу увагу звертаємо на формування вміння виділяти головне у навчальному матеріалі як провідну ознаку інтелектуального розвитку особистості (за Ю. Бабанським та ін.).

Третій етап (власне формування літературних знань і вмінь) складається з трьох періодів. Показником *першого* періоду (репродуктивного) є застосування словесником диференційованої допомоги учням із низьким рівнем навчальних досягнень у формі зразка, алгоритму розумових дій, тобто детальних рекомендацій щодо виконання ними літературних завдань. Учням слід доступно пояснити сутність їхньої читацької діяльності, виробити здатність бачити й усвідомлювати структуру розумових дій певного типу: виділення головного, порівняння, доведення, конкретизації та узагальнення. Відповідно до теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін), коментарі педагога важливо супроводжувати промовлянням учнями (вголос або про себе) змісту й послідовності виконуваних дій. У цей і наступний періоди продовжується робота з розвитку в учнів успішності в навчанні, формування „вмінь учитися” – виразного, вдумливого і швидкого читання, роботи з книгою, самоконтролю; коригується сприймання, уява, пам'ять, мовлення.

Другий період (реконструктивний) реалізується завдяки виконанню учнями-читачами з низьким рівнем успішності розумових дій за подібністю – в схожій навчальній ситуації, завдяки чому в них виробляється звичка до типових аналітичних дій. Крім того, в учнів розвивається асоціативне мислення, удосконалюються задані знання й уміння, що дає їм змогу глибше проникати не лише в зміст твору, а й логіку його розбору. Коли учні систематично виконують завдання певного типу й переживають стан успіху в навчальній діяльності, у них спрацьовує механізм мимовільного запам'ятовування, відбувається „згортання” алгоритму, інтеріоризація розумових дій. Школярі стають упевненими в собі, оволодівають значною кількістю розумових операцій, починають самостійно шукати шляхи досягнення успіху в навчанні, що допомагає їм позбавитися нераціональних способів читацької діяльності й забезпечує перехід до середнього рівня літературного розвитку.

Третій період (конструктивний) характеризується продуктивною аналітичною діяльністю учнів із труднощами в навчанні без прямої

допомоги вчителя й зовнішніх опор – правил-орієнтирів. На основі стійкої мотивації пізнання відбувається повне переведення розумових дій у внутрішній план школярів, завдяки чому вони продукують не тільки нові знання, а й способи їх здобуття. Якщо складність навчального завдання надто випереджає рівень актуального розвитку учня, вчитель може пропонувати йому певну орієнтовну основу дій. Учні з низьким рівнем успішності повністю долають своє відставання, переходячи до групи учнів із високим рівнем літературних знань і вмінь.

Методична модель формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навченості реалізується як педагогічна система певних структурних елементів організації процесу навчально-корекційної роботи, що передбачає цілеспрямовану довготривалу етапну взаємодію вчителя й учнів із читацькими проблемами й дає змогу останнім подолати основні пізнавальні труднощі повноцінного осягнення художніх творів, унаслідок чого – самовдосконалитися.

2. Актуальні питання організації корекційного процесу в практиці навчання української літератури.

У ході *вступних уроків*, опрацювання міфів і легенд українців, народних казок (5 клас), народних пісень (6 клас) словесникам варто зосередитися на *діагностуванні реальних навчальних можливостей*, формуванні *позитивної мотивації* таких учнів, розвитку їхніх *загальнонавчальних умінь*. Подолання індивідуального й негативного ставлення учнів до вивчення літератури здійснюється шляхом створення «ситуацій успіху», алгоритмізації педагогічної допомоги («Путівник успішного учня»), використання засобів заохочення, прийомів сугестопедичної технології. Плідним є залучення таких учнів до гурткової роботи й занять спеціально розробленого корекційно-розвивального факультативу.

Долати труднощі в організації читацької діяльності учням допомагає читання текстів із регламентуванням часу й переказом, планування або ілюстрування прочитаного, пам'ятки «Мудрого читача» (5 клас), «Удосконалюємо читацькі вміння» (6 клас). Ефективними є й індивідуальні завдання з інструкціями для їх виконання, теоретичними довідками й варіантами відповідей. Під час *підготовки школярів до сприймання виучуваного твору* використовуються випереджувальні завдання, зважаючи на читацькі інтереси кожного учня з низьким рівнем успішності; процес виконання завдань передбачає різні види педагогічної допомоги.

Оптимізувати процес навчання учнів зі слабкою успішністю допомагає й спроба А. Білошенко та С. Кондратюк обґрунтувати психологічні засади диференціювання учнів на уроці української літератури за домінантними типами мислення та каналами сприймання. Застосування різних видів вправ, що спонукають учнів художнього типу мислення заглиблюватися в підтекст твору, його будову, а учнів логічного типу – звертати увагу на художні деталі, засоби виразності, веде до врівноваження суперечностей у сфері їхньої вищої нервової діяльності. Співвідносячи етапи роботи над текстом із особливостями художнього сприймання за допомогою диференціювання учнів на візуалів, аудіалів та кінестетиків (С. Кондратюк), запобігатимемо їхній естетичній глухоті, своєрідному дальтонізму в осмисленні художньої мови, що досить часто є результатом необґрунтованої методики навчання літератури.

На етапі *первинного читання* твору завдяки частковій, ситуативній настанові, що розробляється до конкретного твору й чітко структурується, учні зі слабкою успішністю адекватніше сприймають, яскравіше уявляють, глибше розуміють прочитане.

Розв'язуючи проблему виразного читання учнів 5–6-х класів доцільно спиратися на визначені О. Ісаєвою види їхньої продуктивної діяльності на уроці літератури (виразне читання твору (уривку) вчителем й учнями, прослуховування фонозаписів художніх текстів у виконанні майстрів слова, читання в особах, мелодекламація, інсценування та рецензування прочитаного, вправи на розвиток техніки мовлення

учнів (відпрацювання проголошення окремих звуків, скоромовок, робота над диханням під час читання), повідомлення вчителем відомостей з теорії виразного читання, робота над укладанням партитури тексту для читання, конкурс читців) та керуватися пам'яткою «Як виразно прочитати художній текст»:

1. Готуючись виразно прочитати будь-який твір, декілька разів прочитайте його про себе.
2. Визначте для себе особисту мету читання (ваше «надзавдання»): що саме ви хочете висловити під час читання, які почуття та асоціації прагнете викликати у слухачів.
3. Продумайте, у яких місцях тексту необхідно зробити паузи, які слова та словосполучення необхідно виділити голосом.
4. Вдома декілька разів спробуйте прочитати твір уголос перед дзеркалом.
5. Тренуючись читати, перевірте, чи не робите ви зайвих рухів.
6. Перед початком читання у класі займіть зручну позу, огляньте слухачів і витримайте паузу. Розпочинаючи читати, не забувайте назвати, як озаглавлений твір, хто його автор. Глибоко вдихніть і розпочинайте читання.
7. Читаючи, чітко промовляйте всі звуки у словах.
8. Не забувайте витримувати паузи, виділяйте голосом найважливіші з вашого погляду слова та словосполучення, що допомагають розкрити авторську думку і показати ваше «надзавдання».
9. Контролюйте своє дихання. Дихайте рівномірно, добирайте повітря під час пауз.
10. Силу голосу пристосовуйте до аудиторії.
11. Стежте за тим, щоб ваші жести та рухи були природними і не притягували надмірної уваги слухачів.

Для **аналітичної роботи над текстом художнього твору** учні з низьким рівнем навчальних досягнень забезпечуються не лише загальними алгоритмами розумових дій до виконання певного типу аналізу, а й спеціальними рекомендаціями щодо розв'язання кожного часткового завдання: переказу або усного малювання, портретної характеристики, визначення основних думок або ілюстрування прочитаного на основі різних видів розвивальної допомоги. Для закріплення пізнавального інтересу учнів використовуються завдання ігрового типу, з елементами гумору: кросворди, каламбури; практикуються групова форма роботи з розподілом окремих частин завдання між членами групи й виробленням спільного рішення. У процесі вивчення творів учням надається можливість вибору форм роботи (індивідуальна, групова), тем і видів творчих робіт (есе, сенкан).

У моделі розвитку навчальних досягнень учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь доцільним є використання ідей полімістецького вивчення літератури, акцентованих С. Жилою. Суміжні образотворчості (музика, живопис, графіка, скульптура, театр, кіно) впливатимуть на різні сфери сприймання, а отже, дадуть додатковий ефект для художнього розвитку особистості. Оскільки саме «замкненість» (В. Щербина) літературної освіти знижує її ефективність, для успішного вивчення художнього матеріалу учнями варто застосовувати комплексне використання різних видів мистецтв. Це вимагає від учителя створення своєї методики застосування творів суміжних мистецтв під час формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навчальних досягнень, елементами якої є: 1) повідомлення учням певної суми знань про основи споріднених мистецтв та формування критеріїв оцінки щодо них; 2) забезпечення учнів різноманітними опорами розумових дій (пам'ятками типу «Як працювати над твором живопису», «Особливості аналізу музичного твору», «Робота учня під

час і після перегляду фільму (спектаклю)» тощо); 3) відбір ефективних методів і прийомів роботи з творами суміжних мистецтв, відповідних наявним дидактичним умовам. Навчання таких учнів оптимізуватиме запропонований С. Жилою методичний прийом оцінки музичного твору чи його фрагмента за допомогою «прикметникового кола» (за К. Хевнер), коли учням пропонується комплект епітетів для опису тих відтінків емоцій, які виникають у них під час прослуховування музики. Оскільки сприймання музики породжує в слухача цілу низку емоцій, їх вербальні характеристики виступають своєрідними основами розумових дій, що значно спрощують опис такими учнями своїх вражень і переживань.

Продуктивність *підсумкової роботи* учнів із низькою успішністю над твором, що складається з виразного читання і переказу його уривків, пояснення їх змісту й значення, створення відгуків на прочитане, опрацювання теоретичних понять, написання письмових робіт й інсценування за текстом, зумовлюється структуруванням змісту й способів узагальнювальної роботи учнів і корекційно-розвивальною допомогою для подолання їхніх навчальних труднощів.

Подолання труднощів в оволодінні літератури учнями із низьким рівнем навчальних досягнень неможливе й без посиленої уваги педагога до розвитку їхніх мовленнєвих здібностей. Для цього словеснику варто послуговуватися спеціальними прийомами вдосконалення мовлення школярів: а) вправлення учнів у діалогічному й монологічному мовленні (усні відповіді, бесіди, перекази тощо); б) словникової роботи; в) письмових робіт різних типів; г) стилістичних вправ (дібрати синоніми, використати стилістичні фігури та ін.) та вправ на редакторський коментар; г) рецензування та взаєморецензування учнівських відповідей і письмових робіт; д) роботи над помилками; е) роботи з допоміжним довідковим матеріалом. Навчаючи учнів із низьким рівнем успішності писати твори, слід звернути увагу на поради методистів дотримуватися в цій роботі певної системи – добре продуманого й перевіреного порядку чергування різноманітних видів творів і тренувальних вправ у напрямі поступового їх ускладнення; зачитування зразків творчих робіт; відзначення вдалих слів і виразів із творів школярів, що прищеплює смак до самостійної роботи тим відчуттям насолоди, яке їм приносить власна творчість.

Пізнавальні проблеми учнів, що залишаються поза форматом уроку, послідовно розв'язуються на додаткових заняттях, під час яких педагоги консультують кожного учня щодо раціональної організації їхньої навчальної діяльності. У ході корекційної роботи словесникам доцільно широко використовувати спеціальні тексти типу: «Чи легко вчитися?», «Світ емоцій – який він?», «Чи можна стати розумнішим?», «Увага увазі», «Виховання пам'яті» та ін.

Перспективними шляхами формування літературних знань і вмінь в учнів із низьким рівнем навчальних досягнень є: а) індивідуалізація педагогічних впливів на основі попереднього діагностування навчальних можливостей учнів; б) мотиваційне забезпечення сприймання й засвоєння ними літературного матеріалу; в) вивчення предмета з урахуванням специфіки мистецтва слова; г) розроблення процесуальних аспектів літературного розвитку учнів; г) створення системи роботи з кожним школярем.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ:

1. У чому полягають наукові засади методичної моделі формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навчальних досягнень?
2. Якими є основні теоретико-методичні вимоги до організації корекційного процесу в практиці навчання української літератури?
3. У який спосіб особливості розглянутої методики формування літературних знань і вмінь учнів із низьким рівнем навчальних досягнень узгоджуються з Вашим досвідом професійної діяльності?

Тема 5. Методичні умови організації корекційного процесу на уроках української літератури

ВИД ЗАНЯТТЯ: семінар-тренінг.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо цілеспрямованого розвитку навчальних досягнень учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь під час вивчення художнього твору

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- фактори підвищення якості навчальних досягнень учнів із літератури;
- особливості корегованого навчання школярів із низьким рівнем літературного розвитку;
- методика розвитку навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь у контексті розбудови Нової української школи;

➤ *уміння:*

- використовувати засоби навчально-корекційної роботи у процесі вивчення літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба особистісно-літературного розвитку школярів із низьким рівнем навчальних досягнень;
- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

Коротка умова завдання

Змодельуйте **урок української літератури** за однією з чинних *модельних навчальних програм*, спираючись на засвоєні *методологічні засади організації літературної освіти в Новій українській школі* та використовуючи *елементи методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь*.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

1. Які елементи методики формування навчальних досягнень в учнів із низьким рівнем літературних знань і вмінь використано Вами у змодельованому уроці української літератури?
2. Яким чином пропоновані види діяльності сприяють формуванню читацької компетентності учнів із низьким рівнем навченості у процесі вивчення конкретної теми зі шкільного курсу української літератури? У чому полягають особливості розроблених Вами літературних навчальних завдань для таких школярів?
3. У який спосіб спроектована Вами модель компетентнісно-діяльнісного уроку української літератури узгоджується з актуальними викликами становлення Нової української школи?

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Під час оцінювання навчальних досягнень слухача модуля враховується:

1. Відвідування 5 занять, передбачених навчальним планом;
2. Індивідуальна участь у груповій дискусії.
3. Якість виконання практичних завдань.

Усі види оцінювання навчальних досягнень здійснюються за критеріями, наведеними в таблиці.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії навчальних досягнень учнів
I. Початковий	5	Слухач відвідав 2- 3 заняття (у тому числі семінари) і не виконав практичні роботи.
	10	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари), але не виконав практичні роботи..
II. Середній	15	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 1 практичну роботу.
	20	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 2 практичні роботи.
	25	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 3 практичні роботи.
III. Достатній	30	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 1 практичну роботу і створив базу даних з прикладами сучасних методик
	35	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 2 практичні роботи і створив базу даних з прикладами сучасних методик
	40	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 3 практичні роботи і створив базу даних з прикладами сучасних методик
IV. Високий	45	Слухач відвідав всі 5 занять, виконав всі практичні роботи , передбачених програмою модуля і створив базу даних з прикладами сучасних методик
	55	Слухач відвідав всі 5 занять, виконав всі практичні роботи , передбачених програмою модуля, створив базу даних з прикладами сучасних методик і представив свої роботи на семінарі до теми № 5.
	60	Слухач відвідав всі 5 занять, якісно виконав всі практичні і творчі роботи , передбачених програмою модуля, створив базу даних з прикладами сучасних методик і аргументовано представив свої роботи на семінарі до теми № 5.

Список рекомендованих джерел

1. Ісаєва О. Чи буде особистість майбутнього homo legens. *Дивослово*. 2014. № 4. С. 2–10.
2. Ісаєва О. Формування читача-інтерпретатора у сучасній українській школі. *Дивослово*. 2016. № 2. С. 25–27.
3. Білошенко А. А. Індивідуальний підхід до учнів при вивченні української літератури : метод. посіб. для вчит. Харків : Тибет, 1999. 124 с.
4. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://inlnk.ru/xvex2a>.
5. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Чернігів : Деснянська правда, 2004. 360 с.
6. Кондратюк С. Особливості сприймання художніх творів учнями 5–6 класів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 33–37.
7. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Качак Т. Б., Кизилова В. В., Пахаренко В. І., Дячок С. О., Овдійчук Л. М., Слижук О. А., Макаренко В. М., Тригуб І. А.). URL: <https://inlnk.ru/0Q5Lw3> (дата звернення: 02.09.2021).
8. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б.). URL: <https://inlnk.ru/XO3lwg> (дата звернення: 02.09.2021).
9. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Чумарна М. І., Пастушенко Н. М.). URL: <https://inlnk.ru/Pmgy81> (дата звернення: 02.09.2021).
10. Модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Яценко Т. О., Тригуб І. А.). URL: <https://inlnk.ru/ZZ80Ze> (дата звернення: 02.09.2021).
11. Модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Старагіна І. П., Новосьолова В. І., Терещенко В. М., Романенко Ю. О., Блажко М. Б., Ткач П. Б., Панченков А. О., Волошенюк О. В.). URL: <https://inlnk.ru/vogNo7> (дата звернення: 05.10.2021).
12. Мхитарян О. Підвищення навчальних досягнень учнів з української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 232 с.
13. Мхитарян О. Д. Типологія навчальних завдань як засіб формування читачької компетентності учнів із низьким рівнем літературного розвитку. *Педагогічний альманах*: зб. наук. пр. / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2021. Випуск 48. С. 49–56. URL: <https://inlnk.ru/Vo9Jp1>.
14. Мхитарян О. Д. Підвищення навчальних досягнень учнів із української літератури в контексті компетентнісного навчання. *Вісник Запорізького національного університету*. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. № 3 (36). Ч. І. С. 124–130.
15. Мхитарян О. Д. Інтеграція навчання як фактор підвищення якості шкільної літературної освіти. *Вересень*. URL: <https://september.moippo.mk.ua>.

16. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://inlnk.ru/Kem4Q1>.
17. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори*. В 5 т. Т.1. К. : Рад. школа, 1977. С. 62–207.
18. Уліщенко В. В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 398 с.
19. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 553 с.
20. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Список використаних джерел

1. Білошенко А. А. Індивідуальний підхід до учнів при вивченні української літератури : метод. посіб. для вчит. Харків : Тибет, 1999. 124 с.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://inlnk.ru/xvex2a>.
3. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Чернігів : Деснянська правда, 2004. 360 с.
4. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури: монографія. К : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 380 с.
5. Ісаєва О. Чи буде особистість майбутнього homo legens. *Дивослово*. 2014. № 4. С. 2–10.
6. Ісаєва О. Формування читача-інтерпретатора у сучасній українській школі. *Дивослово*. 2016. № 2. С. 25–27
7. Кондратюк С. Особливості сприймання художніх творів учнями 5–6 класів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 2. С. 33–37.
8. Мхитарян О. Підвищення навчальних досягнень учнів з української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 232 с.
9. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://inlnk.ru/Kem4Q1>.
10. Поташник М. М. Требования к современному уроку: метод. пособ. М.: Центр педагогического образования, 2008. 272 с.
11. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу: монографія. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.
12. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. *Вибрані твори*. В 5 т. Т.1. К. : Рад. школа, 1977. С. 62–207.
13. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям. *Вибрані твори*. В 5 т. Т. 2. К. : Рад. школа, 1977. С. 419–652.
14. Уліщенко В. В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 398 с.
15. Шевченко С. Д. Школьный урок: как научить каждого. М.: Просвещение, 1991. 175 с.
16. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 553 с.
17. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

ДОДАТКИ

Додаток А. Методичні рекомендації щодо оформлення *читацького щоденника* учня з низьким рівнем навчальних досягнень Пам'ятка мудрого читача

1. Не жалій часу на читання,
бо його тим обернеш на добрі речі...
Шукай користку в книгах
і вступишся вічного життя!

І. Томашківський

2. Читання – це не завжди легка *праця*. Вона буде корисною та приємною, коли *регулярне* читання стане твоєю гарною *звичкою* (яка, до речі, є ознакою висококультурної людини).

3. Розумінню прочитаного сприяє ознайомлення з цікавими й важливими *відомостями* про його *автора* та *подіями*, які покладені в основу зображеного.

4. *Не читай* усі книги *на один лад*. *Спосіб читання* (суцільне, вибіркоче) повинен відповідати *мети*, тобто його кінцевому результату. Пам'ятай, ясність мети читання є однією з істотних передумов перемоги над труднощами, з якими тобі доведеться зустрітися на шляху самовдосконалення.

Не примушуй себе дочитувати книгу до кінця, якщо вона тобі не зрозуміла. Краще прочитай її пізніше, коли станеш більш досвідченим читачем.

Не розтягуй без потреби читання однієї книги на тривалий час: від такого читання не охопиш змісту в цілому й не отримаєш естетичної насолоди. Народна мудрість переконує: недочитані книги – все одно, що залишені на тарілці недоїдки, – псують характер!

5. Сприймаючи художню книгу, повсякчас запитуй себе: „Що я *уявляю*, що *відчуваю* та як *ставлюсь* до прочитаного?” Важливо навчитися перейматися описаним, думати і співпереживати разом із персонажами.

6. Читай художні книги *уважно і вдумливо*, ніколи *не поспішай*. *Влучні слова й вирази, цікаві описи*, які допомагають відчутти й зрозуміти написане, *перечитай* по кілька разів, а ті, що особливо вразили, *випишуй*. Передусім звертай увагу на: *будову* твору, основні *події, персонажів* та їх характеристики. Нехай *осмислення* прочитаного буде *серйознішим*, а *насолада* – *глибшою*.

7. Аналізуючи твір, треба вміти складати його *план* і близько до тексту *переказувати* прочитане.

Спостерігаючи за подіями, варто зосередитись на *характеристиці образів-персонажів*: виділити головні, їхні особливості, зафіксувати своє ставлення до них.

Подумай, до якого *висновку* приводить порядок подій, зображених письменником, уяви їх можливий розвиток.

Відзнач для себе, в яких *раніше прочитаних творах* описуються подібні події та звучать схожі думки, чи доводилося тобі їх переживати.

8. Зручно читати „*з олівцем в руках*”, роблячи різноманітні *позначки* (+ – я це знав; ! – нова інформація; ? – незрозуміло

тощо).

9. Намагайся якомога більше вчити *напам'ять* фразеологічних зворотів, „крилатих” виразів та уривків із художніх творів. Це не лише сприяє тренуванню пам'яті і збагаченню словникового запасу, а й твоєму літературно-особистісному зростанню.

Орієнтовна система запитань для записів учня-читача з низьким рівнем навчальних досягнень

1. Назва твору.
2. Прізвище, ім'я та по батькові автора.
3. Основні (важливі й цікаві) відомості про письменника та про твір:

Особливості епохи, коли жив і творив автор.

Чим цікавий письменник як особистість і митець слова? Які твори цього автора вважаються найвизначнішими? З них я вже прочитав:...

Що відомо про життєву основу твору й історію його написання та опублікування?

4. Яке первинне враження справив на тебе прочитаний твір:

Що схвилювало, здалося дивним, незвичним або незрозумілим?

Які запитання виникли під час читання?

Про що б ти хотів поговорити після ознайомлення з текстом твору?

5. Стислий зміст (або докладний план) твору, який аналізується.

За бажанням, намалюй ілюстрації на теми окремих епізодів, що тобі найбільше сподобались.

6. Образи-персонажі, їх характеристика та значення у творі.

7. Головний герой, його характеристика та значення у творі:

1) змалювання зовнішності персонажа; 2) розкриття рис його характеру (за допомогою зображення вчинків, думок і почуттів; особливостей мови тощо); 3) показ його ставлення до інших персонажів; 4) ставлення автора до свого героя; 5) пізнавальне й виховне значення цього образу.

8. Хто з персонажів тобі найбільше сподобався й чим саме?

9. Художні засоби (епітети, порівняння тощо) або влучні слова й вирази, цікаві описи, використані автором, та їх значення у творі.

10. Пояснення лексичного значення слів, яких ти не зрозумів у тексті твору.

11. Тема твору (що змальовано автором у творі):

Розповідь, опис, роздум, змалювання ....

12. Ідея твору (про що автор хотів сказати цим твором, тобто його провідна думка):

Оспівування, звеличення, уславлення, піднесення, засудження, викриття, осуд, критика, заперечення, заклик до ....

13. Хто з письменників уже порушував схожі проблеми?

14. Жанр твору.

15. На основі первинних вражень і проведеного аналізу зроби висновок, чи сподобався тобі цей твір і чим саме:
Прочитаний твір змусив мене задуматись над ...; дав змогу зрозуміти, що ...; спонукав переглянути ....
Для мене творчість цього письменника – це ...

Додаток Б. Пам'ятки

Пам'ятка «Правила планування навчальної роботи»

1. Визнач *мету* (кінцевий результат) і *завдання* (що потрібно зробити для досягнення цього результату) роботи.
2. Розбий необхідну для виконання роботу на *етапи*.
3. Розташуй ці етапи *послідовно*.
4. Визнач *терміни* виконання роботи.

Пам'ятка «Учись виділяти головне»

1. Уважно прочитай текст.
2. Подумай, про що (або про кого) йдеться в прочитаному.
3. Що саме про це повідомляється?
4. Поділи текст на смислові частини.
5. Які слова є найважливішими в кожній частині? Назвемо їх *ключовими*.

Без яких слів можна обійтись? Назвемо їх *другорядними*.

6. За допомогою ключових слів сформулюй головні думки; повтори їх уголос.

7. *Прийомами* виділення головного в тексті є:

- складання *планів; тез* (поширення пунктів плану 2-3-ма реченнями); *опорних конспектів* (позначення пунктів плану символами, малюнками, схемами);
- придумування *заголовків* та *епіграфів*, зокрема за допомогою крилатих висловів (прислів'їв, приказок та ін.);
- зображення *схем, таблиць, формул та ін.*;
- вживання висловів на зразок: *отже, таким чином, одним словом, виходить, це означає, висновок можна зробити такий* тощо.

Пам'ятка «Опорний план опису зовнішності персонажа»

1. Вік.
2. Волосся.
3. Очі.
4. Обличчя.
5. Одяг.

Пам'ятка «Як складати план»

1. Перечитай текст.
2. З'ясуй основні події в ньому.
3. Зверни увагу на їх початок і кінець.
4. Добери назви до кожного визначеного епізоду.
5. Послідовно розташуй їх.
6. Зачитай план, який вийшов.

«Пам'ятка вмілого оповідача»

1. Уважно й вдумливо прочитай матеріал для розповіді:
  - а) читаючи, звертай увагу на: *будову* тексту, імена *персонажів*, їх *вчинки*, *основні події*, *назви предметів і явищ*;
  - б) сприймаючи матеріал, повсякчас запитуй себе: „Що я уявляю, що відчуваю та як ставлюсь до прочитаного?“;
  - в) по кілька разів перечитай *влучні слова й вирази*, цікаві *описи*, які допомагають відчутти й зрозуміти написане.
2. Виділи основну думку кожного уривку.
3. Дай назву кожній змістовій частині – це і буде план твоєї розповіді.
4. Перед відповіддю в класі, обов'язково потренуйся (бажано, вдома перед люстерком) розповідати за складеним планом.
5. Переказуючи, не лише вживай *слова і вирази* з тексту, а намагайся відобразити своє ставлення (думки, емоції, почуття) до повідомлюваного.

Пам'ятка «Як виробити вміння порівнювати»

1. Прочитай умову завдання. Визнач мету (кінцевий результат) порівняння.
2. Вивчи матеріал про літературні явища, які будеш порівнювати.
3. Виділи основні ознаки порівняння.
4. Знайди спільні й відмінні риси.
5. Зроби висновок після порівняння.

Пам'ятка «Як виробити вміння узагальнювати»

1. Виділи в умові задачі головне поняття.
2. Вибери типові факти з матеріалу.
3. Порівняй (або) зістав їх між собою.
4. Відзнач основні риси в матеріалі.
5. Зроби висновки про істотне в матеріалі.
6. Визнач закономірності у виучуваному.

РОЗВИТОК ПРЕДМЕТНО-МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ольга Мхитарян, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти

Актуальність модуля:

Процеси інноваційного розвитку Української держави спрямовуються на формування гуманітарної еліти, підвищення якості й конкурентоспроможності національної освіти, її інтеграції в міжнародний науково-освітній простір, збереження й поширення націокультурних і освітніх традицій. Художня словесність як фактор ідентичності й цивілізаційної розвиненості нації сприяє задоволенню потреб людини в соціокультурному, інтелектуальному, духовно-творчому розвитку. Зростає роль учителів літератури, які глибоко усвідомлюють свої національні корені, засобами художньої словесності виховують молодих громадян України, здатні трансформувати вивчення літературних творів у процес становлення учнів як творчих особистостей із чіткою світоглядною позицією, розвиненими високоморальними цінностями, інтелектуальними якостями, широким діапазоном емоційно-чуттєвої сфери. У зв'язку з цим актуалізується проблема підвищення якості предметно-методичної компетентності вчителя української літератури, нерозв'язані аспекти якої ведуть до незадовільного стану літературної навченості окремих школярів. Адже все більше фахівців визнають низький рівень читацької культури та відповідних умінь, що їх виявляють як учні-випускники шкіл, так і студенти як майбутні вчителі, указують на падіння інтересу до навчання взагалі і до вивчення предметів філологічного циклу зокрема, ідеться навіть, «гуманітарну катастрофу» суспільства (Г. Клочек).

Висвітлені недоліки зумовлюють необхідність реформування шкільної літературної освіти в нормативно-законодавчому, змістовому та функціонально-процесуальному аспектах, переосмислення професійної діяльності педагога-філолога, акцентуацію уваги на її предметно-методичному складнику, а також оновлення концептуальних засад професійної підготовки таких фахівців із максимальним збереженням позитивних педагогічних напрацювань, національних освітніх традицій та раціональним використанням інновацій. Головне завдання вчителя української літератури – сформувати активну, висококультурну, творчу особистість, спроможну глибоко пізнавати себе й дійсність через читання художніх творів, отримувати естетичну насолоду, оцінюючи літературний твір чи творчий доробок як письменників-класиків, так і представників постмодерної літературної епохи, самостійно його інтерпретувати й аргументувати свою позицію стосовно особистості автора, критичної оцінки твору загалом чи окремих елементів змісту й форми зокрема. Виконати таке завдання можливо на основі трансформування традиційного вивчення літератури у процес опанування художньої словесності як унікального соціокультурного простору, що здійснюється через інтелектуальну і читацьку рефлексію й дозволяє осмислити емоційно-почуттєві враження, ціннісно-світоглядні позиції, інтелектуально-пізнавальні і художньо-творчі здібності кожного учня. Ефективним способом організації такого процесу є літературознавча діяльність, що забезпечує здобуття фактологічної, концептуальної, підтекстової інформації на основі дослідження мовомислення автора та сприяє творчій реалізації індивіда. Результативно організувати таку діяльність, спрямувати її на розгляд індивідуальних варіантів інтерпретацій змісту твору спроможний словесник із розвинутою предметно-методичною компетентністю, що сприяє самореалізації та утвердженню індивідуального

стилю праці.

Мета модуля – удосконалення фахової компетентності вчителів літератури щодо організації освітнього процесу під час шкільного вивчення предмета в контексті ідей реформування української школи та досягнень новітньої методики навчання літератури.

Завдання модуля:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

1. методології навчання літератури в проєкції завдань Нової української школи;
2. формування читацької компетентності учнів у контексті ідей НУШ та досягнень новітньої методики;
3. специфіки використання в навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій;
4. особливостей інтегрованого навчання літератури, зокрема реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання.

➤ *Сформувати вміння (навички):*

1. урахування в освітньому процесі методології формування компетентного читача Нової української школи;
2. проєктування уроку української літератури з опорою на досягнення прогресивних педагогічних технологій;
3. використання в навчанні літератури необхідних інформаційних ресурсів і технологій з метою створення сучасного освітнього середовища.

Очікувані навчальні результати:

➤ *знання:*

1. засоби *формування читацької компетентності учнів* у проєкції завдань НУШ, зокрема формувального оцінювання, рефлексії й мотивації пізнавальної діяльності та інтегрованого навчання;

2. пріоритетні напрями розвитку новітньої методики навчання української літератури: *системний підхід* до навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах; *стандартизація змісту* шкільної літературної освіти; *особистісно орієнтоване* навчання на уроках української літератури; *компетентнісна спрямованість* навчання української літератури; використання *інформаційно-комунікаційних технологій* у шкільному літературному навчанні; *профілізація* шкільної літературної освіти;

3. науково-методичні засади технологій навчання української літератури в основній та старшій школі: технологізоване навчання літератури (А. Ситченко); вивчення літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах (С. Жила); екзистенціально-діалогічне вивчення літератури в старшій школі (Г. Токмань); вивчення літератури на філософсько-історичних засадах (Ю. Бондаренко); інтерсуб'єктне навчання української літератури в основній і старшій школі (В. Уліщенко); теорія і практика використання технологій навчання у шкільному курсі зарубіжної літератури; компаративний аналіз літературних творів (А. Градовський); розвиток читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури (О. Ісаєва); контекстне вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури (В. Гладішев); вивчення перекладних художніх творів (Ж. Клименко); формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової літератури (А. Вітченко);

➤ *вміння:*

о моделювати *зміст навчання* відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів;

- o формувати та розвивати в учнів *ключові компетентності* та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- o здійснювати *інтегроване навчання* учнів;
- o добирати і використовувати *сучасні та ефективні методики і технології* навчання, виховання і розвитку учнів;
- o здійснювати *інтегроване навчання* учнів;
- o розвивати в учнів *критичне мислення*;
- o формувати *ціннісні ставлення* в учнів;

➤ *установки до:*

1. потреба формування в учнів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та літератури як мистецтва слова, розвитку їх естетичної свідомості, читацької компетентності, здатності до самореалізації, духовного самовдосконалення, почуття національної свідомості;

2. готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Професійні компетентності, які розвиваються під час модуля

- психолого-педагогічна компетентність – щодо понять «предметно-методична компетентність», «літературознавча компетентність», «пріоритетні напрями розвитку новітньої методики навчання української літератури», «педагогічні технології навчання літератури»;
- фахова компетентність – щодо проєктування уроку української літератури на основі методології Нової української школи та з урахуванням прогресивних технологій навчання літератури;
- інформаційно-цифрова компетентність – щодо формування умінь та навичок пошуку актуальної методичної інформації та впровадження новітніх інформаційних технологій.

Особливості організації проведення модуля

Модуль передбачає як отримання теоретичних знань, так і формування конкретних практичних умінь словесників щодо організації освітнього процесу під час вивчення художнього твору на засадах ідей реформування української школи та досягнень новітньої методики навчання літератури.

Навчальна стратегія модуля (форми та методи організації освітньої діяльності)

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється через:

- поглиблення розуміння понять і термінів у контексті проблематики розвитку предметно-методичної компетентності вчителя літератури та пріоритетних напрямів розвитку сучасної методичної науки та прогресивних технологій навчання літератури;
- опанування практичними вміннями та навичками системного використання на уроках української літератури елементів навчання, визначених методологією НУШ та актуальними здобутками методики навчання української літератури.

Матеріально-технічне забезпечення модуля

Індивідуальний комп'ютер або ноутбук із доступом до мережі.

Форма підсумкового контролю

- Участь у тренінг-семінарі.
- Виконання двох практичних робіт.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

міст навчання (тематичний план)	Розподіл навч. годин	Форми навчальних занять	Освітній продукт
<i>Тема 1. Наукові засади вдосконалення предметно-методичної компетентності вчителя літератури</i>			
Теоретичний матеріал	80 хв.	Інтерактивна лекція	Слухач знає теоретико-методологічні аспекти підвищення рівня предметно-методичної компетентності словесника в контексті ідей НУШ та пріоритетні напрями розвитку новітньої методики навчання української літератури
<i>Тема 2. Формування готовності словесника до навчання літератури в умовах сучасного інформаційного суспільства</i>			
Практична робота	80 хв.	Практична робота № 1	Слухач знає особливості проектування вивчення предмета на основі використання в навчанні інформаційно-комунікаційних технологій
<i>Тема 3. Формування готовності словесника до навчання літератури в умовах сучасного інформаційного суспільства</i>			
Практична робота	80 хв.	Практична робота № 2	Слухач знає особливості навчання літератури на засадах інтегрованого вивчення художніх творів як вагомого чинника підвищення якості навчання літератури
<i>Тема 4. Перспективні технології навчання літератури</i>			
Теоретичний матеріал	80 хв.	Інтерактивна лекція	Слухач знає концептуальні особливості шкільного вивчення літератури, зокрема на засадах технологізації процесу опрацювання художнього твору

Тема 5. Компетентнісно-діяльнісний урок літератури в контексті викликів сучасного навчання			
Груповий тренінг-семінар у формі обговорення досвіду учителів щодо використання опанованого досвіду організації навчання літератури в контексті передових досягнень методичної науки та розбудови Нової української школи	80 хв.	Групове обговорення методики корегованого навчання української літератури	Слухач розуміє доцільність використання методичного інструментарію щодо вивчення предмета в проєкції завдань сучасної літературної освіти
Підсумковий контроль			
Слухач модуля самостійно виконує дві практичні роботи			2 практичні роботи
Презентація власного педагогічного досвіду			Виступ під час тренінг-семінару

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах модуля оцінюються на основі:

- відвідування та активної участі в обговоренні теоретичних питань проблематики лекцій із елементами інтерактивних технологій;
- самостійного проєктування уроків із використанням методичного інструментарію моделювання літературної освіти в контексті ідей реформування української школи та досягнень новітньої методики навчання літератури (на власний вибір слухача);
- представлення розроблених елементів уроку в ході групової роботи.

Розподіл балів

Види навчальної діяльності	Теми					Підсумковий контроль	Примітки
	1	2	3	4	5		
Відвідування	1	1	1	1	5	7	
Участь в обговоренні	2	2	2	2	10	18	
Виконання практичної роботи	-	5 - 10	5 - 10	5 - 10	-	15 - 30	
Самопрезентація виконаних практичних робіт	-	-	-	-	5 - 10	5 - 10	

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

Тема № 1. Наукові засади вдосконалення предметно-методичної компетентності вчителя літератури

ВИД ЗАНЯТТЯ: інтерактивне заняття (лекція).

ТЕМА ЗАНЯТТЯ: *Наукові засади вдосконалення предметно-методичної компетентності вчителя літератури.*

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: синхронний.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: *удосконалення фахової компетентності вчителів літератури щодо організації освітнього процесу під час шкільного вивчення предмета в контексті ідей реформування української школи та новітніх досягнень методичної науки.*

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- методологія навчання літератури в проєкції завдань НУШ;
- особливості формування читацької компетентності учнів у контексті ідей НУШ;
- специфіка використання в навчальному процесі новітніх інформаційних технологій;
- особливості інтегрованого навчання літератури: значення реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання;

➤ *уміння:*

- проєктувати методичний інструментарій навчання літератури з метою формування компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба формування в учнів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та літератури як мистецтва слова, розвитку їх естетичної свідомості, читацької компетентності, здатності до самореалізації, духовного самовдосконалення, почуття національної свідомості;
- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Основні поняття:

Предметно-методична компетентність учителя літератури як складник його професійної компетентності. Літературознавча компетентність словесника як основний елемент його предметно-методичної компетентності. Пріоритетні напрями розвитку новітньої методики навчання української літератури. Системний підхід до навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах. Стандартизація змісту шкільної літературної освіти. Особистісно орієнтоване навчання на уроках української літератури. Компетентнісна спрямованість навчання української літератури. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у шкільному літературному навчанні. Профілізація шкільної літературної освіти.

Основні питання теми:

- Теоретико-методологічні аспекти підвищення рівня предметно-методичної компетентності словесника в контексті ідей НУШ.

- Пріоритетні напрями розвитку новітньої методики навчання української літератури.

Зміст навчання

1. Теоретико-методологічні аспекти підвищення рівня предметно-методичної компетентності словесника в контексті ідей НУШ.

Динамічність змін в освіті висуває перед педагогами вимогу бути готовими ефективно виконувати професійні функції в умовах стрімкого розвитку інформаційного суспільства. Успішність здійснюваних освітніх реформ пов'язана із забезпеченням високого рівня сформованості відповідного різновиду професійної компетентності учителя. Крім того, новаторська спрямованість професійно-педагогічної компетентності визначає ключову роль у педагогічній діяльності інноваційних, дослідницьких знань та умінь, а також досвіду творчої діяльності.

Генеральна лінія реформування сучасної професійної освіти полягає у виділенні в ній поряд із розвитком у фахівця **професійної компетентності** (здатності самостійно виконувати професійні завдання) **компетентності соціальної** (здатності до групової діяльності) та **індивідуальної компетентності** (здатності до самомотивування, рефлексії, саморозвитку особистості, постійного підвищення кваліфікації).

Сучасні підходи до визначення професійної компетентності досить різноманітні. У науковій літературі можна виділити кілька позицій, з яких викристалізовується сутність професійно-педагогічної компетентності. Переважно професійна компетентність учителя пов'язується з сумою знань, умінь і якостей особистості, що забезпечують *оптимальність, варіативність і результативність* навчально-виховного процесу (В. Адольф, Н. Ільїна). Поширеним є й підхід, за яким **фахова компетентність** – це *інтегральна характеристика сукупності компетенцій, а саме: соціально-психологічної, професійно-комунікативної, загально педагогічної, психолого-педагогічної, методичної, предметної* та ін.

Відтак **компетентність** (від лат. *competens (competentis)* – *належний, відповідний*) – це інтегративна властивість особистості, що виражає рівень освоєння, нею відповідних знань, умінь, навичок, соціального досвіду й забезпечує кваліфіковане вирішення професійних завдань. Компетентність як цілісне утворення – це сукупність закономірно розташованих і взаємопов'язаних компетенцій, необхідних для ефективної діяльності в певній професійній галузі. **Компетенція** (від лат. *competere – відповідати, підходити*) – це особистісна здатність спеціаліста розв'язувати певний клас професійних задач. Також під компетенцією розуміють формально описані нормативні вимоги до особистісних, професійних та інших якостей працівників. Компетенції виступають компонентами компетентності, взаємодія яких зумовлює її інтегральні властивості.

Згідно чинного наказу «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»» (№ 2736-20 від 23.12.2020) визначено **загальні** (громадянська, соціальна, культурна, лідерська та підприємницька) і **професійні компетентності вчителя**. Професійні компетентності такі: мовно-комунікативна; **предметно-методична**; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язбережувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя.

Важливо, що поданий у Стандарті опис професійних компетентностей учителя за кваліфікаційними категоріями – спеціаліст, спеціаліст другої категорії, спеціаліст першої категорії, спеціаліст вищої категорії дає змогу педагогам визначати *чіткі орієнтири власного професійного*

розвитку, а також запобігає *необ'єктивному оцінюванню професійних компетентностей під час атестації та сертифікації*.

За означенням Стандартом, **предметно-методична компетентність** учителя є сукупністю наступних *здатностей*, а саме:

- 1) моделювати *зміст навчання* відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів;
- 2) формувати та розвивати в учнів *ключові компетентності* та уміння, спільні для всіх компетентностей;
- 3) здійснювати *інтегроване навчання* учнів;
- 4) добирати і використовувати *сучасні та ефективні методику і технології* навчання, виховання і розвитку учнів;
- 5) розвивати в учнів *критичне мислення*;
- 6) здійснювати *оцінювання та моніторинг результатів навчання* учнів на засадах компетентнісного підходу;
- 7) формувати *ціннісні ставлення* в учнів.

Пояснюючи **предметно-методичну компетентність** учителя літератури як компонент його **професійної компетентності**, яка наразі усвідомлюється вченими як поєднання *філологічної, професійно-філологічної, дидактико-філологічної* компетентності/компетенції вчителя мови і літератури, зауважимо, що відповідно до специфіки предмета логічним є її розгляд крізь призму **літературознавчої компетентності** словесника.

Як складник професійної компетентності словесника **літературознавча компетентність**, на думку Л. Базиль, позиціонується як *особистісно-професійне утворення*, що складається із сукупності *знань, умінь, навичок*, які на основі *взаємодії* сприяють успішному виконанню *науково-дослідного, усвідомлювально-інтерпретаційного, оцінного, рефлексивно-організаційного, текстологічного, навчально-освітнього, методологічного, металітературознавчого різновидів літературознавчої діяльності*, окреслених вимогами професії, та передбачає володіння *інтелектуальною, перцептивною, текстологічною, рефлексивною, герменевтичною, інтерпретаційною, читацькою, літературною, культурознавчою, мистецтвознавчою, етичною, дискурсивною, інформаційною, дослідницькою, евристичною, креативною, психологічною, педагогічною, методичною і технологічною компетенціями*, які реалізуються в літературознавчій діяльності.

В утвердженні достатньо виправданого погляду вченої на необхідність розгляду особистісно-професійного феномена принциповим є міркування, що літературознавчу компетентність *не можна розглядати лише як комплекс якостей чи сукупність знань, умінь, навичок*, а варто здійснювати *комплексну характеристику вимог*, що ставляться до вчителя української мови і літератури як *фахівця і як особистості* у відповідності до професійних і соціокультурних запитів на кожному етапі цивілізаційного прогресу людства. Тож літературознавча компетентність учителя української мови і літератури є *цілісним багаторівневим комплексом властивостей особистості*, що на *індивідуально-особистісному й професійно-діяльнісному рівнях* забезпечують *самоорганізацію індивіда шляхом оптимального і творчого використання професійних знань, умінь, індивідуальних здібностей для вирішення проблем шкільної літературної освіти, сприяють самореалізації, подальшому саморозвитку й самовдосконаленню на основі виконання літературознавчої діяльності*.

На сучасному етапі становлення інформаційного суспільства, що зумовлює необхідність докорінного переосмислення освітньої парадигми, для формування **предметно-методичної компетентності** словесника першочергове значення має досягнення ключових змін в методології організації та здійснення навчального процесу, пов'язаної з розбудовою Нової української школи, важливими складниками формули якої є *новий зміст* освіти, заснований на формуванні **компетентностей**, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві, та

орієнтація на *потреби* учня в освітньому процесі, *дитиноцентризм*, *виховання на цінностях*, а також створення *сучасного освітнього середовища*.

Літературна освіта школярів має спрямовуватися на формування **наскрізних умінь**, якими мають оволодіти учні: 1) читати з розумінням, що передбачає здатність до емоційного, інтелектуального, естетичного сприймання і усвідомлення прочитаного; 2) висловлювати власну думку в усній і письмовій формах; 3) критично і системно мислити; 4) логічно обґрунтовувати позицію; 5) діяти творчо, що передбачає креативне мислення, продукування нових ідей; 6) виявляти ініціативу, що передбачає активний пошук і пропонування рішень для розв'язання проблем; 7) конструктивно керувати емоціями; 8) оцінювати ризики; 9) приймати рішення, що передбачає здатність обирати способи розв'язання проблем; 10) розв'язувати проблеми, що передбачає вміння аналізувати проблемні ситуації, формулювати проблеми; 11) співпрацювати з іншими.

Очікувані результати навчання з літератури в модельних навчальних програмах *внормовано* згідно з визначеними та індексованими в *Державному стандарті базової середньої освіти* щодо мовно-літературної освітньої галузі чотирма групами вимог до обов'язкових результатів навчання:

1) взаємодія з іншими особами в усній формі, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях [індекси 6 МОВ 1.1.1-1–6 МОВ 1.8.1-1];

2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української), медіатекстах та використання інформації для збагачення власного досвіду й духовного розвитку [індекси 6 МОВ 2.1.1-1–6 МОВ 2.7.2-1];

3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови [індекси 6 МОВ 3.1.2-1–6 МОВ 3.2.3-2]

4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу [індекс 6 МОВ 4.2.2-1].

Основні аспекти теоретико-методологічного підґрунтя модельних навчальних програм:

1. *Зміст і структура* модельних навчальних програм розроблені відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) і Державного стандарту базової середньої освіти (2020).

2. Пріоритет *особистісно зорієнтованого, компетентнісного та проблемно-пошукового підходів* у навчанні.

3. Учитель має право самостійно планувати опрацювання програмового матеріалу, що передбачає *потижневе календарно-тематичне планування*.

Значна увага в НУШ приділяється **формульованому оцінюванню** учнів як фактору підвищення якості навчання та формування їх компетентностей. Мета такого оцінювання – корегування діяльності педагога та учня під час освітнього процесу для вдосконалення результатів навчання здобувачів освіти, визначених в Державному стандарті початкової освіти. Формувальне оцінювання дає змогу побачити прогалини чи недосягнені результати навчання з певних освітніх галузей. Застосування формульованого оцінювання реалізує такі освітні завдання: 1)

підтримання бажання вчитися та прагнути до максимально можливих результатів; 2) сприяння оптимальному темпу здобуття освіти учнів; 3) формування в учнів упевненості в собі; 4) формування в учнів рефлексивного ставлення до власних помилок; усвідомлення ними, що власні помилки – це шлях до успіху; 5) забезпечення постійного зворотного зв'язку щодо сприйняття та усвідомлення учнями навчального матеріалу на кожному етапі уроку (щоб учитель бачив, чого досягли учні, де роблять помилки); 6) здійснення діагностування особистісного розвитку та навчальної діяльності учнів на кожному з етапів навчання.

У зв'язку з цим актуалізується питання рефлексії навчальної діяльності школярів. **Рефлексія** – reflexion (лат. reflexio – *відображення*) – процес самопізнання, самоаналізу, споглядання і розуміння власного внутрішнього світу, а також сприйняття і розуміння психічного стану, можливого перебігу думок іншої людини у спілкуванні, усвідомлення того, як партнер сприймає та оцінює співрозмовника. Педагогіка розуміє рефлексію як самоаналіз діяльності та її результатів. Традиційно прийоми проведення рефлексії класифікують за функціональним змістом, визначаючи: 1) рефлексію *емоційного стану* та настрою; 2) рефлексію *діяльності*, спрямовану на оптимізацію навчального процесу; 3) рефлексію *змісту* навчального матеріалу, що допомагає усвідомленню вивченого матеріалу.

Основними *мотиваційними аспектами*, до яких найчастіше звертається педагог, є *пізнавальний інтерес, проблемність і практична цінність з погляду майбутньої професійної діяльності*. Загальновизнаним серед педагогів та психологів є той факт, що будь-яка діяльність спонукається не одним мотивом, а їх комплексом, тобто є *полімотивованою* (пізнавальні, соціальні, професійні, утилітарні мотиви).

Ще одним важливим фактором реалізації освітніх реформ нині визначається *інтеграція навчання*, яка науковцями пояснюється як процес *взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності* двох або більше систем, результатом якого є *утворення нової цілісної системи*, що набуває нових властивостей і взаємозв'язків між оновленими елементами системи. Інтеграція в освіті, на думку ідеологів нової української школи, реалізується *в межах системного підходу* як: 1) фактор розвитку освітніх систем; 2) різновид наукової інтеграції, що здійснюється в рамках педагогічної теорії та практики; вища форма відображення єдності цілей, принципів, змісту, форм організації процесу навчання та виховання; 3) процес і результат взаємодії структурних елементів змісту освіти, що супроводжується підвищенням системності та спресованості знань учнів; 4) цілеспрямоване об'єднання, синтез відповідних навчальних дисциплін у самостійну систему, спрямовану на забезпечення цілісності знань та вмінь; 5) організація процесу пізнання, за якою учні можуть використовувати шкільні знання й уміння в реальних життєвих ситуаціях.

2. Пріоритетні напрями розвитку новітньої методики навчання української літератури.

В удосконаленні *предметно-методичної компетентності* вчителя літератури визначальне значення має оволодіння ним напрацьованим ученими досвідом методичної науки та практики. Основними напрямками розвитку новітньої методики навчання української літератури, як стверджує Т. Яценко, є: 1) *системний підхід* до навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах; 2) *стандартизація змісту* шкільної літературної освіти; 3) *особистісно орієнтоване* навчання на уроках української літератури; 4) *компетентнісна спрямованість* навчання української літератури; 5) використання *інформаційно-комунікаційних технологій* у шкільному літературному навчанні; 6) *профілізація* шкільної літературної освіти.

Поняття *системності* методисти розуміють як «внутрішньо взаємозв'язані знання не тільки в межах одного предмета, але й у межах певного циклу предметів і в розумінні зв'язку між різними циклами» (Ю. Телячий). Системність педагогічного процесу забезпечує наявність

певної структури та системний відбір змісту навчального матеріалу, зокрема врахування вікових психологічних характеристик учнів-читачів, застосування оптимальних методів і форм навчання. Просекція педагогічних категорій та ідей на предметну методика передбачає ситуативне застосування дидактичних норм, умотивоване поєднання методів і форм навчання в конкретній навчальній ситуації, що забезпечує їх *системну* реалізацію.

Пріоритет **системного підходу** в процесі організації навчальної діяльності, що передбачає об'єднання суміжних елементів змісту освіти та ствердження її цілісності; оптимальне поєднанням індивідуальних, групових і колективних форм роботи, зумовлене відповідним змістом і завданнями програмового матеріалу; удосконалення теорії уроку літератури; важливість розвитку мотивації учнів-читачів щодо вивчення художнього твору; орієнтацію навчального процесу на результативність пізнавальної діяльності школярів; послідовну реалізацію особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, ідей інтерсуб'єктного та диференційованого навчання, дають змогу визначити такі провідні тенденції методики навчання української літератури новітнього періоду, як-от:

- *стандартизація змісту* шкільної літературної освіти як фактор її якості;
- *особистісно орієнтоване навчання* літератури як вияв суб'єкт-суб'єктної партнерської взаємодії;
- *компетентнісний підхід* до навчання як перехід від накопичення предметних знань до їх свідомого застосування в різних навчальних і життєвих ситуаціях, цілеспрямоване формування читацької компетентності учнів;
- *інтеграція* змісту шкільної літературної освіти в міжпредметному просторі;
- *інтерсуб'єктне літературне навчання* як чинник формування в учнів здатності до ціннісно орієнтованої комунікації, засвоєння історичного етносоціокультурного досвіду;
- *технологізація* як засіб ефективного навчання літератури, що передбачає кероване поглиблення предметних знань учнів;
- *диференціація* як необхідна умова профілізації шкільної літературної освіти.

Стандартизація змісту освіти є однією з *ключових тенденцій розвитку шкільної освіти* в країнах Європейського Союзу та визнається ефективним інструментом забезпечення її якості. Поняття *стандартизації шкільної освіти* означає системну інформацію про її зміст, процес і результати, оцінювання яких можливе відповідно до повноти реалізації поставленої дидактичної мети, тому запровадження освітнього стандарту є вагомим чинником якості навчальної діяльності. Так, О. Локшина, вивчаючи проблеми стандартизації змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу, пояснює, що «стандартизація – це процедура, яка супроводжує етапи цілепокладання та оцінки результативності певної діяльності». Під *стандартом освіти* розуміємо систему основних параметрів, що приймаються як державна норма рівня освіти, яка відбиває громадський ідеал і можливості конкретної особи та системи освіти щодо досягнення цього ідеалу.

Стандартизація змісту шкільної освіти й навчально-виховного процесу та його результатів передбачає системну характеристику **програмування** навчального матеріалу та унормованого рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Окрім того, стандартизація орієнтована й на *процес здобуття освіти* та *характеристику конкретних навчальних операцій*, проведення яких забезпечує належний рівень засвоєння предметних знань і формування вмінь, виробляє ставлення суб'єкта до навчання, спрямовує його на розвиток ключових компетентностей, що визначають якість діяльності особистості. *Сучасні освітні стандарти* відображають бачення суспільного ідеалу освіченості особистості, загальновизнані вимоги до освіти як основи соціокультурного становлення молоді людини, сприяють збереженню єдиного освітнього

простору в державі. Державний стандарт освіти спрямовує роботу вчителів-словесників на розв'язання *ключових питань шкільної освіти в предметному просторі*.

У сучасній національній шкільній освіті унормовано параметри її взаємопов'язаних аспектів – змістового та формального, тому стандартизація (регламентація) одного із них неодмінно визначає характеристики іншого, що вказує на *тенденцію розвитку літературної освіти у процесуальному напрямі*. Стандартизовані в нормативних державних документах щодо шкільної літературної освіти **критерії якості знань і вмінь учнів** мають культурологічне обґрунтування, що є важливою *тенденцією розвитку методики літератури як науки та гуманітарної галузі в цілому*. Нині в стандартизованому шкільному курсі української літератури намітилася й стійка *тенденція щодо добору змістовних і високохудожніх творів позитивного життєствердного характеру та гуманістичного спрямування*. Отже, у стандартизованих вимогах до змісту шкільної літературної освіти та рівня навчальних досягнень учнів акцентовано на важливості **формування ключових та читацької як предметної компетентностей**.

Реформування сучасної вітчизняної шкільної літературної освіти передбачає утвердження домінанти **особистісно орієнтованого навчання**, пріоритетними чинниками якого є ідея *гуманізації освіти* та принципи *розвивального навчання*, спрямовані на задоволення індивідуальних потреб учнів і розвиток їхніх суб'єктних можливостей у процесі активного пізнання та міжсуб'єктної комунікації. Визначальним в організації особистісно орієнтованого навчання є:

- актуалізація *життєвого досвіду* учнів, урахування їхнього *інтелектуального рівня, пізнавальних здібностей, інтересів, якісних характеристик* та їх послідовне вдосконалення в навчально-виховному процесі;

- розвиток *позитивної мотивації* учнів до пізнавальної діяльності, *потреби в самопізнанні, самореалізації та самовдосконаленні* в контексті соціокультурних і моральних цінностей;

- формування в учнів *здатності до адаптації, самовиховання*, що є необхідними чинниками становлення сучасної особистості, спроможної до конструктивного діалогу з соціумом, культурою тощо (Г. Селевко).

Основними домінантами особистісно орієнтованого *навчання*, що корелюють із іншими принципами дидактики, є:

- *індивідуалізація*, що орієнтована на організацію цілеспрямованого навчального процесу з максимальним урахуванням пізнавальних здібностей учнів та створення умов для максимального розвитку творчого інтелектуального потенціалу особистості;

- *співробітництво, діалогічна взаємодія* суб'єктів навчального процесу;

- *структурування навчального матеріалу*, що передбачає актуалізацію вивченого та можливість його поступового осмислення на вищому рівні;

- *максимальне співвідношення навчального матеріалу з реаліями життя*, що сприяє розумінню учнями важливості набуття предметних знань та необхідності їх постійного оновлення;

- **рефлексія, самооцінка** учнями навчальних результатів, що дозволяє об'єктивно сприймати та коригувати власну пізнавальну діяльність.

Аналіз досліджень сучасних науковців дає змогу окреслити *специфіку особистісно орієнтованого уроку української літератури*:

- *пріоритет учня як суб'єкта* навчання та орієнтація на його особистісні досягнення в процесі організації літературного навчання;

- формулювання *цілей (очікуваних результатів)* уроку та їх *корекція* із урахуванням конкретного навчального матеріалу та індивідуальних особливостей учнів та класу в цілому;
- створення *емоційного фону уроку*;
- опрацювання *навчального матеріалу* відповідно до його *розвивальних та виховних можливостей*;
- розроблення *системи запитань і завдань* для *актуалізації суб'єктного досвіду та опорних знань учнів*;
- *раціональне поєднання методів, прийомів та форм* організації навчальної діяльності, зокрема *активних*, що є ефективними для *самостійного* здобуття і практичного застосування знань;
- *диференційований підхід* до опрацювання навчального матеріалу;
- формування в учнів *умінь самостійної діяльності* та усвідомлення можливості їх застосування в інших навчальних та життєвих ситуаціях;
- створення умов для *рефлексії* учнів.

Таким чином, особистісно орієнтоване навчання на уроках української літератури, що спрямоване на активізацію суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками навчального процесу, передбачає діяльнісний підхід до його організації, врахування суб'єктного досвіду учнів-читачів та сприяє формуванню у них предметної читацької та ключових компетентностей, є однією із виразних тенденцій розвитку сучасної шкільної літературної освіти.

Ключовим поняттям нової парадигми шкільної освіти є **компетентнісний підхід**, що визначається як «спрямованість навчально-виховного процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані *ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності*». Компетентнісний підхід до навчання, результативними ознаками якого є набуття учнями програмових знань, формування компетенцій і компетентностей, передбачає *пріоритет пізнавальної діяльності* учнів, оскільки за таких умов суб'єкт навчання активно розвивається як особистість.

Із огляду на дискусійний характер змістового наповнення чинного Державного стандарту щодо компетентнісної літературної освіти, учені пропонують визначати **предметну компетентність як читацьку** та трактувати її як інтегрований компонент навчальних досягнень учнів, сукупність таких **предметних компетенцій**:

- *загальнокультурна* – розуміння художньої літератури як частини світової культури, її специфіки як мистецтва слова, емоційне сприйняття й глибоке осмислення творів, усвідомлення соціокультурної значущості художньої літератури;
- *власне читацька* – знання найважливіших етапів розвитку літературного процесу, основних фактів життя і творчості видатних письменників, змісту і проблематики творів, обов'язкових для текстуального вивчення, здатність до творчого прочитання художнього твору та особистісного осмислення авторського задуму, знання елементів теорії літератури як основи читацької діяльності, розуміння специфіки мови твору та індивідуального стилю письменника, сформованість читацької культури учня (персональне коло читання);
- *ціннісно-світоглядна* – розуміння світоглядних категорій, духовно-моральних ідеалів, що знайшли художнє відображення у програмових творах, уміння обґрунтовувати власну моральну позицію, сформованість гуманістичного світобачення, усвідомлення значущості художньої літератури для духовного розвитку та самореалізації особистості;

– *комунікативно-мовленнєва* – знання норм української літературної мови, вільне володіння основними видами мовленнєвої діяльності та її активізація, використання функціональних стилів мови в мовленнєвій практиці, здібність до написання творчих письмових робіт різного жанру; – інформаційно-комунікаційна – оволодіння навичками самостійного й продуктивного опрацювання різних джерел інформації (робота з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, з довідниковою літературою, використання ресурсів Інтернет-сайтів).

Таким чином, *предметні компетенції* як результат взаємодії знань, умінь і навичок, читацького досвіду та ціннісних ставлень учнів виявляються в розумінні художньої літератури як невід’ємного складника рідної і світової культури, усвідомленні специфіки літератури як виду мистецтва, знанні художніх творів, обов’язкових для текстуального вивчення, ключових етапів і явищ літературного процесу, основних фактів життя і творчості видатних письменників, умінні аналізувати та інтерпретувати твір із урахуванням його художніх ознак, оцінювати авторську позицію та способи її вираження, використанні теоретико-літературних знань під час роботи над текстом художнього твору, розвитку здібностей щодо створення усних і письмових творчих робіт, переконливому використанні набутих на уроках літератури предметних знань у нових навчальних та життєвих ситуаціях.

Пріоритетними *методами* розвитку читацької компетентності учнів *основної школи* можуть бути репродуктивно-творчий та дослідницький, а характер навчальної роботи на уроках літератури повинен сприяти розвитку логічного мислення учнів-підлітків, вміння аргументувати власні судження про вчинки героїв художнього твору та його ідейно-естетичне значення. Ефективними *видами навчальної діяльності* на уроках літератури можуть бути інтригуючий початок уроку, репродуктивна та евристична бесіда, шкільна лекція з елементами бесіди, прийом коментованого читання, читання художнього твору в особах або інсценізація його уривків, складання усної та письмової простої або порівняльної характеристики героїв твору, зіставлення прототипу і художнього образу, порівняння літературного твору з його інтерпретацією в інших видах мистецтва. Одним зі шляхів формування читацької компетентності є методично правильно організована позакласна та позашкільна робота (бібліотечні уроки, літературні екскурсії, літературно-мистецькі заходи тощо).

Для вивчення української літератури *в 9-му класі* основної школи характерним є узагальнення й систематизація набутих учнями предметних знань та сформованих умінь читацької діяльності, а також визначення завдань їхньої профільної підготовки. Розвитку читацької компетентності дев’ятикласників переконливо сприяють дослідницький та евристичний методи. Найбільш поширеними методами й прийомами є виклад біографії письменника у формі художнього нарису, аналіз літературного твору за сюжетно-композиційними вузлами, постановка проблемних питань і завдань щодо змісту й художніх особливостей твору, самостійні творчі роботи різного жанру, участь у диспуті, виступ на семінарі.

Процес навчання української літератури *у старших класах* передбачає організацію навчальної діяльності щодо подальшого розвитку читацької компетентності учнів, а саме:

- поглиблення внутрішньої мотивації до вивчення творів української літератури;
- формування цілісного поняття про національну художню літературу як невід’ємний компонент світового мистецтва;
- удосконалення умінь аналізувати та інтерпретувати художні твори різних мистецьких напрямів, стилів і жанрів;
- розвиток художньо-образного мислення, літературно-творчих здібностей, розширення культурно-пізнавальних інтересів;
- формування загальнолюдських і національних ціннісних орієнтирів, виховання поваги до українських культурних традицій;

– професійна орієнтація та соціальна адаптація.

На базовому рівні (рівень стандарту та академічний) школярі засвоюють загальні, фундаментальні основи навчального предмета, що сприяє підвищенню їхнього загального інтелектуального та духовного розвитку. Профільний рівень характеризується поглибленим вивченням української літератури, що передбачає розгорнуте, ґрунтовне, усвідомлене осягнення програмових знань та визначається високим рівнем сформованості предметної компетентності старшокласників. Таким чином, літературна освіта в профільних класах в умовах компетентнісного підходу орієнтована на:

– удосконалення вмінь аналізувати й інтерпретувати художні твори в аксіологічному, історичному, екзистенційному аспектах та в широкому культурологічному контексті;

– використання різних підходів щодо дослідження творчості письменників, поглиблене опрацювання художніх творів різних стильових течій і жанрів, узагальнення літературно-художнього матеріалу;

– творче виконання проблемних завдань, спрямованих на поглиблення вмінь самостійної дослідницької діяльності;

– розвиток читацьких інтересів, літературно-творчих здібностей, естетичного смаку;

– підготовку щодо майбутньої професійної діяльності у галузі гуманітарних спеціальностей.

Раціональними методами, прийомами і формами організації навчальної діяльності учнів на заняттях літератури у *профільних класах* є шкільна лекція (оглядова, з елементами евристичної бесіди), дискусія, диспут, семінари, самостійна аналітична робота учнів у процесі опрацювання художнього твору (аналіз та інтерпретація тексту, розгляд літературно-критичних статей, епістолярію митців тощо), навчальні проекти з мультимедійними презентаціями, науково-дослідницька робота в МАН.

Таким чином, методично ефективно організована навчальна діяльність на уроках української літератури в умовах профільного навчання сприяє ознайомленню учнів із фундаментальними цінностями національної та світової художньої культури, розширенню їхніх філологічних знань та художньо-культурної ерудиції, оволодінню вміннями аналізу художнього твору на високому літературознавчому рівні в широкому культурологічному контексті. Відтак у сучасній вітчизняній шкільній освіті послідовно утверджується *тенденція компетентнісно зорієнтованого літературного навчання*, що передбачає формування компетентного учня-читача, який має усвідомлену потребу в постійному читанні творів української та зарубіжної художньої літератури, володіє достатнім рівнем читацької компетентності щодо самостійного аналізу та інтерпретації художніх творів.

Особливого значення в умовах сучасного інформаційного суспільства набуває запровадження в освітню галузь засобів **інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)**, що є пріоритетним фактором модернізації вітчизняної освіти відповідно до Концепції нової української школи, за якою розбудова сучасного освітнього середовища пов'язується з *переходом запровадження ІКТ в освітній галузі від одноразових проектів до системного процесу*, що охоплює всі види діяльності.

Розуміння *інформаційно-комунікаційних технологій* як джерела полісенсорної інформації й ефективного чинника організації диференційованого процесу навчання та його інтенсифікації дає змогу в аспекті порушеної проблеми трактувати це поняття як комплекс методів, прийомів і засобів, що ґрунтуються на використанні комп'ютерних навчальних програм, забезпечуючи інтерактивну взаємодію учасників навчально-виховного процесу та створення інформаційного продукту педагогічного призначення.

Зауважимо, що раціональне застосування ІКТ у вивченні будь-якого предмета передбачає глибоке усвідомлення педагогом усіх його переваг і недоліків із метою оптимального використання наявного потенціалу та усунення негативних аспектів. Згідно положень сучасної методичної науки, для якої засадничим є *поняття «міри»* в організації пізнання, методика застосування ІКТ передбачає й ретельне врахування навчально-виховних ресурсів традиційного навчання, тому, як наголошує Г. Клочек щодо шкільної літературної освіти, *інтеграція медіаосвітніх дискурсів у вивчення будь-якого предмета має відбуватися поступово*. Крім того, використання мультимедійних засобів актуалізує висновок Є. Пасічника про те, що *«наочність у навчанні може забезпечити успіх лише тоді, коли вона диктується логікою навчального процесу, коли наочні образи на уроках розумно поєднуються зі словом учителя»*.

Відтак набуває актуальності поняття *інформаційної компетентності педагога* як інтегративної професійної якості сучасного фахівця, що розуміється як уміння визначати потребу в пошуку інформації, здатність до ефективної роботи з нею в різних формах (традиційних, друкованих, електронних тощо) та продуктивне застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності. Так, підвищенню методичного рівня словесника сприяють віртуальні мережеві фахові співтовариства, віртуальні методичні кабінети словесника, електронні освітні ресурси педагогічного та філологічного спрямування, участь у дистанційних форумах і конкурсах, аудіо та відео конференціях тощо.

Отже, *професійна майстерність учителя щодо використання ІКТ* на уроках літератури обумовлюється такими чинниками:

- достатній рівень технічних навичок для роботи з сучасними комп'ютерами;
- уміння ефективно застосовувати інноваційні технології як засіб навчання та володіти прийомами роботи з новими ППЗ;
- знання психолого-педагогічних особливостей сприймання учнями різних вікових груп інформації на електронних носіях, наукових основ активізації пізнавальної діяльності школярів засобами художнього слова;
- володіння методикою використання ІКТ у процесі вивчення літератури.

Повнота реалізації інформаційно-комунікаційних технологій у процесі вивчення літератури в школі визначається дотриманням певних *психолого-педагогічних та методичних положень*, зокрема:

- урахування принципу адаптивності (відповідність програмного забезпечення комп'ютера індивідуальним можливостям учня);
- позиціонування вчителя як головного суб'єкта у системі організації пізнавальної діяльності учнів;
- використання комп'ютера як допоміжного засобу педагогічної та навчальної діяльності, важливого чинника активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці літератури;
- умотивоване використання аудіовізуальних можливостей Інтернет-ресурсів для уникнення диспропорції у розвитку конкретного й абстрактного мислення учнів-читачів;
- оптимальне застосування ІКТ на різних етапах вивчення навчального матеріалу;
- урахування суб'єкт-суб'єктного принципу навчання літератури;
- раціональне поєднання індивідуальних і групових форм роботи;
- застосування інтерактивних форм і методів у процесі вивчення літератури;
- інтенсифікація навчальної діяльності учнів під час виконання різних видів навчальних завдань;

– забезпечення психологічного комфорту учнів у процесі роботи з комп'ютером.

Специфіка літератури як мистецтва слова визначає особливі підходи до методики застосування ІКТ, своєрідність якої обумовлена **оптимальним поєднанням традиційних та інноваційних методів і прийомів** опрацювання навчального матеріалу. У сучасному шкільному літературному навчанні активно практикуються *мультимедійна лекція, мультимедійна презентація, слайд-шоу, віртуальна екскурсія, веб-квести (рольова комп'ютерна гра), Інтернет-конференція (вебінар), Інтернет-дискурс, кейс-метод, комп'ютерна діагностика знань (мультимедійний літературний диктант, тестування, плікерс, фанфік тощо); створюються мультимедійні проекти, електронні портфоліо, рекламні ролики, мікрофільми, мультфільми, відеоролики за мотивами художнього твору (буктрейлери); використовуються відео- та аудіоматеріали (відеокліпи, аудіокниги), телевізійні програми, електронні підручники, посібники, енциклопедії тощо.*

Відповідно пріоритетними *видами літературних робіт* учнів, за Л. Назаренко, стають: а) підготувати інсценізацію уривку з твору, розіграти його, зняти на відео, підготувати коментар щодо побаченого й прочитаного; б) написати подібний твір, продовження літературного тексту, анотацію, відгук, електронний лист герою або автору й розмістити їх у мережі; в) створити обкладинку до твору, проілюструвати фрагменти, які сподобалися, використовуючи засоби ІКТ; г) дібрати додаткову інформацію, створити електронну базу з вивчення життєвого й творчого шляху письменників; г) здійснити аналіз художнього твору, результати подати у вигляді оригінального електронного продукту: кросворд, вікторина, клоуз-тест, логічний ланцюжок тощо, зібрані в портфоліо.

Таким чином, запровадження інформаційно-комунікаційних технологій надає шкільному вивченню української літератури особистісної зорієнтованості, пізнавальної та емоційної насиченості, активізує різні види навчальної діяльності учнів, що передбачає наявність фундаментальних знань із літератури та базових знань із інформатики, тобто комплексну реалізацію предметних компетенцій учнів-читачів, зокрема загальнокультурної (розуміння національної художньої літератури як важливої частини світової культури), читацької (діалогічна взаємодія учня з художнім словом, його аналіз та інтерпретація, виразне читання творів, висловлення особистісного ставлення до прочитаного), комунікативно-мовленнєвої (здатність до написання творчих письмових робіт різного жанру), інформаційно-комунікаційної (робота з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, з довідниковою літературою, використання ресурсів Інтернет-сайтів). Такий підхід до навчання літератури сприяє розвитку в учнів креативного мислення, виявлення їхніх індивідуальних здібностей, розвиває інтерес до творів словесного мистецтва. Однак важливо зазначити, що надмірне використання ІКТ обмежує безпосереднє спілкування суб'єктів навчального процесу та за умов тривалого використання завдає певної шкоди їхньому здоров'ю.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері шкільної освіти початку ХХІ століття, окреслених у Національній доктрині її розвитку, є орієнтація на диференціацію, варіативність, багатопрофільність та інтеграцію. **Профілізація** як вид диференційованого навчання вимагає обов'язкового врахування особливостей допрофільної підготовки, умов і цілей, що обумовлюють вибір старшокласниками профілю навчання відповідно до особистісних предметних орієнтацій і життєвих планів.

Профіль навчання визначається як «спосіб організації диференційованого навчання, який спрямований на поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів та охоплює таку сукупність предметів: базові, профільні та курси за вибором». Учені виокремлюють внутрішню й зовнішню диференціацію навчання. *Внутрішня диференціація* більшою мірою враховує суб'єктний досвід кожного учня й передбачає роботу школярів над одним навчальним завданням із різним ступенем педагогічної допомоги в процесі його

виконання. *Зовнішня диференціація* розрізняється за рівнями (за здібностями та успішністю учнів у навчанні) та профілями (за інтересами та нахилами до певної професії).

Класифікація форм диференціації навчання зумовлюється розрізненням між окремими класами школи та між групами учнів певного класу (класу-комплекту). Чим більшою є кількість шкіл, потоків або класів, сформованих за метою, функціями й складом учнів, тим меншою є необхідність у диференціюванні в межах окремої школи або класу. Таким чином, на початку ХХІ століття *окреслилася перспектива розвитку освітніх систем, насамперед мережі шкіл нового типу (гімназій, ліцеїв, колегіумів тощо), в яких відповідно до навчального плану передбачається поглиблене вивчення окремих предметів із обов'язковим урахуванням індивідуальних нахилів, здібностей та інтересів учнів.*

Диференційований підхід до вивчення *літератури в школі на профільному рівні* реалізується через її *поглиблене опрацювання*. У дослідженнях Н. Волошиної, С. Жили, В. Неділька, Є. Пасічника, С. Пультера, В. Шуляра, Т. Яценко та інших учених-методистів поглиблене вивчення української літератури розглядається як один із напрямів модернізації сучасної школи, що формується з урахуванням інваріантного змісту навчання на загальнодержавному рівні та відповідає освітньому стандарту.

У сучасній шкільній літературній освіті тенденція щодо профілізації навчання увиразнилася в навчальних програмах та набула практичної реалізації *у предметних курсах і курсах за вибором*. Водночас *основні тенденції* розвитку методичної науки та шкільної практики *в умовах профільного навчання* виявляються в реалізації *диференційованого, особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів, урахуванні культурологічної спрямованості освіти.*

Диференціація *літературних курсів за вибором на спеціальні та факультативні* зумовлена специфікою їх дидактично-методичного призначення та умов реалізації. Літературні спеціальні курси *доповнюють, поглиблюють (а не дублюють) зміст навчальних предметів державного освітнього компонента* (українська література, зарубіжна література, літератури національних меншин, художня культура), що визначає спеціалізацію філологічного напрямку. Літературні спецкурси викладаються в класах української, іноземної філології та історико-філологічного профілю. Спеціальні курси в профільних філологічних класах обираються старшокласниками з кількох запропонованих та є обов'язковими для вивчення. Проведення занять літературного спецкурсу фіксується вчителем у класному журналі з урахуванням вимог щодо записів предметів інваріантного компонента. Оцінювання на заняттях спецкурсів, на відміну від факультативів, здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів із української (зарубіжної) літератури, основними видами якого є поточне та семестрове (річне).

Специфіка проведення літературних спецкурсів визначається:

- різноманітністю шляхів аналізу та інтерпретації художнього твору (раціональне поєднання послідовного, пообразного, ідейно-тематичного, комплексного, композиційного аналізу із компаративним, структурно-стильовим, художньо-семантичним тощо);
- урахуванням широкого культурологічного контексту в процесі вивчення літературно-мистецьких явищ;
- детальним оглядом літературно-мистецьких епох, художніх напрямів та індивідуальних стилів митців тощо;
- поглибленим опрацюванням теоретико-літературних джерел;
- оптимальним практикуванням біографічного підходу (ознайомлення з епістолярієм, мемуарами письменника, спогадами про митця тощо);

- розвитком образного, критичного мислення та вмінь самостійної пізнавально-дослідницької діяльності старшокласників;
- упровадженням інноваційних технологій навчання;
- створенням навчальних проєктів із мультимедійними презентаціями, підготовкою портфоліо, участю в літературних конференціях, «круглих столах», організацією науково-дослідницької роботи в Малій академії наук; організацією творчих зустрічей старшокласників із митцями та представниками гуманітарно-філологічних професій (філолог, викладач, учитель, журналіст, диктор радіо/телебачення, редактор, коректор, працівник прес-служби, перекладач тощо).

На заняттях літературних спецкурсів методично оптимальним є використання таких методів, прийомів та форм організації навчальної діяльності:

- шкільна лекція, наближена до вузівської (проблемна, з елементами евристичної бесіди та самостійної роботи тощо);
- семінарські заняття (зокрема, у формі дискусій, диспутів, дебатів тощо);
- самостійна аналітична робота учнів у процесі опрацювання художнього твору;
- науково-дослідницька робота в МАН, учнівські наукові конференції, тематичні літературно-мистецькі вечори тощо.

Отже, узагальнюючи досвід створення та поширення у шкільній практиці спецкурсів як форми організації та індивідуалізації навчання, укажемо на їх прогресивний характер, що виявляється у:

- широкому спектрі можливостей використання різноманітних методів, прийомів і форм навчання, що не завжди є ефективними в умовах реалізації інваріантного складника навчального процесу;
- цілеспрямованому відборі учнів у навчальні групи, вмотивованому їхніми особистісними інтересами та нахилами;
- зміцненні зв'язків навчання з життям;
- успішному виконанні завдань професійної орієнтації старшокласників.

Літературні факультативні курси – це навчальні заняття, зміст яких, на відміну від спецкурсів, безпосередньо не пов'язаний із загальнообов'язковим навчальним матеріалом шкільних філологічних дисциплін. Такі заняття обираються учнями для ознайомлення з різноманітними сферами знань і людської діяльності, мистецькими явищами, та розширення світогляду загалом.

На факультативах розглядається навчальний матеріал певного обсягу (розрахований на 17 або 35 навчальних годин) і структурно завершеного змісту, що вивчається протягом конкретного періоду. Літературні факультативи рекомендуються як у класах філологічного, так і суспільно-гуманітарного, художньо-естетичного, природничо-математичного та спортивного напрямів, оскільки є однією із ефективних форм диференціації навчання, у ході якого успішно реалізуються принципи особистісно-зорієнтованої освіти.

Отже, факультативи, паралельно з іншими формами позакласних занять із літератури (читацькі конференції, літературні гуртки, конкурси, олімпіади тощо) поглиблюють учнівський інтерес до художньої літератури, що, як свого часу зазначали Т. та Ф. Бугайки сприяють удосконаленню «специфічно читацьких якостей: відтворюючої уяви, спостережливості, емоційної пам'яті, відчуття образного слова, вміння сприйняти ідею літературного твору саме такою, як вона виражена в образах».

Методично оптимальними формами організації навчальної діяльності на факультативних заняттях, окрім індивідуальних, також є групові (підготовка повідомлень, доповідей, композицій, виставок, вікторин тощо) та колективні (пошукова робота літературно-краснзавчого

характеру тощо). Учені-методисти вибір методів навчання на факультативних заняттях обґрунтовують диференціацією рівнів читацької діяльності учнів (відтворення, частково-пошуковий, дослідницький) та пізнавальної самостійності, оскільки «одним із завдань навчання на факультативі є формування і розвиток у школярів умінь і навичок пізнавальної самостійності, яка визначається в методиці літератури як якість, що дозволяє учням самостійно, шляхом творчого застосування наявних у них знань і прийомів літературного аналізу розуміти ідейно-естетичний зміст твору, відображені в ньому події, характери тощо». Таким чином, навчання на факультативних заняттях сприяє вдосконаленню читацьких умінь учнів щодо аналізу та інтерпретації художнього твору, самостійної пізнавальної діяльності та науково-дослідницької роботи, розвитку творчих здібностей та естетичного смаків.

Успішну реалізацію ідей шкільного профільного літературного навчання забезпечує розроблений науковцями Інституту педагогіки НАПН України програмово-методичний супровід літературних курсів за вибором, схвалений МОН України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах. Так, спецкурс «Художня література в контексті світової культури» орієнтує старшокласників на глибоке осмислення художньо-естетичної цінності творів української та зарубіжної літератури періоду модернізму (друга половина XIX – початок XX століття) в контексті світової культурно-мистецької спадщини. Розширенню знань про мистецьке явище постмодернізму як культурно-мистецький феномен рубежу XX – XXI століть, його національну специфіку сприяє вивчення літературного спецкурсу «Українська постмодерна література» на засадах рецептивної естетики і герменевтики. У навчальному матеріалі літературного спецкурсу «Сонет в історії української та світової літератури» подано історію розвитку сонета та визначено основні шляхи його вивчення в умовах профільного навчання. Формуванню в учнів сприйняття української фантастичної прози як окремого літературного явища, усвідомленню ідейно-тематичного змісту, жанрових різновидів, стильових особливостей таких творів та виробленню вмінь їх аналізувати сприяє факультативний курс «Українська фантастична проза».

Таким чином, *ефективність реалізації ідей профільної шкільної літературної освіти* обумовлюється такими чинниками:

- пріоритет завдань особистісно зорієнтованого навчання, що визначається не накопиченням учнями знань із літератури, а їх індивідуальним сприйняттям та глибоким осмисленням;
- практикування аналітичної роботи у процесі опрацювання художнього твору як методично оптимального виду навчальної діяльності, що спонукає учнів до виконання різноманітних усних і письмових творчих завдань, виявлення індивідуальної оцінки художнього твору, коригування власних суджень щодо прочитаного;
- урахування культурологічного контексту (твори живопису, графіки, скульптури, музики, театрального мистецтва, кінематографа), міжпредметних зв'язків («Українська література», «Зарубіжна література», інтегрований курс «Література (рідна і світова)», «Художня культура») як умови цілісного осмислення естетичної цінності творів художнього мистецтва;
- запровадження інтерактивних (діалогових) форм і прийомів роботи на уроці (диспут, «мозковий штурм», «прес-клуб», «акваріум», асоціативні зображення, рекламні проекти, портфоліо тощо) як навчальної діяльності, що сприяє розвитку критичного мислення учнів;
- залучення інформаційно-комунікаційних технологій як засобу доступу до навчальної інформації, зокрема в Інтернет-мережі, що підвищують якість презентації та сприйняття навчального матеріалу з літератури;
- організації науково-дослідної роботи учнів як співпраці суб'єктів навчання, результатом якої є інтелектуальний, творчий продукт

процесу дослідження, зміст якого може мати дослідницький або реферативний характер (доповідь, повідомлення, реферат, Intel-проект, робота в МАН України тощо).

Отже, на початку ХХІ століття в національній шкільній профільній освіті чітко окреслилися основні тенденції розвитку сучасної методики української літератури, обумовлені оновленням її змісту, інтеграцією міжпредметних знань і вмінь учнів, системним застосуванням ефективних методів, прийомів і форм навчання, реалізацією освітніх завдань особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають методологічні засади підвищення рівня предметно-методичної компетентності вчителя літератури в проєкції завдань розбудови Нової української школи?
2. Якими є основні тенденції розвитку новітньої методики навчання української літератури в умовах інформаційного суспільства? Які основні теоретико-методичні вимоги до формування читацької компетентності учнів висувуються вченими на сучасному етапі навчання?
3. У який спосіб особливості розглянутої предметно-методичної компетентності словесника узгоджуються з Вашим досвідом професійної діяльності?

Тема № 2. Формування готовності словесника до навчання літератури в умовах сучасного інформаційного суспільства

ВИД ЗАНЯТТЯ: практична робота № 1.

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: асинхронний.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо вивчення предмета в контексті викликів сучасної літературної освіти, зокрема на основі використання в навчанні інформаційно-комунікаційних технологій

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- методологія навчання літератури в проєкції завдань НУШ, зокрема впровадження в навчальний процес новітніх інформаційних технологій;
- особливості формування читацької компетентності учнів шляхом використання засобів ІКТ;
- методика формування навчальних досягнень в учнів із літератури засобами ІКТ;

➤ *уміння:*

- проєктувати методичний інструментарій навчання літератури з метою формування інформаційно компетентного читача Нової української школи;

➤ *установки до:*

- потреба формування в учнів особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та літератури як мистецтва слова, розвитку їх естетичної свідомості, читацької компетентності, здатності до самореалізації, духовного самовдосконалення, почуття національної свідомості;

○ готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

Коротка умова завдання

Змодельуйте *систему літературних завдань* (2–3 завдання) для учнів, спрямовану на *формування їхньої читацької компетентності* під час вивчення ними *конкретної теми* зі шкільного курсу української літератури, обраної Вами на основі однієї з *чинних навчальних програм* вивчення предмета.

Особливістю цих завдань має бути використання актуалізованих *прийомів* та *засобів методу медіанавчання*.

Шаблон для виконання

Прийоми та засоби медіанавчання	Система літературних завдань вивчення конкретної теми для учнів 5–11-х класів

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Прийоми методу медіанавчання:

- *Інтернет-діалогу* (здійснення комунікації через e-mail (електронну пошту), чат, форум, Skype);
- *Інтернет-змагання* (проведення олімпіад, конкурсів, тестування);
- *Інтернет-пошуку* (здійснення індивідуального та колективного пошуку літературознавчого, культурологічного, історичного, бібліографічного матеріалу, що безпосередньо стосується художнього твору, критичний аналіз інформації, її структурування й підготовка для презентації іншим читачам);
- *роботи з гіпертекстом* (з інтерактивною мультимедійною таблицею тощо);
- *роботи з підлітковою періодикою* (залучення учнів-підлітків до читання періодичних видань, участі в іграх, вікторинах на літературну тематику).

Для мотивації учня до читання учитель може використати такі *сучасні медіатексти*:

- анімаційні стрічки;

- кінофільми і телевізійні програми;
- відеоролики, кліпи, присвячені книжці та читанню, зокрема буктрейлери;
- малюнки, графіка, фотографія на тему книжки і читання;
- рекламні постери, що популяризують книжку та читання;
- заставки популярної пошукової системи Google (так звані дудли);
- матеріали веб-сайтів, присвячені літературним темам, зокрема сайти, на яких читачеві надається можливість представити власні тексти, наприклад: «СтихиЯ» (<http://www.stihija.ru>); «Пролісок» (<http://prolisok.ucoz.ua/>); «Писаки» (<http://pisaki.ru>); «Рожеве слоненя» (<http://slonyk.com/>); «Графоманія» (<http://grafomania.ru>).

Види навчальної діяльності учнів, спрямовані на створення власних медіатекстів:

- підготовка (електронних, рукописних, друкованих) випусків шкільної газети, журналів та альманахів на літературну тематику;
- створення літературних мультимедійних проєктів та окремих презентацій;
- зйомка телевізійної передачі, короткого відеофільму, буктрейлерів на літературні теми;
- виготовлення тематичних світлин, колажів, афіш, рекламних постерів, малюнків;
- складання рекламних слоганів;
- написання інтерактивних коментарів до твору;
- створення віртуальних музеїв, присвячених книжці, читанню, літературним темам;
- добирання матеріалів на літературну тематику для веб-сайтів (персонального, шкільного, бібліотечного);
- ведення блогів (інтернет-щоденників) на літературні теми.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

- У чому полягають особливості спроектованої Вами системи навчальних завдань? Яким чином така робота сприяє формуванню читацької компетентності учнів у процесі вивчення конкретної теми зі шкільного курсу української літератури?
- Якими основними психолого-педагогічними вимогами має керуватися словесник, розробляючи літературні завдання, що передбачають використання засобів медіанавчання?
- У який спосіб спроектована Вами система навчальних завдань із літератури узгоджується з актуальними викликами становлення Нової української школи?

Тема № 3. Формування готовності словесника до навчання літератури в умовах сучасного інформаційного суспільства

ВИД ЗАНЯТТЯ: практична робота № 2.

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: асинхронний

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо вивчення предмета в контексті викликів сучасної літературної освіти, зокрема інтегрованого вивчення художніх творів як вагомого чинника підвищення якості навчання літератури

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- дидактичні умови інтеграції навчально-виховного процесу на засадах Нової української школи;
- особливості формування читацької компетентності учнів на заняттях інтегрованого вивчення літератури;
- методика інтегрованого навчання літератури: види, етапи та форми реалізації міжпредметної інтеграції змісту навчання;
- сучасне освітнє соціокультурне, художньо-естетичне середовище як провідна форма інтегрованого навчання.

➤ *уміння:*

- проєктувати засоби інтегрованого вивчення художнього твору шляхом моделювання сучасного освітнього соціокультурного, художньо-естетичного середовища;
- формувати читацьку культуру особистості на основі міжпредметної інтеграції змісту навчання літератури в контексті розбудови Нової української школи.

➤ *установки до:*

- потреба інтегрованого навчання літератури як вагомого вдосконалення літературної освіти;
- готовність використовувати отриманий досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

Коротка умова завдання

Розробіть у *довільній формі* (навчальної моделі, мультимедійної презентації тощо) **фрагмент інтегрованого заняття**, зорієнтованого на *міжмистецьку* взаємодію *української літератури* з твором *іншого виду мистецтва* (образотворчого або музичного, театрального та ін.), що презентував би *один із типів інтегрованого вивчення* художнього твору, спираючись на конкретну *навчальну програму* вивчення предмета (за вибором).

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Напрями реалізації міжпредметної інтеграції *змісту навчання (від простого до складного)*: 1) уведення *міжпредметних зв'язків* на уроках суміжних дисциплін на основі *репродуктивної діяльності і елементів проблемності*; 2) постановка *міжпредметних навчальних проблем і самостійний пошук* їх вирішення на окремих уроках; 3) *систематичне проблемне навчання на основі ускладнених міжпредметних проблем всередині* окремих курсів; 4) уключення спочатку *двосторонніх, а потім і багатосторонніх зв'язків* між різними предметами на основі *координації діяльності вчителя*; 5) розробка *широкої системи в роботі вчителів*, які здійснюють міжпредметні зв'язки як *в змісті й методах, так і в формах* організації навчання, включаючи *позакласну роботу* і розширюючи межі програми.

Характерні риси інтеграції навчання у практиці шкільного вивчення літератури найяскравіше відображає **урок, базовим принципом конструювання якого за сучасних умов є інтеграція змісту навчання**.

Реалізація цього засадничого положення потребує уточнення змісту й подолання термінологічних розбіжностей у тлумаченні ознак

двох споріднених між собою різновидів такого типу уроку: інтегрованого та інтегративного (інтегрального). Сутність *інтегрованого* уроку літератури, як підкреслюють фахівці (Шуляр В. І., 2008, с. 41–42), полягає в одноосібному моделюванні словесником навчального заняття з метою вивчення складних питань, що є предметом розгляду суміжних навчальних дисциплін, наприклад, літератури й мови; літератури й історії; літератури й різних видів мистецтва (живопис, музика, театр і т. ін.); літератури, мови та образотворчого мистецтва тощо. Прикметною ознакою *інтегративного (інтегрального)* уроку літератури є об'єднання зусиль учителів різних предметів у його підготовці й проведенні, а також в інтеграції знань про літературно-мистецькі явища, поняття, факти, що є об'єктом вивчення і здобуваються засобами різних навчальних дисциплін (Шуляр В. І., 2008, с. 38). У дидактиці для позначення цього виду уроку традиційно використовують термін «*бінарний урок*», наголошуючи, що це заняття, яке однозначно проводять два вчителі, використовуючи міжпредметну взаємодію з метою підвищення ефективності навчального процесу, а не заради його зовнішнього ефекту.

Класифікація як інтегрованих, так й інтегральних уроків літератури здійснюється за змістом і дидактичною метою, на основі чого розрізняють: а) уроки здобуття нових знань (*вивчення життєпису письменника, художнього твору тощо*); б) уроки систематизації та узагальнення знань (*за тематичним спрямуванням, за проблемою з позакласного читання чи літератури рідного краю*); в) комбіновані уроки (*урок – літературно-музична композиція; урок-театралізація*).

Цілісні **моделі компетентнісно-діяльнісних інтегрованих уроків літератури**, запропоновані В. І. Шулярем (Шуляр В. І., 2014, с. 316–321), спрямовано не лише на розвиток технологічної, а й *інтегральної компетентності* словесника, дають йому змогу глибше усвідомити своєрідність інтегрованого вивчення предмета як взаємопроникнення структурних елементів різних галузей навчання в систему літературної освіти її суб'єктів для узагальнення й об'єднання в одне ціле, забезпечення систематизації й комплексності знань, формування інтегральної компетентності учня-читача:

Архітектоніка, композиційні елементи та сюжетно-змістові лінії співробітництва вчителя-літератора з учнем-читачем за компетентнісно-діялісною парадигмою

Зачин уроку

I. Вступне слово-звернення вчителя до учнів-читачів

- 1.1. Уведення школярів у «цілісний» духовно-мистецький світ письменника.
- 1.2. Особистісно значуща деталь, факт, приклад, сцена з художніх творів або/і життєвої ситуації письменників.
- 1.3. Інтрига-коментар вислову до літературно-мистецьких творів, теоретико-літературних явищ або/і творчості митців.

Основна частина

II. Орієнтаційно-прогностична лінія літературно-мистецької освіти

2.1. Повідомлення, корпоративне формулювання теми уроку, читацьких завдань. 2.2. Визначення особистісно важливих цілей читацької діяльності. 2.3. Умотивування наступної діяльності вчителем або/і школярами. 2.4. Позитивна настанова на вирішення літературно-мистецьких завдань.

Кульмінаційні моменти розв'язання літературно-мистецьких завдань

III. Проективно-операційна лінія літературно-мистецької освіти

3.1. Підготовка до інтеграційно-компаративного новозасвоєння знань як «цілісність»

3.1.1. Визначення напрямів, проблем для обговорення з різних галузей знань.

3.1.2. Збір і відбір міжпредметного матеріалу за визначеною темою.

3.1.3. Прийоми використання інформації з різних предметів для нового осмислення подій, явищ літературно-мистецького простору.

3.1.4. Порівняльний аналіз текстів за різними ознаками, формування уміння синтезувати та матеріалізувати в нові знання.

3.1.5. Усвідомлення інтегративно-компаративної «цілісності» зібраної інформації (за пакетом запитань і завдань для учнів-читачів).

3.1.6. Виконання завдань, підготовка проектів за індивідуальним планом (у групах, парах, індивідуально).

3.2. Операційно-пізнавальна складова літературно-мистецьких дій учня-читача:

Інтеграція: інтегрований урок літератури

(Одноосібна модель уроку чи заняття, яку розробляє та реалізує вчитель-словесник за участю учня-читача з метою вивчення складних питань, що є предметом розгляду суміжних навчальних дисциплін)

Міжнауковий, міжкурсовий, міжпредметний, міжлітературно-мистецький огляд

3.2.1. Читання, попереднє знайомство з текстами, художніми творами.

3.2.2. Обмін враженнями за змістом почутого/прочитаного/побаченого: первинний етап.

3.2.3. Словникова робота (за необхідності).

3.2.4. Повторне читання адаптованих уривків із різних текстів для зіставлення з сюжетами, темами, проблемами тощо інших матеріалів, творів.

3.2.5. Усвідомлення художньо-мистецької цінності твору.

3.2.6. Контекстне осмислення художнього твору, виявлення його місця (ролі), автора в просторі інших наук, дисциплін.

3.2.7. Літературно-мистецька діяльність читачів: дослідно-пошукові, творчі завдання, роботи (усні й письмові), проекти, художнє читання (розказування, о-мовлення) текстів (уривків) тощо.

Інтеграція: інтегративний урок літератури

(заняття, що полягає в об'єднанні зусиль учителів різних предметів у його підготовці й проведенні, а також в інтеграції знань про літературно-мистецьке явище, поняття, факти, які є об'єктом вивчення і здобуваються засобами різних навчальних дисциплін)

Міжнауковий, міжкурсовий, міжпредметний, міжлітературно-мистецький огляд

1. Особистісно зорієнтована підготовка до аналітико-синтетичної роботи читача/глядача/слухача з текстами творів (за попередніми рекомендаціями вчителів різних предметів).

2. Самостійно керована робота учня-читача з різноплановими текстами.

3. Обмін враженнями від попереднього самостійного ознайомлення з текстом.

4. Заповнення понятійно-термінологічного простору учня-читача за літературно-мистецькою темою.

5. Біографічний, історичний, художньо-мистецький, соціально-побутовий тощо коментар для розуміння тексту, його автора й т. ін.

6. Виконання аналітико-синтетичних дій учнем-читачем за текстом художнього твору (творчістю письменника).

7. Інтерпретування відібраних уривків, сцен, картин, епізодів, фактів, ключових фраз, описів тощо з художнього твору (творчості письменника).

8. Контекстне особистісно-значуще прочитання твору, виявлення його місця, ролі автора в літературному процесі.

9. Представлення-захист спільного результату співпраці за літературно-мистецькими та іншими текстами.

Інтеграція: інтегральний урок літератури (заняття, яке передбачає досягнення учнем-читачем у співпраці з учителем української або/і зарубіжної (світової) культури подібностей, відмінностей розвитку літературно-мистецького процесу, виявлення зв'язків і впливів літератур різних народів на формування Я-особистості читача як носія культури свого народу, нації)

Типологічний, міжетекстуальний літературно-мистецький огляд; огляд теоретико-літературних знань і художньо-мистецьких явищ

1. Усвідомлення теми, ідеї твору з метою порівняльного аналізу описаних фактів, подій, явищ різнонаціональних літератур.

2. Асиміляція теоретико-літературного інструментарію, необхідного для порівняння знань і набутих умінь на уроках української та зарубіжної літератур.

3. Підготовка до аналітико-синтетичної, порівняльно-узагальнювальної діяльності читача за текстом художнього твору:

3.1. *Самостійне (колективне) читання (коментування) художнього твору (творів) різних літератур.*

3.2. *Обмін враженнями від первинного прочитання текстів.*

3.3. *Заповнення понятійно-термінологічного, словникового простору читача.*

3.4. *Аналітико-синтетичні дії учня-читача за текстами художніх творів.*

3.5. *Визначення контактено-генетичних зв'язків національної й інонаціональних літератур, художніх творів, майстрів художнього слова.*

3.6. *Встановлення типологічних зв'язків між творами, спільності єдностей, аналогій у літературі й мистецтві (теми, мотиви, сюжети, ідеї, образи, літературні школи: течії, напрямки).*

3.7. *Контекстне особистісно-значуще прочитання, інтерпретування твору, виявлення його місця, ролі автора в літературному процесі (літературознавчо-мистецький, аксіологічний, історико-літературний, духовно-мистецький контекст).*

4. Виявлення наявності у структурі теоретичного матеріалу інформативно-вузлових зв'язків, створення взаємної опори для засвоєння провідних теоретико-літературних понять, фактів, положень.

5. Виявлення спорідненості, відмінності або/і своєрідності світоглядних позицій та художньої манери авторів порівнювальних творів.

IV. Рефлексивно-корективна лінія контролю літературної освіти, читацького досвіду учнів

4.1. Узагальнення почутого, систематизація знань, ціннісних норм:

4.1.1. Представлення, демонстрація результатів читацької діяльності: звіт учня-читача за результатами опрацювання художніх творів, різнопланових літературно-критичних матеріалів за творчістю письменників різнонаціональних літератур.

4.1.2. Укладання таблиць, схем, планів, тез за результатами опрацювання різнопланових матеріалів.

4.2. Оперативний контроль літературно-читацького досвіду учнів:

- 4.2.1. Обмін враженнями, бесіда, співбесіда, тестування, репрезентація та ін.
 4.2.2. Самоаналіз і самоусвідомлення міри збагачення власного ментального досвіду (творча рефлексія).
 4.2.3. Самооцінювання виконуваної роботи під час опрацювання літературно-мистецької теми.

Розв'язка уроку

V. Слово-епілог словесника

- 5.1. Коментар варіативного особистісно зорієнтованого домашнього завдання (з курсів української, зарубіжної, рідної літератур).
 5.2. Слово-акцент учителя літератури (відповідно до літературно-мистецької теми).

Теми інтегрованих уроків можуть бути такі: *Образ сонця в поезії Б.-І. Антонича і Тараса Шевченка; «Титарівна» Тараса Шевченка й Марка Кропивницького»; Трагедія ідеальної «природної» особистості в антиприродних умовах існування (за романом І. Багряного «Сад Гетсиманський» та оповіданням О. Солжениціна «Один день Івана Денисовича»); Проблема морального вибору жінки (за повістю Миколи Хвильового «Сентиментальна історія» та романом Валерія Підмогильного «Місто»); «Бо ти на землі – Людина» (за творами О. Кобилянської «Людина» і Г. Ібсена «Ляльковий дім»); інтегративних уроків: «Доля Миколи Хвильового – трагедія знівечених ідеалів» (література – історія); «Чорнобиль: вплив аварії на людське життя» (література – хімія – біологія); «Від реалізму до імпресіонізму» (за творчістю письменників української і світової літератур та митців-художників, музик) (українська література – світова література – світова художня культура – музичне й образотворче мистецтво).*

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають методичні особливості проєктування компетентнісно-діяльнісного інтегрованого уроку літератури?
2. Якими основними дидактичними вимогами має керуватися словесник, розробляючи завдання для інтегрованого вивчення художнього твору?
3. У який спосіб спроектоване Вами інтегроване заняття з літератури узгоджується з актуальними викликами розбудови Нової української школи?

Тема № 4. Перспективні технології навчання літератури

ВИД ЗАНЯТТЯ: інтерактивна лекція.

ФОРМАТ ЗАНЯТТЯ: синхронний.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення предметно-методичної компетентності словесників щодо концептуального розуміння наукових засад шкільного вивчення літератури, зокрема на основі технологізації процесу опрацювання художнього твору

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

➤ *знання:*

- педагогічна технологія;
- наукові засади перспективних педагогічних технологій навчання літератури;
- особливості формування читацької компетентності учнів у контексті технологізованого навчання літератури;

- *уміння:*
- проєктувати методичний інструментарій шкільного вивчення художнього твору, використовуючи елементи перспективних технологій навчання літератури;
- *установки до:*
- потреба моделювати шкільне вивчення художніх творів на науково виваженому рівні;
- готовність використовувати засвоєний досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до сучасної шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

ТЕОРЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ЗАНЯТТЯ

Основні поняття:

Педагогічна технологія як педагогічна система отримання наперед запланованого гарантованого результату. Науково-методичні засади технологій навчання української літератури в основній і старшій школі. Технологізоване навчання літератури (А. Ситченко). Вивчення літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах (С. Жила). Екзистенціально-діалогічне вивчення літератури в старшій школі (Г. Токмань). Вивчення літератури на філософсько-історичних засадах (Ю. Бондаренко). Інтерсуб'єктне навчання української літератури в основній і старшій школі (В. Уліщенко). Теорія і практика використання технологій навчання у шкільному курсі зарубіжної літератури; компаративний аналіз літературних творів (А. Градовський). Розвиток читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури (О. Ісаєва). контекстне вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури (В. Гладишев). Вивчення перекладних художніх творів (Ж. Клименко). Формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової літератури (А. Вітченко).

Основні питання теми:

- Теоретичні засади сучасних педагогічних технологій.
- Науково-методичні засади технологій навчання української літератури в основній та старшій школі.
- Теорія і практика використання технологій навчання у шкільному курсі зарубіжної літератури.

Зміст навчання

1. Теоретичні засади сучасних педагогічних технологій.

В умовах перманентних змін сучасної освіти, зумовлених викликами глобалізаційних трансформацій, утверджується пріоритет інноваційного розвитку освітньої системи на основі модернізації всіх її складників, зокрема педагогічних технологій навчання.

Багатоаспектний розгляд поняття педагогічної технології, а саме як: раціонального способу досягнення свідомо сформульованої освітньої мети (Б. Лихачов), науки (Г. Селевко), педагогічної системи (В. Беспалько, С. Сисоєва, Д. Чернілевський), педагогічної діяльності (А. Нісімчук), системнодільнісного підходу до освітнього процесу (О. Пехота), системи знань (В. Онишук), мистецтва педагога (Н. Тализіна), модель (В. Ченців), засобу оптимізації та модернізації освітнього процесу (Ф. Янушкевич), процесуального компонента освітнього процесу (М. Кларін), інтегративного підходу до освіти (П. Мітчелл), дозволяє простежити тенденцію розуміння вченими **педагогічної технології** як

педагогічної системи, що має на меті отримання наперед запланованого гарантованого результату.

Основними елементами структури такої системи є: *концептуальна основа, змістова й процесуальна частини*, а найважливішими ознаками – *відтворюваність* (С. Сисоєва), *детальний опис кожного етапу на шляху до мети та обов'язковість відтворення способу дій* (С. Бондар). Це означає, що технологізація формування читацької компетентності учнів на уроках літератури передбачає визначення *оптимальної комбінації змісту виучуваного матеріалу, методів і форм* його опрацювання та вибору практично доцільних *шляхів і засобів* їх реалізації відповідно до запланованої дидактичної мети.

2. Науково-методичні засади технологій навчання української літератури в основній та старшій школі.

2.1. Технологізоване навчання літератури (А. Ситченко).

Проектувально-технологічна концепція здійснюється на принципах *гуманітаризації* навчання, його *проектваності й керованості, структурування* як літературних знань і вмінь, так і ходу їх поетапного засвоєння в *спеціально організованому ступеневому неперервному педагогічному процесі*.

Навчальна модель являє собою попередній, запроєктований учителем *опис системи розумових дій учнів*, спрямованих на засвоєння змісту твору й досвіду відповідної діяльності і складається на основі стійкої логіко-функціональної структури *певних типів аналізу художнього тексту*, вибір яких залежить як від домінуючих у ньому ключових емоційно-сміслових одиниць (*уривків чи образів, проблем чи мовних засобів* тощо), так і дидактичної мети.

Успішне технологізоване навчання зумовлюється тим, що будь-яка дидактична задача складена так, щоб можна було розкрити хід цього рішення, а не лише його результат. Усвідомлення читачами кожної навчальної дії як складової частини певної розумової операції, спрямованої на розв'язання конкретної *літературної задачі*, сприяє цілісному вивченню художнього твору, активному засвоєнню його естетичного потенціалу. Стійка відтворюваність розумових операцій, з яких складається аналіз, робить прозорим і пізнаваним порядок його проведення, а неодноразове виконання одних і тих же вправ-операцій в однотипній навчальній ситуації дає змогу закріпити їх у свідомості учнів і використати в нестандартних умовах.

Чітка структурованість і варіативність *шляхів літературного аналізу* у поєднанні з неоднозначністю сприйняття різними читачами одного твору та щоразу нового змісту кожного наступного твору, його психологічною багатоплановістю й багатовимірним смислом дають учням змогу уникнути розумового формалізму й відчути на собі людиноформувальний вплив художнього пізнання.

Компонентами технологізованого навчання з літератури виступають: *ключові проблеми літературної освіти і мотивація пізнавальної діяльності, типи і структура читацьких умінь і спрямованих на їх вироблення відповідних навчальних завдань, правила та умови їх виконання, навчальні моделі та форми і критерії діагностики й корекції педагогічного процесу*. Реалізація технології аналізу художнього твору в школі переслідує конкретну дидактичну мету – сформувати в учнів наукове поняття про його зміст і форму; через усвідомлення відносно стійких одиниць процедури різних типів аналізу виробити загальну розумову здатність до контекстної інтерпретації прочитаного; завдяки процесу і результату засвоєнню мистецтва слова вплинути на становлення домінантних рис розвинутої особистості.

Під час засвоєння учнями змісту і значення твору в їх свідомості висвітлюються найширші взаємозв'язки між автором, твором з його художніми складниками й зовнішніми типологічними зв'язками та іншими читачами-учнями, що врешті-решт приводить їх до осмислення не

лише проблематики і поетики, а й певної структури тексту і відповідної їй системи розумових дій, забезпечує особистісне засвоєння художнього матеріалу.

Поліпшення шкільної літературної освіти пов'язується з розвитком інтелектуальної сфери учнів, що виступає й умовою морального становлення особистості, її оціночних орієнтацій в навколишньому середовищі. Для цього насамперед виявляється і враховується власний досвід читачів-учнів, а засвоєння методичних нормативів і технологічних схем здійснюється на засадах саморегуляції читацької роботи. Дидактичною метою аналізу художнього твору є не просто засвоєння знань і вмінь, а розвиток знаючої та вмілої особистості, схильної до високоморальних переживань і здатної до соціально відповідальної діяльності. Емоційно-чуттєвий контакт учнів з літературними героями і подіями, переживання, які активізують не лише уяву, а й впливають на їхні оцінні судження, приводять юних читачів до осмислення головного і справжнього в людському житті, що має для них важливе особистісне значення.

У процесі технологізованого навчання відбувається *триступеневе входження читачів-учнів в оперативний простір*: а) освоєння загальних алгоритмів певного типу аналізу; б) формування якомога більшого числа часткових способів навчальної роботи та в) освоєння загальних основ дослідницьких методів аналізу художнього твору.

Формування в учнів *читацьких та загальнонавчальних умінь* пов'язується з ієрархічно організованим учителем цілеспрямованим пізнавальним процесом, внаслідок чого нові знання і вміння (або їх елементи) у кожному наступному класі «нарощуються» на базовий рівень, знаменуючи новий оберт у сходженні читачів-учнів до розуміння і переживання творів мистецтва.

2.2. Вивчення літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах (С. Жила).

Проблема стану мистецької освіти в школі є вічною проблемою. Розв'язання її залежить від трансформації всієї системи гуманітарної освіти, навчання і виховання. У реалізації цього складного процесу українська література може виконувати інтегративну роль, формувати в учнів систему художнього мислення. Під час вивчення мистецтва слова *суміжні види образотворчості (музика, живопис, графіка, скульптура, театр, кіно) впливають на різні сфери сприймання і створюють додаткові можливості для художнього розвитку особистості.*

Засвоєння змісту літературної освіти на міжмистецьких засадах здійснюється за допомогою таких *методологічних принципів*: 1) безперервності і спадкоємності різних рівнів художньої освіти; 2) мультикультурного підходу, який пропонує введення до програми з літератури широкого діапазону художніх систем (впроваджується варіативність, поліфонічність індивідуальних інтерпретацій мистецьких явищ); 3) опертя на національно-культурні особливості мистецтва під час упорядкування програми з української літератури (культура має наближатися до індивідуального світосприймання, а в цьому процесі суттєвим є чинник національної самосвідомості); 4) комплексного підходу до вивчення літератури на основі взаємодії різних видів мистецтв; 5) порівняльного підходу у процесі осягнення різних мистецьких текстів; 6) діалогової взаємодії; 7) впровадження особистісно зорієнтованих методик художньо-освітньої діяльності, індивідуальних підходів до мистецько обдарованих учнів та інших категорій старшокласників.

Визначено такі основні *напрями використання музики у процесі вивчення української літератури*: музика усної народної творчості; музика в житті й творчості письменника; музика, втілена в літературному тексті; музика, яка народилася в тісній єдності з текстом; музика, яка звучить або про яку говориться в творі; музика як психологічний настрій; музика як особиста творчість учнів; схарактеризовано основні види роботи під час виділених шляхів залучення музики на заняття літератури; названо ефективні методи й методичні прийоми вивчення

української літератури у взаємозв'язках із цією образотворчістю.

На основі аналізу змісту театраль-но-творчого розвитку старшокласників створено систему, спрямовану на формування в учнів відповідної суми знань про театральне мистецтво, основ глядацької культури й навичок акторської, режисерської, сценографічної майстерності; визначено *основні напрями використання театраль-ного мистецтва на уроках української літератури*: оглядові лекції, присвячені українській культурі того чи іншого періоду її розвитку; поодинокі оглядові лекції з історії українського театру й драматургії; вивчення біографії письменника, пов'язаного з театральним мистецтвом; заняття текстуального вивчення драматичного твору; схарактеризували основні види роботи під час виокремлених напрямів залучення суміжної синтетичної образотворчості.

Методика роботи на уроках літератури в старших класах із залученням ігрового кіно має свою специфіку. Кіномистецтво виступає як принцип створення загальної моделі художнього аналізу фільму й твору літератури. Для художнього аналізу кінострічки (як і будь-якого іншого твору мистецтва) потрібні знання основних художніх прийомів, структурних елементів, природи умовності цього виду образотворчості. Аналіз, який ґрунтується на поетапно набутих теоретичних знаннях, розширює і поглиблює уміння бачити кінематографічний текст як мистецьке явище. Старшокласники детально розглядають кожен складник, який в конгеніальному еквіваленті представляє собою начебто мікроструктуру загальної образно-емоційної картини буття, виявляючи художню закономірність цілого. Вони мають учитися бачити художню логіку розвитку авторських думок, розпізнавати як народжується кіномистецький образ. Підсумовує аналіз ігрового фільму за літературним твором, як правило, розбір мистецької концепції творчого колективу.

Кіно у процесі вивчення літератури є цінною образотворчістю тільки тоді, коли вона не порушує загальну систему вивчення предмета, а органічно поєднується з нею, посилюючи її специфічними виразовими засобами.

Творчий потенціал індивідуума визначається об'єктивними можливостями і внутрішньоособистісними чинниками, серед яких особливу роль відіграють здібності і ставлення до творчості. Впровадження мистецьких методів активного осягнення художніх одиниць пов'язане зі зміною освітньої парадигми. Докорінні модифікації в організації навчального процесу на заняттях літератури призвели до того, що вивчення мистецтва слова перетворилося із предметно-центричного на культуровідповідне. За цією методикою відбувається переорієнтація старшокласника зі сприймання готової інформації на набуття навичок самостійних мистецьких пошуків та практичного їх застосування. Технологія навчання перетворюється з вербальної на полімистецьку (вербальну й невербальну), набуває характеру педагогічного співробітництва з демократичним стилем мистецького спілкування (діалогова форма осягнення смислу мистецьких творів, авторських ідей).

2.3. Екзистенціально-діалогічне вивчення літератури в старшій школі (Г. Токмань).

Сучасна школа має не тільки повернути історичну справедливість, об'єктивність і різновекторність наукового знання, а й модернізувати технологію викладання, дати простір роздумам та *екзистенційному вибору особистості*.

Філософія екзистенціалізму нині широко використовується в українському літературознавстві як інтерпретаційна основа дослідження конкретних художніх текстів і як теоретико-літературна засада *тлумачення буття художнього слова, існування якого розпочинається із зустрічі з читачем*. Саме ця парадигма філософування, на переконання сучасних науковців, найбільше відповідає ментальності українця, багатьом мотивам національної літератури, стратегічному напрямку реформування нашої школи.

Висунуто такі *принципи сучасного прочитання української літератури в школі, як діалогізм і проблемність*. Діалог тлумачиться в

аспектах спілкування «учень – художній текст», «учитель – учень», розглядається явище інтертекстуальності в шкільній рецепції, а також пояснюється необхідність вивчення діалогу, який твір веде з історичною добою, літературною традицією, науковими теоріями.

Проблемність як принцип викладання літератури в старшій школі конкретизується у класифікації проблемних запитань. Визначаються такі види проблемних запитань, кожний з яких ілюструється прикладом.

1. Учні отримують запитання, для відповіді на яке у них відсутня інформація. Вони повинні звернутися до книги, прочитати певний матеріал, який стане витоком їхньої відповіді.
2. Ставимо проблему, для розв'язання якої потрібно застосувати складний алгоритм мислительної діяльності.
3. Складне питання з літературознавчого аналізу тексту, відповісти на яке можна лише застосувавши науковий теоретико-літературний інструментарій та проникнення в підтекст твору.
4. На питання можна відповісти по-різному, учень обирає один з варіантів відповіді, здійснюючи екзистенційний вибір.
5. Проблемне запитання вимагає уваги до деталі тексту – психологічної, філософської, історичної, соціальної, мистецької: відповідь може бути через тлумачення деталі, яка не відіграє значної ролі в розвитку подій (в епосі та драмі) чи в перебігу почуттів і думок (у ліриці), проте ховає значний підтекст, що виявляється герменевтично, через зіставлення частини й цілого, за принципом герменевтичного кола.

Пропонується такий тип заняття, як *«урок-психологічне дослідження»*. Розглядається методика вивчення в школі таких специфічних прийомів поетики психологізму, як: називання психічного стану героя (пряма авторська характеристика, характеристика одним з персонажів), опис зовнішніх виявів психічного стану (психологічний портрет, психологічний пейзаж, психологічний інтер'єр, особливості мовлення, психологічна деталь), опосередкований вияв психічного стану героя (видіння і марення, сни, помилки), пряме зображення перебігу процесів внутрішнього життя героя (внутрішній монолог, діалог із самим собою, психологічний самоаналіз, плін свідомості, невласне-пряма мова, авторський психологічний аналіз, психологічний підтекст).

Рекомендується також у гуманітарних спеціалізованих навчальних закладах, які готують майбутніх абітурієнтів для філфаків, факультетів психології, політології, соціології, журналістики, дещо заглибитися в теорії З. Фрейда та К.-Г. Юнга і провести дослідження художнього тексту на цій теоретичній основі. Зокрема моделюється архетипний пошук, а також визначення інтровертних і екстравертних типів серед літературних персонажів, дослідження певних художніх образів як символів і знаків.

Урок-філософське дослідження як тип заняття з літератури в старшій школі спрямований на формування в учня високого інтегрованого рівня гуманітарного мислення. Наводяться і коментуються визначення філософії італійським мислителем-екзистенціалістом Н. Аббаньяно, який переконував, що філософська свобода або належить усім, або нікому, тому що кожна людина повинна мати змогу філософувати. Екзистенціальне філософування є вільним, у тому сенсі свободи, що означає постійний вибір власної позиції у відношенні до життя й світу, процес формування свого «Я». Проблеми філософії, як її розуміють екзистенціалісти, стосуються не людини взагалі, а індивідуума в конкретності його існування. Така філософія є закликами й вимогами до людини, щоб вона з'ясувала відношення з самою собою, взяла на себе відповідальність і прийняла своє рішення. Екзистенціалізм схожий на гру: він розіграє конкретну долю людини, котра вступає у світ людей, і цим аргументується доцільність його застосування при викладанні літератури.

Коли за основу береться думка про національну ментальність, філософське дослідження на уроці української літератури межуватиме з

психологічним пошуком. Вираз «національна ментальність» на уроці можна замінити поетичнішим, тож ближчим до нашого предмету – «українська душа». Сучасні вітчизняні філософи екзистенціального спрямування Ігор та Ада Бички визначили риси української ментальності, поєднавши у своєму розмислі аналіз геополітичного становища України, її історичний шлях, зіставлення з російською ментальністю, засадничий екзистенціальний погляд на людину. На основі їхньої теорії про кордоцентризм, антеїзм і екзистенціальність української душі пропонується організувати учнівський пошук у два способи, а саме:

1. Пояснити класові особливості національної ментальності і запропонувати знайти в художньому тексті, що вивчається, їх вияви. Старшокласники мають прийти від філософської думки до мистецького образу через глибоке усвідомлення даного вчителем матеріалу і його практичне застосування при літературознавчому аналізі конкретного тексту.
2. Закликати учнів до самостійного визначення рис української душі. Учні можуть піти одним зі шляхів, окреслених учителем: наприклад, схарактеризувати персонажа твору, зіставити характери двох героїв різних національностей, інтерпретувати перебіг думок та почуттів ліричного героя вірша тощо. Це шлях від конкретного мистецького образу до самостійно відкритої філософської думки.

2.4. Вивчення літератури на філософсько-історичних засадах (Ю. Бондаренко).

У сучасній методичній думці активізувалася увага до контекстного та компаративного підходів. Вони дають змогу формувати уявлення школярів про зв'язок літератури з культурно-історичними процесами. Не менш важливо враховувати взаємодію між художньою та філософською парадигмами мислення. Для цього необхідно розробляти й упроваджувати у шкільну практику філософсько-історичні засади навчання української літератури.

Світоглядне освоєння дійсності є постійною тенденцією у творчості вітчизняних письменників різних поколінь. Історична картина світу наявна не тільки в історичних жанрах, але й у текстах, присвячених сучасній для письменників добі. Літературні джерела, що вивчаються в середній школі, демонструють філософське бачення митцями окремих етапів історії та універсальних вимірів світового й національного буття. Проте в поширених методичних підходах до навчання літератури цю особливість враховано не завжди. Ще менше уваги приділяється історичній свідомості автора – світоглядно-психологічному чиннику, який впливає на моделювання художньо-історичного зображення.

Разом із тим навчання української літератури в середній школі значною мірою засноване на принципі історизму. Поруч із позитивними сторонами вказаний принцип має і свої недоліки, один із яких – встановлення критерію «історичної правди», який нібито має бути реалізованим у зображенні дійсності.

Поставлені завдання можна розв'язати за умови впровадження у шкільну практику ряду спеціальних принципів навчання літератури. На перше місце необхідно висунути принцип *світоглядно-філософського історизму*, який стимулює вчителя та учнів до встановлення зв'язку літературних творів *не стільки з соціальними процесами, явищами, фактами (хоча можливість для таких зіставлень завжди залишається), скільки зі світоглядно-філософськими домінантами*, які існували в суспільній свідомості доби письменника і впливали на нього.

Другим у групі принципів треба виділити принцип *ідеаційності*. Його сутність полягає в тому, що вчителі та школярі постійно повинні виявляти в літературному матеріалі художнє втілення чотирьох фундаментальних ідей – *Бога, людини, соціуму та нації* (кожну там, де вона задіяна), – які визначали і продовжують визначати духовно-філософські пріоритети людства. Учні осмислюють навчальний матеріал у декількох напрямках, а саме: наявність ідеаційності в літературних течіях і напрямках, у певну добу розвитку мистецтва слова; авторська

позиція в тексті як спосіб утілення ідеаційності певного типу, ідейно-тематичний зміст твору; вираження ідеаційності за допомогою елементів твору – мови, конфлікту, типів персонажів, проблематики.

У процесі вивчення художніх творів філософсько-історичні підходи впроваджуються шляхом застосування видів аналізу, які допомагають виявити особливості художньо-історичного моделювання, здійснюваного конкретним письменником. Це розширює методичний ресурс словесника, збагачує новими можливостями у плані організації процесу осмислення літератури, а також у формуванні систем уроків, під час яких відбувається опрацювання творів крізь призму філософсько-історичних концептів.

Філософсько-історична парадигма дає змогу впровадити такі **нові види аналізу**: *історико-ідеаційний та його різновиди – релігійно-ідеаційний, антропо-ідеаційний, соціально-ідеаційний, національно-ідеаційний; історико-статичний та його різновиди – історико-міфоконцептуальний, історико-архетипний та хромотопно-статичний; історико-динамічний та його різновиди – хромотопно-динамічний та історико-релігійний.*

2.5. Інтерсуб'єктне навчання української літератури в основній і старшій школі (В. Уліщенко).

Концепція містить теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми суб'єкт-суб'єктного навчання української літератури в основній школі, яка виявляється у невмінні учнів розуміти художній твір як вираження внутрішнього світу/світів іншої особистості, у браку психологічної налаштованості на діалог з «Іншим».

На основі вивчення наукових джерел уточнено сутність і особливості кореляції понять «інтерсуб'єктивність», «інтерсуб'єктність», «інтерактивність». Поняття філософії *«інтерсуб'єктивність»* тлумачиться як здатність особистості усвідомлювати свою належність до певної етнічної спільноти (українського народу), засвоювати її досвід (історичний, культурний, соціальний), духовні цінності. У створеній методиці інтерсуб'єктивність є одним з важливих принципів навчання української літератури, що спрямований на формування почуттів національної самосвідомості.

Поняття психології *«інтерсуб'єктність»* означає внутрішню потребу й налаштованість суб'єкта («Я») на діалог з «Іншим» (внутрішнім, зовнішнім), здатність усвідомлювати унікальність емоційно-ціннісного досвіду кожної особистості. Інтерсуб'єктність виявляється в умінні дослухатися до думки «Іншого», сприймаючи його як унікальну особистість зі своїм світоглядом, потребами й проблемами; аналізувати свої міркування та сумніви; обґрунтовано здійснювати екзистенційне волевиявлення. Дотримання інтерсуб'єктного вектору навчання виявляється в доборі змісту, методів, прийомів роботи, форм взаємодії, системне застосування яких спрямовує підлітка на духовне спілкування з твором мистецтва. Поняття «інтерактивність» тлумачиться як принцип взаємодії, обміну знаннями та вміннями. Дотримання інтерактивного вектору навчання виявляється в урахуванні психоемоційних особливостей суб'єктів (провідного типу інтелекту, провідного каналу сприйняття інформації), у створенні сприятливої атмосфери для співробітництва, активного обміну ціннісними смислами, духовного спілкування з творами мистецтва.

Провідною категорією презентованої методичної системи є «інтерсуб'єктне навчання української літератури» – *організований учителем процес мислєдіяльної взаємодії суб'єктів на засадах визнання самобутності й самоцінності особистості, з урахуванням її вікових, психоемоційних та інтелектуальних рис.* Художній твір у цій взаємодії відіграє ролі суб'єкта, засобу і площини перманентної емоційно-ціннісної естетичної комунікації. Результат активованого діалогу виявляється у сформованості знань, умінь, ціннісних орієнтирів учня-читача,

досвіду його рефлексивної діяльності.

У створеній методиці художній текст розглядається як віртуальна, візуально-акустична, синкретична реальність, значення лінеарність, що відкрита до нових тлумачень і має здатність розумно природошувати смисли. Таке сприйняття мистецтва слова потребувало як оновлення традиційних методів і прийомів навчання (творчого читання, проблемно-пошукового, евристичної бесіди та репродуктивно-творчого), так і введення (через екстраполяцію з інших галузей знань) методів **тренінгового, ейдетики, медіанавчання**. Посилення емоційного, візуального, аудіального, комунікативного і творчого компонентів у навчанні української літератури є стимулюючим фактором активації підлітками комунікації з художнім текстом, його автором, героями – зі світом інших «Я».

Високу результативність у реалізації ідей інтерсуб'єктного навчання продемонстрували **такі прийоми і види діяльності: візуально-сміслова презентація (образу-персонажа, читацької рецепції художнього тексту, використання образів-тропів тощо), ототожнення, концепт-образ, створення рекламного тексту, прес-релізу, розв'язування евристичної задачі, робота з гіпертекстом (зокрема, з мультимедійними таблицями), ігрова комунікація в блозі, виконання проектної роботи (за художнім твором) тощо.**

3. Теорія і практика використання технологій навчання у шкільному курсі зарубіжної літератури.

3.1. Компаративний аналіз літературних творів (А. Градовський).

Апеляція сучасної науково-педагогічної спільноти до впровадження у навчально-виховний процес порівняльного вивчення літератури зумовлюється низкою чинників. По-перше, необхідністю відображення в навчальній діяльності школярів логіки буття літературного твору як системного явища (Р. Гром'як), що є ієрархізованою цілісною системою образних елементів, кожному з яких властиве певне ідейно-художнє значення, реалізоване в множинній єдності художніх одиниць. Це допомагає учням установити єдність світового літературного процесу, усвідомити культуру людської цивілізації як взаємозумовлену систему текстів, водночас пізнаючи національну самобутність українського письменства. По-друге, компаративне вивчення твору забезпечує умови для розвитку образного й логічного мислення, мовлення й пам'яті школярів, оскільки в ході аналітичної роботи їм доводиться встановлювати міжпредметні асоціації, порівнювати, зіставляти й узагальнювати прочитане. По-третє, така навчально-пізнавальна діяльність неодмінно сприяє формуванню гуманістичного світогляду учнів, вихованню їхньої національної гідності й відчуття приналежності до європейської спільноти, що надзвичайно актуалізується в епоху глобалізації світової культури.

Під час підготовки до уроку компаративних студій учителям варто послуговуватися такими вимогами загальної теорії порівняльного вивчення літератури:

- 1) які одиниці літературного процесу зіставляти для встановлення загальних часткових закономірностей світового літературного розвитку, які порівнюються синхронно чи діахронно в різноманітності національних форм, які складаються в певні типологічні ряди;
- 2) у яких історичних параметрах зіставлення науково виправдане;
- 3) як розуміти сутність феномену типологічної спільності (подібності, спорідненості, близькості) літературних процесів;
- 4) об'єктивні критерії віднесення порівняльних процесів чи явищ до типологічно спільних чи відмінних.

Підкреслимо, що хоча міжнаціональні літературні взаємозв'язки складні й багатогранні, серед них можна виділити основні для успішного літературного розвитку школяра: 1) типологічні сходження відповідності, аналогії між літературними явищами в різних

письменствах, що породжуються дією спільних закономірностей чинників суспільного й художнього розвитку людства; 2) контактено-генетичні зв'язки національних літератур, що мають різні форми й прояви (спільні джерела творів, що належать до різних літератур, рецепція творів із інших літератур, міжнаціональні літературні впливи, запозичення й наслідування, переклади, переспіви тощо); 3) іноземна тематика в національній літературі. Тому ключове завдання порівняльного методу зводиться до таких положень: а) установлення спорідненості й відмінності міжлітературних зв'язків; б) історико-літературного пояснення відповідностей або відмінностей в літературних явищах; в) виявлення ідейно-естетичних значущих сторін зіставлення творів.

Оскільки основною одиницею аналізу літературного явища, яка знаходиться в центрі типологічного вивчення літератури, є структура твору (М. Храпченко), у ході порівняльного його осягнення доцільно формувати в учнів такі читацькі вміння:

- встановлювати факт генетичної спорідненості;
- характеризувати подібні або близькі явища;
- порівнювати літературно-мистецькі твори на різних рівнях структури (фоніка, лексика, граматики, синтаксис, фабула, сюжет, простір, час, семантика);
- специфікувати національні особливості художніх творів;
- відстежувати спільне в кількох творах, вибудовуючи історико-типологічний ряд.

Удосконалення літературних знань і вмінь учнів під час компаративного аналізу твору спирається на наукові критерії відбору художнього матеріалу, основними серед яких є принципи високої ідейно-художньої вартості твору та його актуальності. Курс літератури в загальноосвітній школі містить невичерпні можливості для розкриття типологічних, тематичних і контактних зв'язків порівняльного вивчення творів, а саме: 1) взаємозв'язку літератур як теоретико-літературне поняття, фундаментальна ознака єдності світового літературного процесу; 2) взаємозв'язку різнонаціональних явищ, вивчення яких передбачено в програмі загальноосвітньої школи; 3) взаємозв'язку різнонаціональних літератур, що паралельно виявляється під час вивчення національної літератури.

На вироблених концептуальних засадах можливе конструювання варіативних шляхів проектування змісту літературної освіти школярів відповідно до типів навчальних закладів на основі поєднання міжпредметної інтеграції знань.

3.2. Розвиток читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури (О. Ісаєва).

Технологія розвитку читацької діяльності старшокласників – це багатомірний процес взаємодії вчителя з учнями під час вивчення зарубіжної літератури, що відбувається в конкретних психолого-педагогічних умовах із використанням на певних етапах розвитку читацьких умінь і навичок школярів такої сукупності методів, прийомів, видів, форм і засобів навчання, яка сприятиме формуванню широкої читацької культури особистості.

Реалізацію системного підходу розвитку широкої читацької культури особистості забезпечує *концептуальна модель технології розвитку її читацької діяльності*.

Із-поміж *принципів* технології розвитку читацької діяльності старшокласників слід виокремити такі:

- цілісності (представляє єдність мети, змісту, методів, засобів і форм вивчення зарубіжної літератури);
- адаптації (потребує пристосування процесу вивчення зарубіжної літератури до особистості старшокласника, його вікових та

індивідуальних читацьких потреб та інтересів);

- рухливості (забезпечує можливість модернізації змісту навчання);
- контролю (передбачає аналіз досягнутих результатів на всіх етапах читацької діяльності з можливим корегуванням методів, засобів та форм навчання).

Функціями технології розвитку читацької діяльності доцільно вказати на такі:

- когнітивна (засвоєння літературних знань);
- мотиваційна (формування мотивів звернення до читання);
- аксіологічна (виявлення духовно-ціннісного потенціалу прочитаного);
- рецептивна (пізнання світу та себе через прочитане);
- комунікативна (здійснення діалогу між автором тексту і читачем під час читання);
- естетична (забезпечення сприйняття літературного твору як мистецького явища);
- проектувальна (усвідомлення і формулювання мети навчання, вибір засобів її досягнення);
- корегувальна (подолання наслідків впливу низькопробної літератури, формування вміння розмежовувати високохудожню літературу і масову).

Результативність технології розвитку читацької діяльності старшокласників забезпечується низкою *психолого-педагогічних умов*:

- урахування типологічних (вікових) особливостей сприйняття школярами художнього твору;
- дотримання в навчально-виховному процесі принципів індивідуалізації, емоційності, адаптивності, психологічної комфортності, самоорганізації, проблемності і колективності;
- урахування початкового рівня читацької культури школярів, їхніх мотивів звернення до книги і читацьких потреб;
- прогнозування результатів педагогічного впливу системи розвитку читацької діяльності;
- забезпечення поетапної реалізації навчального процесу на основі запропонованої системи розвитку читацької діяльності старшокласників;
- варіативність методів, прийомів, видів, форм і засобів навчання в процесі вивчення зарубіжної літератури;
- пріоритет інноваційних технологій навчання;
- інтегроване використання індивідуальних і групових методів і форм навчальної діяльності, класної і позаурочної роботи.

3.3. Контекстне вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури (В. Гладишев).

Під дефініцією *«контекстне вивчення літературного твору»* розуміється *такий підхід до побудови цілісного процесу вивчення художніх творів учнями, у межах якого центром уваги учнів і вчителя стає окреме явище мистецтва – літературний твір, онтологічне буття якого та рецепція зумовлені певним семантичним полем (контекстом), що визначається сукупністю таких чинників: особистість письменника (біографічний контекст), літературне та культурне середовище, що сформувало й визначило творчу індивідуальність письменника (літературознавчий та культурологічний контексти), рівень особистісного та читацького розвитку учнів, їхні особистісно-мистецькі інтереси (особистісно-значущий контекст).*

Принцип контекстного вивчення літературного твору передбачає, що кожний літературний твір є самодостатнім та унікальним явищем у творчій долі письменника (біографічний контекст), в історико-літературному (літературознавчий контекст) і історико-культурному (культурологічний контекст) процесі, який лише тоді може бути досягнутий школярами, коли стає для них особистісно значущим (особистісно-значущий контекст).

На підставі принципу контекстного вивчення літературного твору розроблено методику контекстного вивчення епічних, ліричних і драматичних творів різних жанрів в основній і старшій школі.

Визначаються такі провідні характеристики методики контекстного вивчення художніх творів в основній і старшій школі:

- вивчення зарубіжної літератури в школі повинне бути творочентричним, тобто все, що роблять учитель та учні, спрямовується на забезпечення якісного засвоєння школярами літературного твору;

- оскільки кожний літературний твір являє собою цілісний макрообраз (К.-Г. Юнг), то головною метою його вивчення учнями в школі треба визнати створення в їхній естетичній свідомості макрообразу цього твору, який найбільше відповідає віковим та літературним можливостям школярів;

- методи та прийоми викладання зарубіжної літератури, сукупність яких забезпечує процес вивчення літературного твору, повинні максимально точно враховувати синтетичну природу зарубіжної літератури як навчального предмета, тому їхні форма і зміст повинні бути тісно пов'язані з різними видами контексту;

- для забезпечення ефективності процесу вивчення літературного твору його передбачено як цілісний технологізований ланцюг етапів пізнавальної діяльності, що відповідає логіці засвоєння школярами художнього твору. Цей підхід вимагає чіткого визначення основних структурно-змістових компонентів загального процесу, кожен із яких потребує відповідного контекстного забезпечення;

- контекстне забезпечення процесу вивчення літературного твору повинне будуватися на врахуванні психолого-педагогічних та літературознавчих закономірностей курсу зарубіжної літератури в середніх і старших класах, які є одними з визначальних чинників відбору та застосування різних видів контексту під час вивчення творів на кожному з етапів літературної освіти учнів;

- вирішальним чинником відбору й застосування видів контексту та безпосередньо контекстних матеріалів на кожному з етапів літературної освіти учнів є жанрово-рідова специфіка виучуваних творів і психолого-педагогічні особливості вивчення літератури в кожному з класів;

- ефективність контекстного вивчення літературних творів в основній і старшій школі значно підвищується, якщо це вивчення носить системний характер, тобто застосування різних видів контексту й методів навчання та фонових знань під час вивчення творів різних жанрів на кожному з етапів шкільного курсу зарубіжної літератури взаємопов'язані, завдяки чому вся навчально-виховна діяльність упродовж вивчення художніх творів спрямована на виконання вимог Державного стандарту базової і повної середньої освіти, що стосуються літературної освіти школярів і визначають аксіологічну, літературознавчу та культурологічну лінію літературного компонента освітньої галузі «Мови і літератури».

3.4. Вивчення перекладних художніх творів (Ж. Клименко).

Могутнім чинником формування особистості старшокласника є перекладне художнє письменство, специфіка вивчення якого – одна з

актуальних проблем сучасної методики викладання зарубіжної літератури.

На підставі вивчення наукових джерел було встановлено, що методика порівняльного аналізу оригіналу й художнього перекладу має ґрунтуватись на теоретичних здобутках сучасного перекладознавства й передбачає дотримання таких положень:

- розгляд художнього перекладу як відображення гармонії змісту і форми оригіналу (предметом художнього перекладу є не слова, словосполучення або речення, а літературний твір у його художній цілісності);
- усвідомлення перекладання як процесу прийняття рішень, а співвідношення між перекладом і оригіналом як між варіантом та інваріантом;
- дослідження не лише фактажу змін, привнесених перекладачем, а й мотивів його діяльності (визначивши, **що і як** змінив тлумач, важливо з'ясувати, **чому** він удався до цих змін);
- надання великої ваги питанню про збереження художньої домінанти при аналізі перекладних поетичних творів.

Концептуальну основу технології становить ідея розкриття діалектичної природи художнього перекладу, вивчення перекладної літератури як складової національного письменства, могутнього джерела збагачення української культури, важливого чинника в становленні національно свідомої особистості з планетарним мисленням.

На основі аналізу праць з перекладознавства було встановлено, що діалектична природа художнього перекладу як явища і процесу виявляється в таких суперечностях:

- поєднанні культурно-історичних рис епохи оригіналу з особливостями епохи перекладу;
- боротьбі двох мовних систем – першоджерела й перекладу;
- протистоянні змісту і форми оригіналу та традиції художнього сприйняття перекладу;
- прагненні перекладача до точності і водночас творчої свободи;
- суперечності між ідеєю передачі неповторності оригіналу і можливістю багаторазових реалізацій;
- поєднанні в інтерпретації інокультурної природи твору й особливостей цільової літератури.

Мета технології – визначення ефективних методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, які сприятимуть формуванню кваліфікованого читача-інофона.

Літературну компетенцію читача-інофона слід розглядати як комплекс знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій, необхідних для адекватного сприйняття як окремих перекладних художніх творів, так і перекладної літератури в цілому.

Адекватним сприйняттям художнього перекладу називаємо усвідомлення перекладу як унікального явища у світовій культурі, що передбачає осмислення низки положень:

- вторинності перекладу по відношенню до оригіналу;
- специфічної пізнавальної цінності перекладу;
- бікультурного й інтерпретаційного характеру перекладного твору;
- можливості багаторазових реалізацій;
- визначальної ролі творчої особистості перекладача у створенні перекладу.

Основу змістової частини пропонованої технології репрезентують такі складники:

- перекладознавчі поняття (оригінал, художній переклад, художня домінанта, перекладацька інтерпретація, творча особистість перекладача);
- відомості з історії української перекладацької школи (факти з біографій перекладачів, інформація про історію перекладів і функціонування перекладних творів);
- факти перекладацької практики (варіанти перекладів творів);
- фонові знання;
- матеріали критики перекладу;
- зразки міжсеміотичного перекладу.

У процесі дослідження розроблено й апробовано *етнокультурологічний шлях аналізу художніх творів*, який спрямовує рух читача від бачення окремих проявів національного в літературі до формування уявлення про національний образ світу, представлений у творі. Запропоновано варіативний алгоритм застосування етнокультурологічного шляху аналізу:

1. Виокремлення домінантних етнокультурних компонентів твору.
2. Осмислення їх значення для конкретної етнолінгвокультурної спільноти, з'ясування ролі у творі.
3. Аналіз твору крізь призму домінантного етнокультурного компонента.
4. Синтез результатів аналізу (узагальнення знань про особливості конструювання національного образу світу й засоби його відображення у творі, аргументація національної належності твору).
5. Читацька рефлексія (осмислення впливу національного образу світу, відображеного у творі, на власний світогляд).

3.5. Формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової літератури (А. Вітченко).

У визначенні концептуальних засад організації шкільного інтерпретаційного процесу під час вивчення світової драматургії важливою є методологічна настанова виховувати *компетентного читача, здатного сприймати, аналізувати та інтерпретувати драму як міжвидове мистецьке явище, спроможного втілювати власні інтерпретаційні версії й рішення в різноманітних формах творчої діяльності*. Вирішення порушеної методичної проблеми потребувало розмежування понять «аналіз» й «інтерпретація» драматичного твору, формування чіткого уявлення про структуру та спрямованість інтерпретаційного процесу, характер інтерпретаційних зв'язків, механізми пошуку нових тлумачень.

В умовах шкільного навчання *інтерпретаційний процес* набуває деяких *специфічних ознак*, а саме:

- підвищується значення «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії, адже і засвоєння інтерпретаційного досвіду, і опанування засобів словесно-художнього тлумачення відбувається в ході особистісної комунікації.
- посилюється роль емоційного чинника в інтерпретації твору;
- активізується індивідуальний виконавський пошук (втілення інтерпретаційних версій у різноманітних видах творчої діяльності школярів);
- інтерпретаційна діяльність набуває синтетичного характеру (в особі учня-інтерпретатора поєднуються функції читача, глядача, актора).

Інтерпретаційну компетенцію в аспекті досліджуваної проблеми розуміємо як певний рівень читацької підготовки, що дає змогу особистості на основі сформованого досвіду, набутих знань і вмінь тлумачити драматичний твір у контексті його різноманітних інтерпретацій, знаходити прочитаному індивідуальні творчі рішення (слово – образ – дія), спираючись водночас на такі показники:

- *читацькі* (обізнаність у засобах словесно-художньої інтерпретації п'єси; легкість виникнення інтерпретаційного задуму, гнучкість творчих підходів до його розробки; готовність мотивувати інтерпретаційні рішення текстом драматичного твору, враховуючи його композиційні, мовностилістичні, художньо-виражальні особливості);
- *глядацькі* (достатній досвід спостережень за інтерпретаційною сценічно-ігровою діяльністю; здатність використовувати глядацькі спостереження під час оцінювання театральної вистави, створення власного тлумачення; уміння порівнювати різні інтерпретаційні версії п'єси, давати аргументовану оцінку творчим рішенням режисера, актора, художника та ін.);
- *художньо-виконавські* (розуміння інтерпретаційних завдань, шляхів і засобів їх реалізації; здатність розробляти й утілювати інтерпретаційні рішення в різних видах сценічно-ігрового виконавства: декламування, мізансценування, оформлення, пантоміма тощо; спроможність знаходити різні варіанти тлумачень п'єси, окремих сцен, образів і аргументувати власний вибір).

Ефективність технології формування інтерпретаційної компетенції залежить від дотримання *психолого-педагогічних умов* організації шкільного інтерпретаційного процесу:

- діалогічність, особистісна зацікавленість, співтворчість усіх суб'єктів інтерпретаційного процесу (учні – учитель – професійні інтерпретатори – батьки тощо);
- пріоритетність особистісного розвитку школярів-інтерпретаторів;
- різноманітність видів і форм творчого тлумачення драматургії;
- толерантне ставлення до різноманітних інтерпретацій, спрямованість на їхнє обґрунтування, поглиблення і постійне оновлення (осучаснення);
- розширення напрямків інтерпретаційного пошуку, врахування перспектив особистісного розвитку учня-інтерпретатора;
- проблемність у викладі інтерпретаційного змісту, у постановці дослідницьких і творчих завдань для старшокласників;
- стимулювання критичного ставлення школярів до власних інтерпретаційних пошуків і спроб творчого тлумачення п'єси;
- поєднання індивідуальних, групових і колективних форм організації інтерпретаційної діяльності старшокласників;
- дотримання цілісності творчих тлумачень драматургії в єдності словесних і невербальних прийомів;
- системність збагачення глядацького і виконавського досвіду, засвоєння інтерпретаційних знань, відпрацювання умінь тлумачення драми як міжмистецького явища.

Із-поміж *показників професійної готовності вчителя-словесника* до викладання світової драматургії та організації шкільного інтерпретаційного процесу виокремлено такі:

- *теоретичні* (розуміння міжвидової природи драми, ролі театрального мистецтва в її інтерпретації; уявлення про особливості сприйняття драми, синтетизм дитячої театральної творчості; знання традиційних шляхів і засобів викладання драматургії, накопичених у методичній науці; осмислення нових освітніх технологій і передового педагогічного досвіду);

- *технологічні* (володіння засобами діагностики і корекції театральнo-творчoгo розвитку; системний підхід до планування урочної, позакласної і позашкільної роботи зі світової драматургії; уміння добирати методи і прийоми вивчення перекладних п'єс, розробляти творчі завдання з урахуванням предметного змісту і пріоритетів особистісного розвитку учнів; здатність синхронізувати театральнo-творчу діяльність школярів в основних її напрямках – читацькій, глядацькій, виконавській);
- *комунікативно-творчі* (легкість виникнення інтерпретаційного задуму, бачення шляхів і засобів його втілення; готовність до виконавського тлумачення драми; високий рівень глядацької культури, постійне прагнення розширювати канали художньо-творчої комунікації).

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ПОВТОРЕННЯ ТА САМОПЕРЕВІРКИ

1. У чому полягають наукові засади технологізації шкільного вивчення художнього твору?
2. Якими є основні теоретико-методичні вимоги до формування читацької компетентності учнів у контексті технологізованого навчання літератури?
3. У якій спосіб особливості розглянутих перспективних педагогічних технологій навчання літератури узгоджуються з Вашим досвідом організації процесу опрацювання художнього твору?

Тема 5. Компетентісно-діяльнісний урок літератури в контексті викликів сучасного навчання

ВИД ЗАНЯТТЯ: семінар-тренінг.

МЕТА ЗАНЯТТЯ: удосконалення фахової компетентності вчителів української літератури щодо вивчення предмета в проєкції завдань сучасної літературної освіти

ОЧІКУВАНІ НАВЧАЛЬНІ РЕЗУЛЬТАТИ

- *знання:*
  - концептуальні засади пріоритетних напрямів розвитку новітньої методики навчання літератури;
  - особливості формування читацької компетентності учнів у контексті інноваційного навчання літератури в Новій українській школі;
- *уміння:*
  - моделювання процесу вивчення художнього твору на теоретико-методологічних засадах інноваційного навчання літератури в Новій українській школі;
- *установки до:*
  - потреба моделювати шкільне вивчення художніх творів на науково виваженому рівні відповідно до актуальних досягнень літературознавчої, психолого-педагогічної та методичної наук;
  - готовність використовувати засвоєний досвід у фаховій діяльності згідно з методологічними вимогами до сучасної шкільної літературної освіти та власними духовно-світоглядними позиціями.

Обсяг навчального навантаження: 2 акад. год.

Коротка умова завдання

Змодельуйте **фрагмент уроку української літератури** за однією з чинних *навчальних програм*, спираючись на засвоєні методологічні засади організації літературної освіти *в умовах сучасного інформаційного суспільства* та використовуючи *елементи конкретних перспективних технологій* вивчення літератури в школі, що презентував би засвоєний матеріал опрацьованого модуля.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ

- Елементи яких перспективних технологій навчання літератури використано Вами у змодельованому уроці української літератури?
- Яким чином пропоновані види діяльності сприяють формуванню читацької компетентності учнів у процесі вивчення конкретної теми зі шкільного курсу української літератури? У чому полягають особливості розроблених Вами літературних навчальних завдань для школярів?
- У який спосіб спроектована Вами модель компетентнісно-діяльнісного уроку літератури узгоджується з актуальними викликами становлення Нової української школи?

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Під час оцінювання навчальних досягнень слухача модуля враховується:

4. Відвідування 5 занять, передбачених навчальним планом;
5. Індивідуальна участь у груповій дискусії.
6. Якість виконання практичних завдань.

Усі види оцінювання навчальних досягнень здійснюються за критеріями, наведеними в таблиці.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії навчальних досягнень учнів
I. Початковий	5	Слухач відвідав 2- 3 заняття (у тому числі семінари) і не виконав практичні роботи.
	10	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари), але не виконав практичні роботи..

II. Середній	15	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 1 практичну роботу.
	20	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 2 практичні роботи.
	25	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 3 практичні роботи.
III. Достатній	30	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 1 практичну роботу і створив базу даних з прикладами сучасних методик
	35	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 2 практичні роботи і створив базу даних з прикладами сучасних методик
	40	Слухач відвідав всі 5 занять (у тому числі семінари) і виконав 3 практичні роботи і створив базу даних з прикладами сучасних методик
IV. Високий	45	Слухач відвідав всі 5 занять, виконав всі практичні роботи , передбачених програмою модуля і створив базу даних з прикладами сучасних методик
	55	Слухач відвідав всі 5 занять, виконав всі практичні роботи , передбачених програмою модуля, створив базу даних з прикладами сучасних методик і представив свої роботи на семінарі до теми № 5.
	60	Слухач відвідав всі 5 занять, якісно виконав всі практичні і творчі роботи , передбачених програмою модуля, створив базу даних з прикладами сучасних методик і аргументовано представив свої роботи на семінарі до теми № 5.

Список рекомендованих джерел

1. Базиль Л. О. Сутність літературознавчої компетентності вчителя-філолога в контексті парадигмальних змін у системі освіти. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (22), Issue: 45, 2015. URL: www.seanewdim.com.
2. Богосвятська А. І. Розвиток інтегративного мислення учнів засобами мистецтва слова. 2016. URL: <https://inlnk.ru/emmZam>.
3. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. В. Гоголя, 2009. 351 с.
4. Вітченко А. О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової

драматургії : монографія. Луганськ : Шико, 2007. 326 с.

5. Гайдученко Ю. Бери й роби. Додаток до теми «Рефлексія на уроці». URL: <https://drive.google.com/file/d/1bmiRr79dUFebrb7IhJDFTuUyVzfZv5gq/view>.

6. Гладишев В. В. Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури: монографія. Миколаїв : Іліон, 2006. 372 с.

7. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури : методологія та методика : монографія. Черкаси : Брама, 2003. 292 с.

8. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. К. : Хрінком Інтер, 2008. 1040 с.

9. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Чернігів : Деснянська правда, 2004. 360 с.

10. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія. К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. 380 с.

11. Ісаєва О. Формування читача-інтерпретатора у сучасній українській школі / Дивослово. 2016. № 2. С. 25–27.

12. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи: монографія / Ж. В. Клименко. – К. : НПУ імені М. Драгоманова, 2006. – 340 с.

13. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2006. 348 с.

14. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. К.: Слово, 2010. 432 с.

15. Наказ № 2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»» (від 23.12.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.

16. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>.

17. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://inlnk.ru/PmmERp>.

18. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.

19. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі : екзистенціально-діалогічна концепція. К. : Міленіум, 2002. 320 с.

20. Уліщенко В. В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 398 с.

21. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 553 с.

22. Яценко Т. О. Інтеграція в системі сучасної шкільної літературної освіти / Т. О. Яценко. URL: <https://inlnk.ru/VooE6y>.

23. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

Список використаних джерел

1. Базиль Л. О. Сутність літературознавчої компетентності вчителя-філолога в контексті парадигмальних змін у системі освіти / Л. О. Базиль // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, III (22), Issue: 45, 2015. URL: www.seanewdim.com.
2. Базиль Л. О. Теоретичні і методичні засади розвитку літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. / Л. О. Базиль. - Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2016. - 43 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/14297/Bazyl.pdf;jsessionid=F99CFA66D19D9187CB47E4E557E1EE8D?sequence=>.
3. Богосвятська А. І. Розвиток інтегративного мислення учнів засобами мистецтва слова. 2016. URL: <https://inlnk.ru/emmZam>.
4. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. - Ніжин : НДУ ім. М. В. Гоголя, 2009. - 351 с.
5. Вітченко А. О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії : монографія. - Луганськ : Шико, 2007. - 326 с.
6. Гайдученко Ю. Бери й роби : додаток до теми «Рефлексія на уроці». - URL: <https://drive.google.com/file/d/1bmiRr79dUFebrb7IhJDFTuUyVzfZv5gq/view>.
7. Гладишев В. В. Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури: монографія. - Миколаїв : Іліон, 2006. - 372 с.
8. Градовський А. В. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури : методологія та методика : монографія. - Черкаси : Брама, 2003. - 292 с.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. - К. : Хрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
10. Жила С. О. Теорія і практика вивчення української літератури у взаємозв'язках із різними видами мистецтв у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. - Чернігів : Деснянська правда, 2004. - 360 с.
11. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія. - К. : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. - 380 с.
12. Ісаєва О. Формування читача-інтерпретатора у сучасній українській школі / Дивослово. 2016. № 2. С. 25–27.
13. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи: монографія / Ж. В. Клименко. – К. : НПУ імені М. Драгоманова, 2006. – 340 с.
14. Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2006. - 348 с.
15. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.):

монографія. - Київ: СПД Богданова А. М., 2009. - 404 с.

16. Марко В. П. Стежки до таїни слова. Літ. й метод. студії : навч. посіб. для студ. філ. спец. - Кіровоград : Степ, 2007. - 264 с.
17. Методика викладання літератури: термінологічний словник / А. Л. Ситченко, В. І. Шуляр, В. В. Гладішев; [за ред. проф. А. Л. Ситченка]. - Київ : Ін Юре, 2008. - 132 с.
18. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. - К.: Слово, 2010. - 432 с.
19. Муращенко О. В. Підготовка вчителів початкових класів у системі післядипломної освіти до інтегрованого навчання молодших школярів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. - Запоріжжя : ЗНУ, 2021. - 329 с. URL: <https://inlnk.ru/00QeyR>.
20. Мхитарян О., Любенко О., Руденко К. Формування методичної компетенції майбутніх фахівців-філологів засобами ІКТ. // *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 1 (60), лютий 2018.- Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. - С. 211–217.
21. Мхитарян О., Олійник О. Особливості використання технології веб-квесту на уроках української літератури. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Педагогічні науки : зб. наук. пр. / за ред. проф. Тетяни Степанової. № 4 (63), грудень 2018. - Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. С. 75–81.
22. Назаренко Л. А. Формування предметної літературної компетентності старшокласників засобами інформаційно-комунікаційних технологій: дис. канд. пед. наук : 13.00.02. Миколаїв: Миколаївський нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, 2015. 304 с.
23. Наказ № 2736-20 «Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»» (від 23.12.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>.
24. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczyia.pdf>.
25. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: <https://inlnk.ru/PmmERp>.
26. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2001. 256 с.
27. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб.; за ред. О. І. Пометун. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
28. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія. Суми : Мрія-1 ТОВ, 2005. 404 с.
29. Семенов О. М., Базиль Л. О. Становлення шкільної літературної освіти в Україні (на матеріалі літературних джерел 20-30-х рр. ХХ століття): навч. посіб. Київ-Глухів : РВВ ГДПУ, 2006. 226 с.
30. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія. Київ : Ленвіт, 2004. 304 с.
31. Соломка Е. Т. Формування читацької компетентності учнів старших класів: автореф. дис.... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ: Ін-т

псих. ім. Г. С. Костюка АПН України, 2000. 20 с.

32. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі : екзистенціально-діалогічна концепція. К. : Міленіум, 2002. 320 с.

33. Уліщенко В. В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі : монографія. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 398 с.

34. Шкловська О. Н. Формування читацької компетенції старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00; Київ: Ін-т педагогіки АПН України, 2007. 14 с.

35. Шуляр В. І. Сучасний урок української літератури: монографія. Миколаїв: Іліон, 2014. 553 с.

36. Яценко Т. О. Інтеграція в системі сучасної шкільної літературної освіти / Т. О. Яценко. URL: <https://inlnk.ru/VooE6y>.

37. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 360 с.

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ МИСТЕЦТВА І ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ

Ольга Петренко , кандидат мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти

Актуальність модуля:

Принципом дидактики, що об'єднує знання з різних дисциплін у цілісну систему є міждисциплінарні (міжпредметні) зв'язки. Їх використання сприяє підвищенню ефективності викладання дисциплін гуманітарної спрямованості, а саме, мистецтва, української та зарубіжної літератури, що є актуальним і перспективним для удосконалення навчального процесу у закладах загальної середньої освіти. Використання міждисциплінарних зв'язків важливо для розвитку пізнавальної активності учнів, що виявляється в прагненні їх до самоосвіти, закріплює навички творчого використання знань, а також сприяє усвідомленому ставленню до навчання. Ці зв'язки як чинник інтеграції відіграють позитивну роль під час вирішення навчальних, виховних завдань, сприятимуть розвитку критичного мислення з урахуванням вимог сьогодення.

В системі ЗЗСО використання міждисциплінарної інтеграції зараз потребує компетентісно-діяльнісного підходу й тому позначена тема модуля вважається актуальною. Сучасні виклики інформаційного суспільства, реалії військового часу в умовах російського вторгнення на територію суверенної держави Україна потребують особливої уваги вчителів до виховання позитивних ціннісних орієнтацій у дітей – здобувачів загальної середньої освіти.

Мета модуля: удосконалення професійної компетентності вчителів у процесі використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання.

Завдання модуля:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

- теоретичних основ використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
- формування загальних положень інтегрованого навчання як форм прояву міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури (української та зарубіжної);
- обґрунтування методологічних підходів викладання, проектування, технологічного забезпечення, організації, аналізу та корекції міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
- надання методичного інструментарію для навчання, формування вмінь моделювання інтегрованих занять, організації різноманітних форм пізнавальної, творчої діяльності на різних стадіях педагогічного процесу.

➤ *Сформувати вміння (навички):*

1. пошуку та впровадження у практику сучасних методик використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання; стимулювання інтересу до виявів креативного мислення та критичного підходу;
2. використання виховного та художньо-естетичного потенціалу мистецтва та літератури (української та зарубіжної) для потреб духовного самовдосконалення, збагачення емоційно-почуттєвого досвіду;
3. аналізувати твори мистецтва і літератури (української та зарубіжної) в контексті культуротворчих парадигм;
4. впроваджувати сучасні методики використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання; організувати проектну діяльність;

➤ *Розвинути установки до:*

1. пізнання механізмів створення й використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
2. професійного педагогічного удосконалення через опанування міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
3. творчої діяльності, розвитку художніх здібностей засобами міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання.

Очікувані навчальні результати:

➤ *знання:*

1. методологічних основ використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
2. загально-естетичних підходів застосування міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
3. методичних засад проєктування міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
4. методів опрацювання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

➤ *вміння:*

1. впроваджувати методики проєктування міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
2. використовувати методологічні засади педагогіки у міждисциплінарних зв'язках мистецтва і літератури;
3. аналізувати явища мистецтва і літератури (української та зарубіжної) з точки зору міждисциплінарних зв'язків та інтегрованого навчання;
4. створювати педагогічні умови активного сприйняття явищ мистецтва та літератури (української та зарубіжної) у міждисциплінарних зв'язках;
5. здійснювати художньо-педагогічний аналіз творів мистецтва і літератури у контексті культурних тенденцій, стилєвих напрямів, індивідуальних авторських рішень;

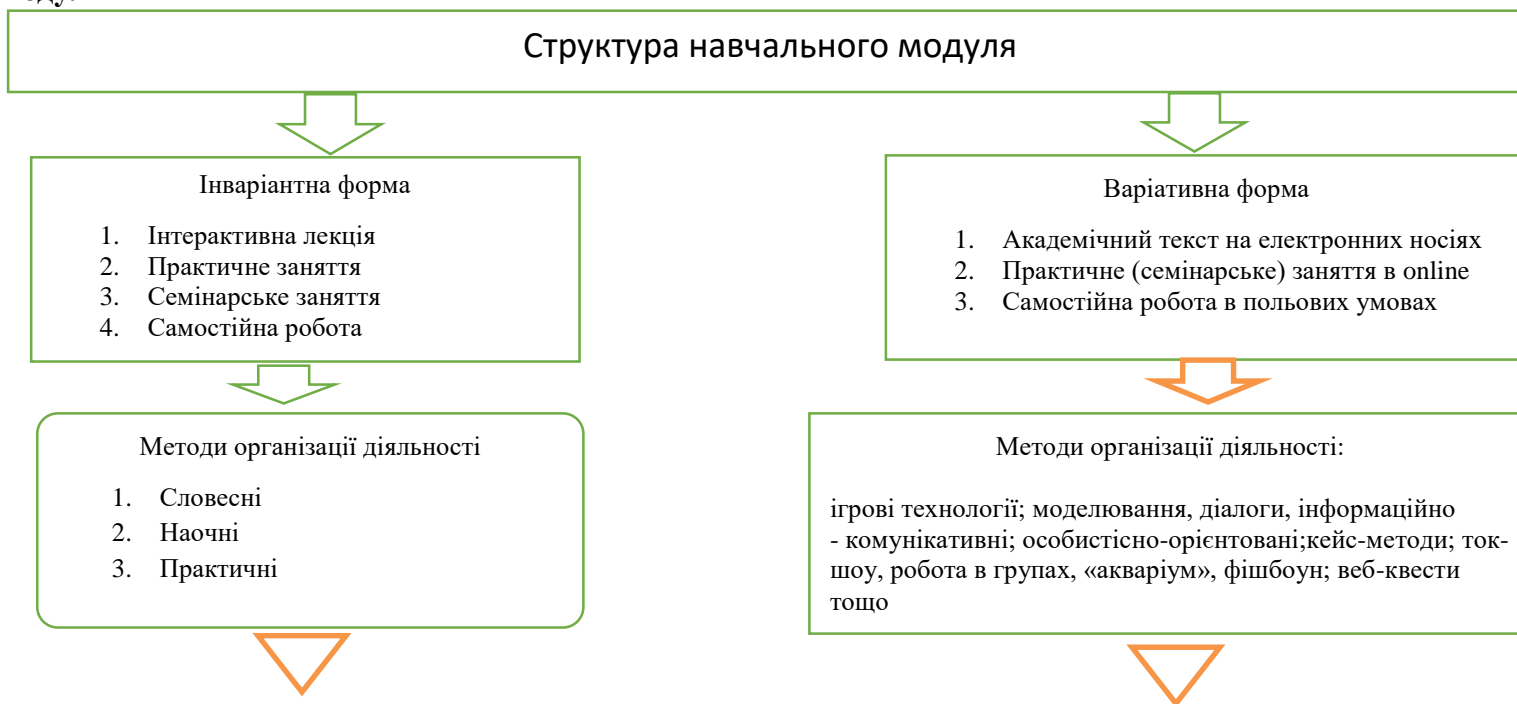
➤ *установки до:*

1. самореалізації через музичне мистецтво і художню культуру;
2. самопізнання особистості через музичне мистецтво і художню культуру;
3. психокорекції художньо-творчої та естетичної діяльності;
4. соціалізації через різні форми художньо-естетичної та музичної діяльності;
5. впровадження інноваційності, творчості, співтворчості, відповідальності тощо.

Професійні компетентності, які розвиваються під час модуля

- оволодіння теоретичним матеріалом у повному обсязі, що включає основні розділи модуля;
- набуття знань з методології, історії, теорії та практики викладання мистецтва і літератури в ракурсі міждисциплінарних зв'язків;
- практичне опанування методів і методик аналізу творів і явищ мистецтва і літератури (української та зарубіжної).

Опис структури модуля

Види навчально-творчої діяльності

1. Перцептивна (сприймання й переробка інформації)
2. Репродуктивна (сприймання, запам'ятовування, відтворення інформації)
3. Варіативна (використання інформації відповідно новим умовам)
4. Проблемно-орієнтована (відповідно націленості на проблему)
5. Пошукова (відповідно меті)
6. Проектна (створення нового продукту)

Форми проведення контролю знань, вмінь, навичок, компетенцій

1. Опитування
2. Тести
3. Творчі проекти
4. Вікторини
5. Робота в групах

Особливості організації проведення модуля «*Міждисциплінарні зв'язки мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання*».

1. Підготовка слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів мистецтва, художньої культури *відбувається* у процесі проведення інтерактивних лекцій, практичних, семінарських занять (інваріантний модульний елемент), можливо варіювання форм участі (робота з текстами на електронних носіях, виконання практичних завдань в режимі online, проведення семінарських занять в умовах віртуального діалогу – варіативна форма), виконання самостійної роботи – тестів, групових та індивідуальних проектів, завдань-вікторин).
2. *Методи* проведення та організації навчальної діяльності: **інваріантні** (словесні, наочні, практичні) та **варіативні** (ігрові технології; моделювання, діалоги, інформаційно-комунікативні; особистісно-орієнтовані; кейс-метод; ток-шоу, робота в групах, «акваріум», фішбоун ін.).
3. *Види* діяльності, які застосовано у процесі проведення лекційних, практичних, семінарських занять такі
  - перцептивна (сприймання й переробка інформації),
  - репродуктивна (сприймання, запам'ятовування, відтворення інформації),
  - варіативна (використання інформації відповідно новим умовам),
  - проблемно-орієнтована (відповідно націленості на проблему),
  - пошукова (відповідно поставленої мети),
  - творчо-креативна (інноваційна);

вони націлені на систематизацію набутих знань, формування вмінь і навичок, розвиток психологічних установок щодо удосконалення компетентнісно-діяльнісної складової роботи вчителя в умовах Нової української школи.

4. *Форми* проведення *контролю* знань, вмінь, навичок, набутих компетенцій та діяльнісних чинників відбуваються методами наскрізного опитування (експрес-опитування на лекціях, семінарських, практичних), виконання тестових завдань і вікторин, захисту творчих проєктів, аналізу роботи в групах (на семінарських і практичних заняттях).

Навчальна стратегія модуля (форми та методи організації освітньої діяльності)

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється через:

- Словесні методи (усне і друковане слово: оповідь, пояснення, бесіда, лекція, семінар, дискусія, робота з книгою, з медіа-текстом тощо);
- Наочні методи (ілюстрації, схеми, медіа-тексти, демонстрації творів мистецтва на електронних носіях тощо);
- Методи практичного навчання (вправи, творчі роботи, практичні заняття, ігрові технології; моделювання, діалогове навчання, інформаційно-комунікативні технології; особистісно-орієнтовані технології; кейс-методи; методики ток-шоу, метод робота в групах, метод «акваріум», метод фішбоун, веб-квести тощо).

Матеріально-технічне забезпечення модуля

----ноутбук, музичні інструменти, зошити, дошка, підручники, книги, альбоми, репродукції, гаджети тощо.

Форма підсумкового контролю

--- відповіді на тестові завдання, захист індивідуальних творчих проєктів, а також групових (за вибором).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН МОДУЛЯ

ТЕМА 1. НАЗВА

- Теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

ТЕМА 2. НАЗВА

- Стильова парадигма побудови концепції інтегрованого уроку на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури

ТЕМА 3. НАЗВА

- Моделювання інтегрованого уроку мистецтва й літератури за принципом культуровідповідності.

ТЕМА 4. НАЗВА

- Компетентнісно-діяльнісні аспекти міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

ТЕМА 5. НАЗВА

- Світоглядні домінанти як принцип підходу до міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН МОДУЛЯ (кратне 0,5 год)

	<i>Інтерактивні лекції (вивчення теорії) год.</i>	<i>Практ. заняття, год.</i>	<i>Семінар. заняття (обговорення), год.</i>	<i>Тести, год.</i>	<i>Самост. робота, год.</i>	<i>Усього, год.</i>
Вступ до курсу						
Тема 1. Теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	1	0,5	0,5		1	3
Тема 2. Сильова парадигма побудови концепції інтегрованого уроку на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури	1		0,5	0,5	1	3
Тема 3. Моделювання інтегрованого уроку мистецтва й літератури за принципом культури відповідності.	1	0,5	0,5		1	3
Тема 4. Компетентісно-діяльнісні аспекти міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	1	0,5		0,5	1	3
Тема 5. Світоглядні доміанти як принцип підходу до реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	1		0,5	0,5	1	3
Підсумковий контроль у формі тестів, творчих проєктів, інтерактивної комунікації						
Усього, год.	5	1,5	2	1,5	5	15

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах модуля оцінюються на основі:

- відвідування інтерактивних лекцій
- участі у практичних заняттях
- участі у семінарських заняттях
- виконання тестових завдань;
- захисту творчих проєктів

Розподіл балів:

Види навчальної діяльності	Теми					Підсумковий контроль	Примітки
	1	2	3	4	5		
Перцептивна (сприймання, переробка інформації)	1	1	1	1	1	5	Максимальний бал
Репродуктивна (сприймання – відтворення)	2	2	2	2	2	10	Максимальний бал
Варіативна (використання знань до нових умов)	3	3	3	3	3	15	Максимальний бал
проблемно-орієнтовна (націлена на проблему)	4	4	4	4	4	20	Максимальний бал
Тестові завдання	5	5	5	5	5	25	Максимальний бал
Творчо-креативна (захист творчого проєкту)	5	5	5	5	5	25	Максимальний бал

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Зміст навчання (тематичний план)	Розподіл навчальних годин	Форми навчальних занять	Освітній продукт
<i>Тема 1.</i>			

1. Теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	1	Інтерактивна лекція	Слухач знає теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання
1. . Теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання 2.	0,5	Семінарське заняття	Слухач уміє аналізувати твори мистецтва та літератури
1. Теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	0,5	Практичне заняття	Слухач володіє методами формування міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання
Тема 2..			
Стильова парадигма побудови концепції інтегрованого уроку на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури	1	лекція	Слухач володіє концептуальними положеннями стильового аналізу
Романтизм в мистецтві та літературі пп. XIX ст.: міждисциплінарні підходи до інтегрованого навчання	0,5	Семінарське заняття	Слухач уміє застосовувати методи стильового аналізу
Образ Івана Мазепи в музичному, образотворчому і кіномистецтві – приклад втілення ідеї національного виховання	0,5	Практичне заняття	Слухач уміє визначити шкалу ціннісних категорій здобутків мистецтва і літератури як інтеграції видів діяльності
Тема 3.			
Моделювання інтегрованого уроку мистецтва й літератури за принципом культуро відповідності	1	лекція	Слухач знає історико-культурні умови розвитку мистецтва і літератури в контексті культуровідповідності

Мистецтво і література Японії: приклад інтегрованого підходу до моделювання уроку на засадах культуровідповідності (за творами М. Басьо та ін.)	0,5	Семінарське заняття	Слухач вміє формувати мотивацію пізнання мистецтва, літератури, володіє прийомами аналізу явищ культури
Тема 4.			
Компетентісно-діяльнісні аспекти міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	1	лекція	Слухач розуміє процеси психології творчості, розвитку свідомості людини, знає провідні світоглядні моделі культури та обумовлює їх зв'язок з явищами мистецтва
Текстологічні підходи у практиці міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури: на прикладі творчості митців Миколаївщини	0,5	Практичне заняття	Слухач вміє використовувати методи аналізу напрямків, стилів, жанрів, створювати інформаційні продукції (бази даних, презентації тощо), використовувати новітні технології
Тести	0,5	Тести	
Тема 5.			
Світоглядні домінанти - принцип підходу до реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання	1	лекція	Слухач знає комплекс методичних засобів аналізу творів мистецтва різних жанрів і стилів та володіє технологіями трансляції смислів; Слухач вміє інтерпретувати твори мистецтва і явища культури як знакову систему
1. Методологічні підходи до аналізу-інтерпретації творів мистецтва і літератури в роботі вчителя	0,5	Семінарське заняття	Слухач володіє методами аналізу творів мистецтва, явищ художньої культури. Слухач володіє комплексними підходами щодо інтерпретації творів мистецтва і

			явищ художньої культури
2. Методологічні підходи до аналізу-інтерпретації творів мистецтва і літератури в роботі вчителя	0,5	тести	Знання технологій викладання та обробки джерел про мистецтво, Вміння їх впроваджувати на практиці
Підсумковий контроль	8,5	1.5	
Самостійна робота	5		
Всього	15 годин		

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ТЕМ

➤ **Тема 1. Теоретичні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання**

Мета заняття:

- Довести значення і роль теоретико-методологічних засад міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

Завдання заняття:

➤ *Систематизувати знання щодо:*

1. використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання в умовах Нової української школи
2. шляхів утілення інтегрованого навчання в умовах Нової української школи
3. дидактичного матеріалу за відповідною тематикою.

➤ *Сформувати вміння (навички):*

1. теоретичного обґрунтування міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
2. втілення в навчально-виховну практику міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури;

➤ *Розвинути установки до:*

1. реалізації набутих знань в практичній діяльності;

Очікувані навчальні результати:

➤ *знання:*

1. теоретичних засад запровадження міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання,
2. методологічних підходів використання інтегрованого навчання;

➤ *стимулювати уміння:*

1. реалізації набутих знань в практичній діяльності

2. використовувати виховний та художньо-естетичний потенціал мистецтва та літератури (української та зарубіжної) для потреб духовного самовдосконалення, збагачення емоційно-почуттєвого досвіду;

➤ *установки до:*

1. пізнання механізмів створення й використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
2. творчої діяльності, розвитку художніх здібностей засобами міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури (української та зарубіжної) в умовах інтегрованого навчання.

Теоретичний матеріал до теми 1.

Основні поняття:

- **міждисциплінарні зв'язки** - поєднання знань, умінь, навичок різних освітніх галузей (мистецької, мовно-літературної) за принципом взаємозбагачення, компліментарності (взаємодоповненості), драматургічної цілісності на ґрунті системного підходу;
- **системний підхід** (англ. *Systems thinking* — системне мислення) — напрям методології, який полягає в дослідженні об'єкта як цілісної множини елементів в сукупності відношень і зв'язків між ними;
- **інтеграція** - (від лат. відновлення) поєднання, взаємопроникнення, процес об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, взаємозближення й утворення взаємозв'язків.
- **інтегрований урок** - урок з метою розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених в різних науках, зокрема, гуманітарних, і відповідних ним навчальних предметах, зокрема, у мистецтві та літературі.

Зміст навчання. Загальнонаукові аспекти міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання засновані на принципах

- цілісності розуміння явищ мистецтва і літератури як духовної основи авторської самосвідомості, самовизначення, культурної самоідентифікації;
- системності як дидактичного принципу послідовності, підпорядкування матеріалу логіці загального, особливого й одинично-неповторного, аналізу й синтезу, індукції й дедукції;
- культуровідповідності як нерозривного зв'язку виховання засобами мистецтва і літератури на ґрунті національних традицій у поєднанні зі світовими надбаннями у цих галузях;
- особистісно-компетентнісного, комунікативно-аксіологічного та синергетичного підходів.

Створення концепції інтегрованого уроку ґрунтується на використанні широких можливостей міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури.

Міждисциплінарні зв'язки суміжних предметів

Мистецькі дисципліни	Мовно-літературні дисципліни
Інтегрований курс «Мистецтво» (музика, образотворче мистецтво, театр, хореографія, кіномистецтво)	Українська мова і література, Зарубіжна література
«Музичне мистецтво»	Українська мова і література, Зарубіжна література
«Образотворче мистецтво»	Українська мова і література, Зарубіжна література

Методичними підходами до розробки міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури можуть постати такі:

- *текстологічний* підхід до аналізу творів української літератури в зіставленні з творами мистецтва передбачає занурення у семантику, знаково-символічні, архетипові значення літературних текстів та проведення паралелей з мистецькими зразками (музичними, художніми творами);
- *стильовий* підхід здійснюється через конкретизацію загально естетичних характеристик літературно-художніх напрямів, течій, стилів;
- *культурологічний* підхід здійснюється через позначення взаємозв'язків літератури з видами мистецтва за допомогою врахування особливостей світогляду, культури, історії, ментальності, що передбачає контекстне бачення літературних і мистецьких образів;
- *інтерпретаційний* підхід ґрунтується на ознайомленні з творами мистецтва, які демонструють художній синтез, тобто нову художню якість, прикладами чого можуть прислужитися музичні твори за літературними текстами (пісенні, хорові, оркестрові, музично-театральні тощо), живописні, скульптурні тощо.
- *ілюстративний* підхід – заснований на ілюстрації літературного образу прикладами із творів мистецтва, які за зовнішніми рисами співпадають із літературним першоджерелом, доповнюють його в образно-емоційному плані тощо.

Питання для повторення та самоперевірки до теми 1:

1. Визначити методологічні засади міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання
2. Обґрунтувати актуальність міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання
3. Як ви розумієте ілюстративний (текстологічний, стильовий, культурологічний, інтерпретаційний) підхід до втілення міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури?
4. Як ви розумієте зв'язки на рівні тематики, образного змісту, естетичних характеристик творів літератури й мистецтва в контексті інтегрованого викладання?
5. За якими загальнонауковими принципами формуються міждисциплінарні зв'язки мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання?

- **Тема 2. Стильова парадигма побудови концепції інтегрованого навчання на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури**

Мета заняття:

- Довести значення і роль стильової парадигми в концепції інтегрованого навчання на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. стильових підходів у інтегрованому навчанні на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури;
  2. засобів інтегрованого навчання на основі стильового підходу;
  3. дидактичного матеріалу за відповідною тематикою.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. використовувати міждисциплінарні зв'язки мистецтва і літератури на основі стильового підходу;
  2. втілювати в навчально-виховну практику методи стильового аналізу творів мистецтва і літератури;
- *Розвинути установки до:*
  1. реалізації набутих знань в практичній діяльності;

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. теоретичних засад запровадження міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури на ґрунті стильового методу,
  2. методологічних підходів використання стильового методу;
- *уміння:*
  1. впроваджувати у практику стильову парадигму зв'язків мистецтва і літератури;
  2. стимулювати інтерес до виявів креативного мислення та критичного підходу на основі стильових зв'язків мистецтва і літератури;
  3. використовувати виховний та художньо-естетичний потенціал мистецтва та літератури (української та зарубіжної) для потреб духовного самовдосконалення, збагачення емоційно-почуттєвого досвіду;
- *установки до:*
  1. залучення механізмів стильового підходу у використанні міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури;
  2. професійного педагогічного удосконалення методів стильового аналізу творів і явищ мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання;
  3. творчої діяльності, розвитку художніх здібностей засобами міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання.

Теоретичний матеріал до теми 2.

Основні поняття:

- **стиль** - це напрям художнього мислення епохи, зафіксований у творах мистецтва і літератури, який є відбитком світогляду того чи іншого часу, етносу, творчої школи, індивідуальності;
- **художній або творчий метод** – (від грец. *méthodos*) — це спосіб втілення художніх образів, комплекс засобів виразності, сукупність прийомів, використаних для досягнення цілісного впливу.
- **парадигма** (грец. *παράδειγμα* — взірць, еталон) – усталена модель, в літературі й мистецтві, це типологічні особливості стилю та художнього методу, засобів виразності, прийомів, які можуть наслідувати однодумці, послідовники.

Зміст навчання:

Художній стиль/напрямок – це загально естетична спрямованість художнього мислення епохи, це тип світовідчуття/світосприймання/світорозуміння, духовні цінності того чи іншого культурно-історичного часу, або цивілізаційного простору – античності, середньовіччя, Відродження, бароко, класицизму, романтизму, модернізму, постмодернізму.

Прикладом стильового підходу побудови концепції інтегрованого навчання на основі міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури може стати будь-яка тема, зміст якої ґрунтується на стильових засадах. Наприклад, тема «Романтизм в мистецтві та літературі» націлює на створення відповідної концепції інтегрованого заняття на основі міждисциплінарних зв'язків. Інтегруючою основою уроку постають провідні стильові характеристики романтичної епохи і стилю. Це відповідна тематика, жанрові уподобання, стилістика. Так, для романтизму характерними визначились такі тематичні доміанти як

- прагнення свободи – особистої, національної, соціальної;
- тема кохання, розлуки, спогади, мрії;
- любов до власного народу, до його культури, звичаїв, обрядів, історії, фольклору;
- самотність героя-романтика, іноді його зверхність;
- чуйне ставлення до природи, як сприятливого середовища для героя-романтика.

Темі «Романтизм в мистецтві та літературі» присвячено семінарське заняття 2.1.

Семінарське заняття 2.1.

«Романтизм в мистецтві та літературі пп. XIX ст.: міждисциплінарні підходи до інтегрованого навчання»

Метод навчання: дискусія, «Карта-панорама процесу», «Снігова куля», саморефлексія, кейс-метод.

Питання для обговорення:

1. Тема романтичного героя в музиці й літературі пп. XIX ст.
2. Інтерпретації образу Івана Мазепи в поезії Дж. Байрона, В. Гюго та в творах мистецтва: в музиці (Ф. Ліст) та образотворчому мистецтві (Т. Жеріко, Е. Делакруа, О. Верне, Л. Буланже).
3. Пейзажна та інтимна лірика в романтичній поезії та її інтерпретації в музичному мистецтві.

Форма звітності для завдання:

1. Обрати тему для дискусії та представити свою точку зору.
2. Зробити презентацію елементу обраної відповіді.
3. Дати відповіді на музичну вікторину на тести.

Практичне заняття 2.1.

«Образ Івана Мазепи в музичному, образотворчому і кіномистецтві – приклад втілення ідеї національного виховання»

Метод навчання: робота в групах, діалог, презентація, опанування музичних прикладів.

Завдання для виконання: створити «карту пам'яті» втілення образу Івана Мазепи в творах мистецтва.

Опис завдання:

1. Розкрити образ І. Мазепи в творчості кобзарів-бандуристів як носіїв українського героїчного епосу.
2. Ознайомитись з поемою "Мазепа" **Віктора Гюго (1828 р.** увійшла до збірки "Поезія сходу" Les Orientales, 1829 р.), натхненною однойменною поемою Дж. Байрона та картиною Л. Буланже.
3. Прочитати поему «Мазепа» сучасної поетеси з Миколаєва Галини Запорожченко, виокремити смислові акценти твору.

1. Оберіть тему практичного заняття та форму його проведення (діалог в парах, презентація власних проєктів та їх обговорення, індивідуальна робота), зробити добірку пісень про Івана Мазепу.
2. Обговоріть план власного виступу за темою «Образ Івана Мазепи та сучасні українські реалії».
3. Заповніть форму звітності. Презентуйте результати роботи.

Форма звітності для завдання:

Творчі завдання - Презентація власного фрагменту у відео форматі, або в реальному показі (від 5 до 7 хв.), показ музичного фрагменту (в реальному виконанні або у відео форматі), показ кейс-карти, інтелект-карти, демонстрація діалогу (в форматі реального виконання – 5 хвилин). Тести.

Тема 3. Моделювання інтегрованого уроку мистецтва й літератури за принципом культуровідповідності

Мета заняття:

довести методичні підходи моделювання інтегрованого уроку мистецтва й літератури за принципом культуровідповідності

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. моделювання інтегрованого уроку мистецтва й літератури;
  2. можливостей інтеграції у міждисциплінарних зв'язках мистецтва і літератури;
  3. активізації процесів викладання мистецтва і літератури.
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. доводити цінності мистецтва і літератури в педагогічній, виховній художньо-естетичній діяльності;
  2. мотивувати до когнітивної, емоційної, оцінної і творчої діяльності в галузі мистецтва і літератури як естетичних формах прояву духовності;
  3. аналізувати твори мистецтва і явища літератури як прояви духовної діяльності.
- *Розвинути установки до:*
  1. реалізації набутих знань в практичній діяльності;
  2. активізації процесів залучення до кращих надбань о мистецтва і літератури засобами інноваційних технологій.

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. основ принципу культуровідповідності;
  2. засобів використання принципу культуровідповідності в інтегрованому навчанні мистецтва і літератури;
  3. інноваційного потенціалу використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури.
- *уміння:*
  1. аналізувати мистецтва і літератури з позицій культуровідповідності;
  2. використовувати на практиці різні форми культуровідповідності;
  3. використовувати на практиці традиційні та інноваційні та форми інтеграції мистецтва і літератури.
- *установки до:*
  1. успадкування ціннісного підходу до мистецтва і літератури як прояву фактора культуровідповідності;
  2. активізації різних форм художньо-естетичної та просвітительської діяльності в сфері мистецтва і літератури.

Теоретичний матеріал до теми 3.

Основні поняття:

- *культуровідповідність* - органічний зв'язок особи, соціального буття з історією, мовою, культурними традиціями, мистецтвом, ремеслами, промислами тощо;
- *цінність* — будь-яке матеріальне або ідеальне явище, яке має значення для людини і суспільства, заради якого вона діє;
- *етичні цінності* – уява людей про добро, справедливість, патріотизм, любов, дружбу ін. духовні феномени;
- *естетичні цінності* – відображення в мистецтві ідей добра, справедливості, патріотизму, любові, дружбі, краси, вірності;

Зміст навчання:

Аналіз структури культуровідповідності як фактору особистісного надбання дозволяє визначити такі її компоненти, як мотиваційний, когнітивний, емоційний, оцінний і діяльно-творчий, які можна сформулювати із залученням до цінностей мистецтва і літератури, які віддзеркалюють культуру і буття народу на певному історичному етапі.

Мотиваційний компонент особистої творчості, як потяг до неї, виражає прагнення до творення добра і справедливості, до духовного самовдосконалення через мистецтво і літературу.

Когнітивний компонент — передбачає спрямованість особистості до пізнання світу і себе в ньому; до самореалізації в сфері культуротворення.

Емоційний компонент визначається через сприйняття образів мистецтва і літератури, які сприяють розвитку емоційної сфери людини, формують процеси культуротворення, здатність особистості до глибокого переживання цінностей культури, втілених в художніх образах.

Оцінний компонент — відображає спроможність особистості до самостійної оцінки культури, мистецтва, літератури, здатність розмірковувати над сенсом буття, життєвими і духовними цінностями; це вміння оцінювати мистецтво, літературу, інші явища художньої культури як «дзеркало» духовного рівня суспільства, розвитку емоційного інтелекту конкретної особистості, її мисленнєвих здібностей.

Діяльно-творчий компонент стосується спроможності особистості не тільки споживати, але й діяти, творити, втілювати в життя власні переконання. Цей компонент містить орієнтири духовної самореалізації особистості, тобто все, що називають культуротворчістю, здобутки якої транслюють в різних формах жанрах мистецтва і літератури.

Висновок: Моделювання інтегрованого уроку на основі міждисциплінарних зв'язків за принципом культуровідповідності передбачає встановлення зв'язків між творами мистецтва і літератури та культурними надбаннями народу, його духовністю, ментальністю, світоглядними орієнтирами.

Семінарське/практичне заняття 3.1. «Мистецтво і література Японії: приклад інтегрованого підходу до моделювання уроку на засадах культуровідповідності (за творами М. Басьо)»

Методи навчання: словесні, наочні, практичні, рефлексія, ілюстрація, спостереження, занурення – саморефлексія.

Питання для обговорення:

1. Втілення принципу культуровідповідності на прикладі розкриття теми «Літературна і мистецька спадщина Японії»
2. Виховний потенціал мистецтва і літератури Японії XVII ст.
3. Культуротворчий потенціал японського мистецтва і літератури XVII ст.
4. Мистецтво Японії у боротьбі за людську гідність
5. Які риси характеризують уяву про красу в культурі Японії?

МОДЕЛІ ЗІСТАВЛЕННЯ

1. Ментальні риси японської культури і творча особистість М. Басьо
2. Естетичні особливості японської культури і художні засоби поезії М. Басьо

ТАБЛИЦЯ 1. МЕНТАЛЬНІ РИСИ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ М. БАСЬО

<i>Риси ментальності японців</i>	<i>Риси особистості та творчості М. Басьо</i>
Самодисципліна в усіх екзистенційних проявах життя суспільства	Самодисципліна як принцип особистого буття поета-мислителя
Зосередженість на внутрішньому як можливість заглиблення у предмети та явища; стан «сабісій» як засіб самопізнання світу й себе у світі	Зосередженість на власному внутрішньому світі, саморефлексія, усамітнена печаль як спокій і позбавлення від повсякденних клопотів
Працелюбність як добродесність	Працелюбність у різних проявах життя й творчості
Шанування традицій давніх форм мистецтва (кабуки, гагаку)	Додержання традицій у житті й творчості
Пієтет до живої (милування квітучою сакурою) та неживої (сад каменів, каресансуй) природи	Поетизація природи у творчості
Прихильність до церемоній (збереження ритуалів імператорського двору, чаювання, значної кількості державних свят)	Цінування традицій як засіб збереження власної національно-етнічної ідентичності
Патріотизм як провідна риса виховання	Любов до батьківщини, втілення патріотичних почуттів через творчість
Шанобливе ставлення до слова як мовленнєвої та графічної форми (культура ієрогліфічного письма)	Розуміння поетичного слова/вислову як ціннісного фактору, що вміщує глибинні смисли

ТАБЛИЦЯ 2. ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ І ХУДОЖНІ ЗАСОБИ ПОЕЗІЇ М. БАСЬО

<i>Естетичні риси японської культури</i>	<i>Художні засоби поезії М. Басьо</i>
внутрішня експресія, контрастність, символізм	контраст, антитеза, зіставлення: <i>чорний крук – біла зима; пан – слуга;</i> <i>білий лотос – чорне багно</i> (див. приклади хайку М. Басьо)
лаконізм (боксай; монохромний живопис «сумі – е» тощо)	стислість поетичної форми хайку – ліричної мініатюри, провідного жанру у творчості поета
мініатюризм – універсальна риса художнього мислення, засіб утілення моделі світу (карликові рослини, бонсеки – штучний міні-ландшафт)	мінімалізм образного змісту і поетичного вислову у хайку

Зіставлення ознак японської ментальності з життям і творчістю Мацуо Басьо доводить, що

- принцип культуровідповідності надає можливості виявити спільні риси, підкреслити особливі, визначити глибинні зв'язки творчості митця з національними традиціями;
- поезія М.Басьо є прикладом віддзеркалення типологічних рис японської культури в добу становлення, які зберігаються до сьогодні як її глибинний код.

Висновки. Уявлення японців про красу свідчать, що це поняття має культуротворчу складову і розуміється як:

1. духовна субстанція;
2. стан душевного спокою;
3. процес наближення до природи і єднання з нею;
4. плоди діяльності людини;
5. відчуття людиною стану гармонії буття;
6. розуміння єдності людини й світобудови;
7. відчуття цілісності макросвіту й мікросвіту, їх взаємозв'язку.

Форма звітності для завдання

Тести. Евристичні бесіди. Презентація індивідуальних проектів.

Питання для повторення та самоперевірки до теми 3:

1. Яку роль у формуванні духовної культури сучасника може відіграти знайомство з творчою спадщиною Мацуо Басьо?
2. В чому полягає сенс поняття «духовна культура» і яке значення воно має для втілення принципу культуровідповідності?

3. Які гуманістичні цінності проголошує мистецтво і література Японії XVII ст..?
4. Які естетичні цінності характеризують твори японського живопису епохи середньовіччя?
5. Які теми знайшли втілення в хайку Мацуо Басьо?
6. В яких літературних творах Мацуо Басьо художньо переконливо знайшла втілення тема буття людини?
7. Знайдіть і позначте спільні риси поезії Мацуо Басьо і японського образотворчого мистецтва

Тема 4. Компетентнісно-діяльнісні аспекти міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

Мета заняття: опанувати компетентнісно-діяльнісні підходи до використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в мовах інтегрованого навчання

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання:*
  1. підходів використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в компетентнісно-діяльнісній проєкції;
  2. принципів реалізації міждисциплінарних/міжпредметних компетентностей на інтегрованих уроках мистецтва й літератури;
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. реалізовувати знання з інтегрованих форм мистецтва і літератури у практиці міжкультурного спілкування;
  2. використовувати форми комунікації з метою поширення інтегрованих форм мистецтва і літератури у практиці міжкультурного спілкування
- *Розвинути установки до:*
  1. реалізації здобутих знань з мистецтва і літератури у навчальній практиці та художньо-естетичному вихованні;
  2. активізації процесів інтегрованого навчання;

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. компетентнісно-діяльнісного підходу до явищ мистецтва і літератури;
  2. приймів інтегрування мистецтва і літератури;
  3. методів компетентнісно-діяльнісного підходу викладання мистецтва і літератури, використовуючи міждисциплінарні зв'язки;
- *уміння:*
  1. моделювати явища мистецтва і літератури з позицій компетентнісно-діяльнісного підходу;
  2. опановувати явища мистецтва і літератури у взаємозв'язках;

➤ *установки до:*

1. реалізації інноваційних проєктів щодо втілення інтеграційних форм навчання на ґрунті міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури;
2. усвідомлення й популяризації цінностей мистецтва і літератури, використовуючи інтеграційні форми

Теоретичний матеріал до теми 4.

Основні поняття:

- **компетентність** (лат. *competentia*, від *competere* — взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – здатність застосовувати набуті знання, досвід, здібності, вміння, навички з метою розв'язання життєво важливих проблем;
- **компетенції загальні** – громадянські, соціальні, пов'язані з ідеями демократії, рівності, справедливості, прав людини, екологічною грамотністю, інформаційні, соціокультурні, комунікативні;
- **компетенції предметні** – мовні, мовленнєві, мистецькі, художньо-естетичні;
- **текст як культурний феномен** – розуміння твору мистецтва і літератури як тексту культури з відповідними знаками, символами, образами культурної пам'яті;

Зміст навчання.

Компетентісно-діяльнісні аспекти використання міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури визначаються компаративним підходом. Він ґрунтується на **методі зіставлення**, спрямованому на виявленні спільних і специфічних рис мистецьких творів і літературних, на позначенні споріднених і неспоріднених особливостей художніх текстів, об'єднаних спільною тематикою, стильовими рисами, образними аналогіями.

Спільні риси творів мистецтва і літератури	Специфічні риси творів мистецтва і літератури
Тема, ідея твору	Жанр твору
Загальностильовий контекст	Специфічні засоби виразності
Художньо-образні аналогії	Унікальність художньої концепції

Компетентісно-діяльнісні аспекти поєднують мистецтвознавчий, літературознавчий, художньо-естетичний підходи, націлені на практичну реалізацію зв'язків мовно-літературної та мистецької галузей.

Перший етап – пропедевтичний, він націлений на *аналітико-пізнавальний* дискурс твору/творів мистецтва і літератури і реалізацію знань в компетентісно-діяльнісній проєкції (створення презентацій, медіа-текстів тощо).

Другий етап – основний, його мета *цілісно* охопити явища мистецтва і літератури, позначити їх взаємовпливи та розбіжності у втіленні провідних ідей, образів, концепцій.

ЕТАПИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ

ПЕРШИЙ ЕТАП - пропедевтичний у поєднанні двох дискурсів	
Аналітико-пізнавальний дискурс	Компетентнісно-діяльнісний дискурс
<p style="text-align: center;">Аналіз твору мистецтва, близького до літературного джерела:</p> <p>жанр тема твору, образний зміст, засоби виразності (відповідно до виду мистецтва)</p>	<p style="text-align: center;">Презентація твору мистецтва, що інтерпретує літературне першоджерело</p> <p>доведення оригінальності/унікальності твору; створення евристичного діалогу щодо ціннісного погляду на твір; формулювання проблемних запитань стосовно засобів виразності твору мистецтва та його стильових та стилістичних особливостей; за певних умов виконання фрагментів (наприклад, музичних творів) у вигляді адаптованих варіантів;</p>
<p style="text-align: center;">Аналіз твору літератури, близького до твору мистецтва:</p> <p>вид/жанр тема твору, образний зміст, мовні особливості, літературна/поетична семантика</p>	<p style="text-align: center;">Презентація твору літератури (або фрагментів)</p> <p>обґрунтування актуальності виду/жанру, теми і образного змісту твору; виконання твору або його фрагментів, запис відео/аудіо у варіантах (аудіо книга, фільм, муті медійна презентація тощо)</p>
ДРУГИЙ ЕТАП – цілісний підхід на основі виявлення взаємовпливів мистецтва і літератури	
Аналіз творів/явищ/артефактів мистецтва, які вплинули на твори літератури, їх зміст, художні особливості (мовні, композиційні, жанрові, стильові, стилістичні, образно-семантичні тощо)	
Аналіз творів/явищ літератури, які вплинули на мистецтво (музичне, образотворче, кіномистецтво або ін.)	
Інтерпретація в мистецтві тематики, образів, жанрів літератури	
Інтерпретація в літературі тематики, образів, жанрів мистецтва	

Опанування компетентнісно-діяльнісної складової інтегрованих уроків літератури й мистецтва вважається перспективним на основі використання компаративного методу. За допомогою *евристичного методу* можна знаходити додаткові/конотативні смисли в літературних текстах, якщо зіставляти їх із творами мистецтва, близькими за емоційно-образним змістом і знаковою структурою.

ВИСНОВКИ. Компетентнісно-діяльнісний потенціал міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури передбачає

- наявність стійкого інтересу до опанування культурних здобутків в галузі мистецтва, української і зарубіжної літератури, шанобливого ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин, інших держав і народів;
- здатність розуміти й цінувати творчі здобутки у різних культурах через різні види мистецтва, українську та зарубіжну літературу;
- орієнтуватися в культурному різноманітті,
- визначати вияви взаємодії між мистецтвом і літературою, усвідомлювати їх перспективність;
- аналізувати способи вираження і передачі ідей різними видами мистецтва та проводити паралелі з літературними процесами;
- розвивати власну емоційно-почуттєву сферу на основі сприйняття творів мистецтва і літератури на основі спільності їх художньо-творчих тенденцій (стильових, образно-асоціативних, ;
- інтерпретувати, давати естетичну оцінку явищам мистецтва і літератури;
- визначати різні способи художньої/літературної комунікації між суб'єктами діалогу;
- розуміти значення комунікації в креативних індустріях.

1. Оберіть тему практичного заняття та форму його проведення (діалог в парах, презентація власних проєктів й обговорення (індивідуальна робота), театралізована вистава за темою (робота з групою)
2. Обговоріть план.
3. Запропонуйте власні варіанти.
4. Заповніть форму звітності. Презентуйте результати роботи колегам.

Форма звітності для завдання:

1. Відповіді на запитання
2. Створення бази даних за проблемою (за бажанням курсанта).
3. Виступ з презентацією за обраною темою.

Питання для повторення та самоперевірки до теми 4:

1. У чому особливості методів компаративного аналізу явищ мистецтва і літератури?
2. Надайте приклади творів літератури й мистецтва на одну тему
3. Які жанри музичного мистецтва найбільш близькі до поетичних?

4. Які твори живопису мають аналоги в поезії?
5. Які спільні риси естетики імпресіонізму позначились в українській літературі?

Тема 5. Світоглядні доміанти як принцип підходу до реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури в умовах інтегрованого навчання

Мета заняття: обґрунтувати методи реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури на основі світоглядних доміант

Завдання заняття:

- *Систематизувати знання щодо:*
  1. розуміння світоглядної основи творів мистецтва і літератури;
  2. методів аналізу творів і явищ мистецтва і літератури;
- *Сформувати вміння (навички):*
  1. аналізувати твори і явища мистецтва і літератури різних напрямів, стилів;
  2. використовувати сучасні педагогічні технології в реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури;
- *Розвинути установки до:*
  1. реалізації здобутих знань у навчальній практиці та художньо-естетичному вихованні;
  2. активізації процесів опанування інтегрованих форм мистецтва і літератури в компетентісно-діяльнісній проєкції;

Очікувані навчальні результати:

- *знання:*
  1. світоглядних доміант опанування мистецтва і літератури у міждисциплінарних зв'язках;
  2. методів реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури;
- *уміння:*
  1. аналізувати явища мистецтва і твори;
  2. систематизувати бази даних про мистецтво, виходячи із можливостей сучасних ресурсів;
  3. опановувати нові явища мистецтва і твори, надавати їм професійну оцінку.
- *установки до:*
  1. пропагування й популяризації мистецтва різних епох і стилів, жанрів і видів як надбання людства в його духовних проявах;
  2. реалізації інноваційних проєктів для опанування мистецтва різних видів, жанрів, напрямків;
  3. усвідомлення загальнолюдських цінностей мистецтва різних стилів, жанрів, видів, напрямків.

Теоретичний матеріал до теми 5.

Основні поняття:

- **світогляд** – це сукупність переконань, оцінок, поглядів та принципів, які визначають загальне бачення та розуміння світу;
- **світоглядні домінанти** (від лат. *Domínans* — панівний) – панівні переконання, оцінки, погляди, принципи, які визначають провідний напрям світобачення, провідні смисли світорозуміння;
- **світосприймання** – це досвід пізнання людиною світу, уявлень про космос, Землю, про визначення свого місця на Землі;
- **картина світу** — складова світогляду, система образів об'єктивної реальності, що існує в суспільній свідомості;
- **сімулякр** (від лат. *simulacrum* — подоба, копія) — ключовий термін постмодерністської філософії, який означає зображення, копію того, чого насправді не існує.

У процесі вивчення позначеної теми методологічного значення набуває врахування світоглядних мотивів, що завжди є духовним, естетичним, стильовим підґрунтям творчості митців будь-якої епохи. Світоглядні домінанти знаходять відображення в типологічних характеристиках художніх образів. Так, узагальнений тип *homo sapiens* – людини розумної, що здатна мислити, набуває світоглядних характеристик і відповідних *типологічних визначень* в залежності від історичної епохи, свідомості людини, картини світу:

homo religiosus	людина – образ Божий
homo faber	людина-майстер, творець матеріальної культури
homo naturalis	людина – високорозвинена істота
Homo ludens	людина, що грає
homo supranaturalis	людина-супермен
homo naturalis degeneratus	людина спотворена
homo symbolicus	людина творець символів
Homo simulacrum	копія людини, яка не існує; штучні символи людини
Homo urbanus	людина міської культури

Типологічні характеристики, позначені в таблиці, знаходять відбиття в творах мистецтва і літератури. Їх художні образи формуються під впливом світогляду, світосприймання, світорозуміння. У творах кожної епохи втілено її дух і картину світу.

Семінарське/практичне заняття 5.1. «Символізм та імпресіонізм у літературі і мистецтві: світоглядні домінанти як принцип підходу до реалізації міждисциплінарних зв'язків»

Методи навчання: словесні, наочні, практичні, рефлексія, ілюстрація, спостереження, занурення – саморефлексія.

Питання для обговорення:

1. Світоглядні доміанти символізму та імпресіонізму як підхід до реалізації міждисциплінарних зв'язків мистецтва і літератури
2. Пізнавальний потенціал мистецтва і літератури символізму
3. Естетика символізму та імпресіонізму як інтегруючий чинник пізнання
4. Мистецтво і література символізму та імпресіонізму: риси спільності

Теоретична частина

Творчість митців епохи модернізму – загального художнього напрямку, риси якого поступово формувались протягом др. пол. XIX ст. – пов'язані з символізмом та імпресіонізмом. Тематика свободи особистості, пошуки нової поетичної і художньої мови, поклоніння недосяжним ідеалам, культ краси й таємничості, неприймання реальної буржуазної дійсності, – все це знайшло різні образно-змістовні аспекти втілення в поетичній творчості представників французької літератури др. пол. XIX ст. – Шарля Бодлера (1821 – 1867 р. ж.), Поля Верлена (1844 – 1896), Артюра Рембо (1854 – 1891).

Інтегрований урок за темою «Символізм та імпресіонізм у літературі й мистецтві» може стати прикладом органічного поєднання художніх надбань позначеного історико-культурного періоду з метою утворення цілісної картини буття, світобачення й світовідчуття того часу. Важливою темою символізму постає *світ мрій*, прихований від повсякденного життя, світ, насичений витонченими тонами й півтонами почуттів, натяків.

ВИСНОВКИ. Світоглядні доміанти як принцип підходу до реалізації міждисциплінарних зв'язків створює можливості

- доводити універсальний характер художніх надбань поетів, композиторів, художників на основі зближення видів мистецтв, їх взаємозбагачення і широкого підходу до використання засобів виразності;
- показувати глибину світоглядних пошуків митців щодо втілення внутрішньої сутності предметів і явищ та наданні їм значення символів;
- встановлювати аналогії між тематикою, образним змістом, естетичними характеристиками творів літератури й мистецтва, що характеризують європейську культуру др. пол. XIX – початку XX ст.

Форма звітності

4. Відповіді на запитання
5. Створення бази даних за проблемою (за бажанням курсанта).
6. Виступ з презентацією за обраною темою.

Практичне заняття 4.1. «Діяльнісна складова у вивченні стильових особливостей»

Питання для повторення та самоперевірки до теми 5:

1. Оберіть тему для обговорення та форму його проведення (діалог в парах, презентація власних проєктів й обговорення (індивідуальна робота), кейс-метод, фішбоун (робота з групою)
2. Обговоріть план.
3. Запропонуйте власні варіанти.
4. Заповніть форму звітності. Презентуйте результати роботи колегам.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

1. Перцептивний вид діяльності передбачає відвідування лекцій всього модульного курсу і оцінюється **максимально у 5 балів**.
2. Репродуктивний вид діяльності – це участь у практичних заняттях, володіння термінологією, методами мистецької педагогіки – оцінюється **максимально у 10 балів** (курсант самостійно аналізує твори мистецтва, вільно орієнтується в явищах мистецтва, володіє культурологічними знаннями).
3. Варіативний вид діяльності – це участь у семінарських заняттях. Курсант володіє знаннями методології викладання мистецтва, вміннями інтерпретувати набуті знання у відповідності до нових творів мистецтва і явищ – оцінюється **максимально у 15 балів**.
4. Проблемно-орієнтовний вид діяльності – це демонстрація курсантом теоретичних знань і практичних вмінь використання сучасних методів і технологій на уроках мистецтва (демонстрація фрагментів) – **оцінюється максимально 20 балів**
5. Виконання тестових завдань на 100% вірних відповідей – **оцінюється максимально у 25 балів**, на 80-90% - **оцінюється від 16 до 20 балів**, 60-70% - **оцінюється від 10 до 15 балів**.
6. Презентація авторських проєктів курсантів творчо-креативної спрямованості з використанням інноваційних технологій - **оцінюється у 25 балів**.

Відмінно (90-100 балів) – відмінне виконання усіх видів діяльності (лише з незначною кількістю помилок), знання теоретичного матеріалу та виконання практичних завдань на високому рівні.

Дуже добре (80-89 балів) – виконання всіх завдань вище середнього рівня з кількома помилками.

Добре (65-79 балів) – в загальному плані велася правильна теоретична і практична робота, але була певна кількість грубих помилок.

Задовільно (55-64 балів) – робота проводилась непогано, але зі значною кількістю недоліків.
Достатньо(50-54 бала) – виконання всіх форм роботи задовольняє мінімальні критерії.
Незадовільно з можливістю повторного складання(35-49 балів) – потрібно ще попрацювати.
Незадовільно з обов'язковим повторним курсом (1-34 бали) – необхідна серйозна подальша робота.

ДОДАТКИ

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ (навчальних)

I – Основні джерела:

1. Жорнова О. Теорія і методика формування культури творчості. – Запоріжжя: Дике поле, 2006.
2. Лещенко М. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. – К., 1995.
3. Масол Л. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. К., 2006.
4. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /ред. Ничкало Н. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006.
5. Падалка Г. Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. – К.: Освіта України, 2008.
6. Роменець В. Психологія творчості: Навч. Посібник. – К., 2001
7. Рудницька О. Музика у культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. – К., 1998.
8. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – С. 35-67.
9. Петренко О. Мова сучасного музичного театру: пошуки нових синтезів //Науковий вісник, Мистецтвознавство. Вип. 18. 2008. С. 55-61.
10. Петренко О. Інформаційні технології в педагогіці мистецтва: на прикладі опанування джерел музично-театральної культури / Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки». Вип. 1. 42 (95). – Миколаїв, 2013. – С. 182-186.

II – Інтернет-ресурси:

1. Булгакова В.А., старший викладач, Цуранова О.О., кандидат мистецтвознавства (м. Харків) // Мистецька освіта в контексті традицій та сучасних педагогічних тенденцій //Актуальні питання мистецької педагогіки, випуск 3, 2014 <http://apmp.kgpa.km.ua/Files/APMP03/6.pdf>
2. Головченко Н. І. Структурно-стильовий аналіз художнього тексту в старших класах загальноосвітньої школи. К.: <http://dissertation.com.ua/node/678537>
3. ВИКОНАВСЬКИЙ АНАЛІЗ МУЗИЧНОГО ТВОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ (на прикладі діяльності піаніста-інтерпретатора)<http://www.br.com.ua/referats/dysertacii ta autoreferaty/81965-7.html>
4. Інтегроване вивчення навчального предмету “Мистецтво” : програма навчальної дисципліни «Музика». / укладач.: В. Г. Гаврилова. - Словянськ , 2013. – Режим доступу: <http://yandex.ua/clck/jsredir>.

5. Н.А. Максименко Інтегрований підхід до організації образотворчої діяльності молодших школярів / Вінницький державний університет) // Інтегрований підхід до організації образотворчої діяльності. <http://eprints.zu.edu.ua/2053/1/05mnamsh.pdf>
6. Музичний стиль <http://ua-referat.com>
7. Постовий В. Ціннісна природа виховання культури особистості <http://lib.iitta.gov.ua/8130/1/postovyi.pdf>
8. Рябинина А. Стилевой анализ музыкальных произведений как способ формирования эстетической культуры будущих учителей начальных клас сов. Харьков, 1994. <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-stilevoy-analiz-muzykalnyh-proizve>
9. Н. Стеблянко «Формування духовної культури особистості» <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/104/17874>
10. Принципи гуманістичної психології К. Роджерса в системі педагогіки мистецтва http://refs.co.ua/61458-Gumanisticheskaya_psihologiya_K_R_Rodzhers.html
11. Яковлев А.А. Вплив типу культури на характер освіти / А.А. Яковлев // Неперервна професійна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць / За ред. І.А. Зязюна та Н.Г. Ничкало. – У двох частинах. – Ч.1. – К., 2001. – С.224-228. http://lib.iitta.gov.ua/2443/1/14_09_2012_A_Zyazyun_pokazhchik_m_6.pdf

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Булгакова В.А., старший викладач, Цуранова О.О., кандидат мистецтвознавства (м. Харків) // Мистецька освіта в контексті традицій та сучасних педагогічних тенденцій // Актуальні питання мистецької педагогіки, випуск 3, 2014 <http://apmp.kgpa.km.ua/Files/APMP03/6.pdf>
2. Бутенко В., Шевченко Ю. Музична педагогіка. Монографія / В. Бутенко, Ю. Шевченко. – Херсон: Гринь Д. С., 2012 – 240 с.
3. Головченко Н. І. Структурно-стильовий аналіз художнього тексту в старших класах загальноосвітньої школи. К.: <http://dissertation.com.ua/node/678537>
4. Інтегроване вивчення навчального предмету “Мистецтво” : програма навчальної дисципліни «Музика» / уклад.: В. Г. Гаврилова. – Словянськ, 2013. – Режим доступу: <http://yandex.ua/clck/jsredir?>
5. Культура – мистецтво – освіта. Науково-методичний збірник – Вип. 1 \ ред. кол.: В. Белікова, І. Могілей, О. Шрамко / К.: Гроно, 2005. – 96 с.
6. Лещенко М. Зарубіжні технології підготовки учителів до естетичного виховання. – К., 1995.
7. Масол Л. Загальна мистецька освіта: теорія і практика. К., 2006.
8. Мистецька освіта в Україні: теорія і практика / О. П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. В. Михайличенко, редактор Г. Ю. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2010. – С.
9. Мистецтво у розвитку особистості: Монографія /ред. Ничкало Н. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006.
10. Падалка Г. Педагогіка мистецтва: Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. – К.: Освіта України, 2008.
11. Петренко О. Мова сучасного музичного театру: пошуки нових синтезів // Науковий вісник, Мистецтвознавство. Вип. 18. 2008. С. 55-61.
12. Постовий В. Ціннісна природа виховання культури особистості <http://lib.iitta.gov.ua/8130/1/Postovyi.pdf>
13. Роменець В. Психологія творчості: Навч. Посібник. – К., 2001.

14. Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання. Теоретичні основи педагогічного керування процесом музичного сприймання школярів. К., 1997.– С. 80-118.
15. Рудницька О. Музика у культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти. – К., 1998.
16. Система дитячого музичного виховання Карла Орфа//ред. Л. Баренбойм. Л., 1970. – 160 с.
17. Сухомлинська О. «Духовно-моральне виховання дітей і молоді: загальні тенденції та індивідуальний пошук». К., «Добро», 2006. – 43 с.
18. Учитель мистецьких дисциплін у дискурсі педагогічної майстерності // навчально-методичний посібник / І.А.Зязюн, Г.Г.Філіпчук, О.М., Отич та ін.;за наук. ред., передм. і післямова О.М.Отич. –Бердянськ: Бердянський державний педагогічний університет, 2013. –340 с.
<http://lib.iitta.gov.ua/5935/>

Миколаївський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Кафедра теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти

КОМПЕТЕНТІСНО-ДІЯЛЬНІСНА ПАРАДИГМА МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ТА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОЇ ОСВІТИ

*Науково-методичний збірник програм
компетентісно-орієнтованих і варіативних модулів*

Випуск 2

Технічна верстка: Л. Шутяк, Г. В. Кінах

Папір офсетний. Друк на різнографі

Формат 60x84/16

Умовно-друкованих арк. – 20,5

Обліково-видавничих арк. – 18,5

Гарнітура шкільна

Тираж 100

Замовлення № 20

Адреса редакції:

вул. Адміральська, 4-а,

м. Миколаїв, 54001

Тел./факс 37 85 89

<http://www.moippo.mk.ua>,

e-mail: moippo@moippo.mk.ua